

KU LEUVEN
FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID
Academiejaar 2017 – 2018

HET STATUTAIR UITSLUITINGSBEDING: EEN OPLOSSING VOOR HET PROBLEEM VAN INTERNE CONTROLEWIJZIGING VAN AANDEELHOUDERS?

Promotor: Prof. dr. B. TILLEMEN
Begeleidende assistent: N. VAN DAMME

Masterscriptie, ingediend door
Laura NULENS

SAMENVATTING

Kandidaat-kopers van aandelen worden soms geconfronteerd met een goedkeuringsbeding in de statuten van de vennootschap waarin zij zijn geïnteresseerd. Hierdoor kan het voorvallen dat een kandidaat-koper geweigerd wordt, bijvoorbeeld door de raad van bestuur, om aandelen te verwerven in deze vennootschap. Om die verhindering te omzeilen, kan hij aandelen proberen te bekomen in een aandeelhouder-rechtspersoon van de vennootschap waarin hij initieel aandelen wilde verwerven. Hierdoor krijgt de kandidaat-koper niet alleen direct zeggenschap in de aandeelhouder-rechtspersoon, maar indirect ook in de vennootschap waarin hij oorspronkelijk aandelen wilde kopen. De controle binnen de aandeelhouder-rechtspersoon is dus gewijzigd: iemand anders staat aan het roer.

In Frankrijk proberen vennootschappen de omzeiling van hun goedkeuringsbeding op te lossen door, aanvullend op de goedkeuringsclausule, ook te voorzien in een uitsluitingsclausule. Daarin kan worden opgenomen dat de vennootschap een aandeelhouder-rechtspersoon waarin de controle is gewijzigd, kan weren. De aandeelhouder-rechtspersoon, die nu in handen is van de kandidaat-koper die geen goedkeuring verkreeg om aandelen te verwerven in de vennootschap, kan door middel van een uitsluitingsclausule worden verplicht om zijn aandelen over te dragen aan, bijvoorbeeld, een medeaandeelhouder. Bijgevolg heeft de *persona non grata* geen (indirecte) controle meer in de vennootschap.

Naar analogie zou deze oplossing ook in België kunnen worden toegepast. Er spelen echter twee geldigheidsproblemen. Ten eerste kent het Belgische recht, in tegenstelling tot het Franse recht, voor sommige vennootschapsvormen een dwingende wettelijke geschillenregeling, die de bevoegdheid om een aandeelhouder uit te sluiten aan de rechter toekent. Toch kan alsnog een statutaire uitsluitingsclausule worden bedongen, waardoor de beslissing tot uitsluiting in handen van een vennootschapsorgaan ligt, op voorwaarde dat de wettelijke geschillenregeling naast de eigen uitsluitingsregeling blijft bestaan. Het tweede geldigheidsprobleem is het feit dat aandeelhouders een eigendomsrecht hebben op hun aandelen. Daardoor wordt vooral in Frankrijk betwist of een aandeelhouder wel kan worden verplicht om de vennootschap te verlaten en bijgevolg zijn aandelen over te dragen. Desalniettemin, zelfs al heeft de aandeelhouder-rechtspersoon niet ingestemd met de aanneming van een statutaire uitsluitingsclausule, mag niet uit het oog worden verloren dat aandeelhouders zich moeten onderwerpen aan meerderheidsbeslissingen, die mogelijks in hun nadeel zijn.

DANKWOORD

Na vele maanden intensief bezig te zijn geweest met deze meesterproef, is de tijd rijp voor het schrijven van dit laatste - maar daarom niet minder belangrijke – onderdeel, waarin ik graag enkele mensen wil bedanken die mij in de afgelopen periode zowel op mentaal als op intellectueel vlak hebben bijgestaan.

Om te beginnen wil ik graag mijn ouders bedanken. Zonder hun morele, maar ook financiële steun had ik niet aan mijn rechtenopleiding kunnen beginnen. Zij zijn bij uitstek de personen die altijd in mij geloofd hebben en altijd klaar stonden met een luisterend oor of *peptalk*. Mama, van jou heb ik de gave gekregen om altijd door te zetten en hard te werken voor mijn doel, ook als het eens niet mee zat. Papa, mijn vermogen om een tegenslag te relativieren en positief te blijven, heb ik van jou. Dankjewel.

Ook mijn promotor, Prof. dr. Bernard Tilleman en begeleidende assistent, Nicolas Van Damme, hebben uiteraard een erg grote rol gespeeld in het tot stand brengen van deze meesterproef. Professor, u stond klaar met feedback op het moment dat ik het het meest nodig had, op het moment dat ik door de bomen het bos niet meer zag. Meneer Van Damme, u wil ik graag bedanken om steeds weer vliegensvlug mijn e-mails met vragen te beantwoorden, om mij zowel inhoudelijk als structureel met deze meesterproef vooruit te helpen, maar ook om mij mentaal het gevoel te geven dat het wel goed zou komen. Bedankt.

Daarnaast wil ik graag ook de rest van mijn familie, vrienden en vriendinnen bedanken. Ook bij hen kon ik steeds terecht, niet alleen om over mijn thesis te praten en (al dan niet juridisch) advies te vragen, maar ook om mijn gedachten te verzetten. Dankjewel.

Finally, I'd like to thank my English boyfriend, Saul. You might not always have been here physically, but still you've been a great support to me. You were always the first one to ask how my dissertation feedback went, the one who always kept telling me I would 'smash it', the one who believed in me at moments when I didn't, the one who made me smile even when I was down. Thankyou.

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	1
DEEL I. UITSLUITING: BEGRIP	7
DEEL II. BRONNEN VAN UITSLUITING.....	8
Hoofdstuk 1. Wettelijke uitsluiting	8
Hoofdstuk 2. Rechterlijke uitsluiting	9
Afdeling 1. Ratio legis van de wettelijke geschillenregeling	11
Afdeling 2. Toepassingsgebied en –voorwaarden.....	14
§1. Toepassingsgebied.....	14
§2. Toepassingsvoorwaarden.....	17
A. Participatiedrempel	17
B. Gegronde redenen.....	19
C. In rechte	27
Afdeling 3. Is de rechterlijke uitsluiting nuttig om het probleem van interne controlewijziging aan te pakken?	29
Hoofdstuk 3. Statutaire en conventionele uitsluiting.....	29
Afdeling 1. Statutaire en conventionele uitsluitingsclausules	29
§1. Toepassingsgebied.....	30
§2. Redenen van uitsluiting.....	32
§3. Procedure van uitsluiting.....	35
§4. Is de uitsluitingsclausule in de statuten of in een aandeelhoudersovereenkomst nuttig om het probleem van interne controlewijziging aan te pakken?	38
Afdeling 2. Optieovereenkomsten	39
§1. Call-optie	40
A. Algemeen	40
B. Redenen van uitsluiting.....	42
C. Termijn	44
§2. ‘On verra bien’ clausule.....	44
§3. Amerikaanse clausules.....	45
§4. Is de optieovereenkomst nuttig om het probleem van interne controlewijziging aan te pakken? ..	47
DEEL III. GELDIGHEID VAN HET STATUTAIR UITSLUITINGSBEDING EN OPTIES.....	49
Hoofdstuk 1. Verzoenbaarheid met de wettelijke geschillenregeling	49
Afdeling 1. Dwingend karakter van de wettelijke geschillenregeling.....	49
Afdeling 2. Subsidiar karakter van de wettelijke geschillenregeling	53

Afdeling 3. Hoe valt het dwingend karakter te rijmen met het subsidiair karakter van de wettelijke geschillenregeling?	56
Hoofdstuk 2. Verzoenbaarheid met het recht op eigendom	62
Afdeling 1. Aanneming bij toetreding of oprichting van de vennootschap	64
Afdeling 2. Aanneming tijdens het leven van de vennootschap	68
BESLUIT	75
BIBLIOGRAFIE.....	77
Wetgeving.....	77
Rechtspraak	78
Rechtsleer	81
Andere bronnen.....	88

LIJST VAN AFKORTINGEN

- art.: artikel
- BVBA: besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid
- Cooper: Coopération Pharmaceutique Française
- CV: coöperatieve vennootschap
- EC: Embranchement de la capuche
- e.v.: en volgende
- JML: Journal Midi Libre
- NBW: Nederlands Burgerlijk Wetboek
- NV: naamloze vennootschap
- RCL: Rivoire et Carret-Lustucru
- SA: société anonyme
- SARL: société à responsabilité limitée
- SAS: société par actions simplifiée
- SC: société coopérative
- W. Venn.: Wetboek van Vennootschappen

INLEIDING

- 1. Geschillen tussen aandeelhouders** - Vennootschappen worden weleens geconfronteerd met strubbelingen tussen aandeelhouders of vennoten. Het spreekt voor zich dat aandeelhoudersgeschillen *nefast* zijn voor een goede werking van de vennootschap. Om deze reden bevat het vennootschapsrecht tal van preventiemiddelen die betwisting in de vennootschap moeten voorkomen en daarnaast middelen waarop beroep kan worden gedaan indien het conflict niet kon worden vermeden.¹ De allerlaatste strohalm is de ontbinding van de vennootschap. Dit is echter een zeer verregaande remedie.
- 2. Uitsluiting** – Aangezien de ontbinding van de vennootschap vaak als te extreem wordt ervaren,² is er nog een *ultimum remedium* waarop beroep kan worden gedaan indien een conflict tussen aandeelhouders rijst: de uitsluiting van een aandeelhouder uit de vennootschap. Voor bepaalde vennootschapsvormen, met name de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (hierna: BVBA) en de naamloze vennootschap (hierna: NV), heeft de wetgever de rechter de bevoegdheid gegeven om de beslissing tot uitsluiting te nemen. Deze regeling is in het Wetboek van Vennootschappen (hierna: W. Venn.) onderdeel van de ‘geschillenregeling’.³ Andere vennootschapsvormen genieten een grote vrijheid, waardoor de uitsluiting eventueel statutair of conventioneel kan worden georganiseerd en de bevoegdheid om over een eventuele uitsluiting te oordelen aan een vennootschapsorgaan kan worden verleend.

¹ Voor een uitgebreide bespreking hieromtrent, zie: A. FRANCOIS, J. FASTENAEKELS, T. VAN DE GEHUCHTE, K. BYTTEBIER en L. VANDENBEMPT, “Omgaan met conflicten in vennootschappen: regeling van geschillen is meer dan geschillenregeling” in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS, T. VAN DE GEHUCHTE (eds.), *Omgaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 1-157; H. BRAECKMANS, “Conflicten in vennootschappen”, *RW* 2002-03, 1081-1092; H. BRAECKMANS, “Conflicten in vennootschappen en het wetboek van vennootschappen: de vlag dekt niet de lading”, *TPR* 2010, afl. 4, (1603) 1603-1701 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 443 p.

² Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 417-418; A. FRANCOIS, L. VANDENBEMPT en T. VAN DE GEHUCHTE, “Art. 334-342 en 635-644 W. Venn.” in *Comm. Venn.* 2011, (75) 86; B. TILLEMANN, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 155, nr. 5; J. LIEVENS, *De reparatiewet vennootschapsrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1995, 171, nr. 387 en L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 287, nr. 2.

³ Voor de BVBA: Art. 334-339 W. Venn., voor de NV: Art. 636-641 W. Venn.

- 3. Controlewijziging** - Soms rijst een aandeelhoudersgeschil in een vennootschap wanneer een aandeelhouder-rechtspersoon haar controle wijzigt om een overdrachtsbeperking, zoals een goedkeuringsbeding, te omzeilen. In wat volgt zal duidelijk worden wat dit precies betekent.
- 4. Overdracht van aandelen** – Wanneer aandeelhouders of vennoten uit de vennootschap willen stappen, kunnen zij in principe beslissen om hun aandelen over te dragen. Het W. Venn. bevat verschillende bepalingen omtrent de overdraagbaarheid van effecten. Deze regels zijn sterk afhankelijk van de vennootschapsvorm waarin de overdracht zich afspeelt. In een NV geldt het principe van de vrije overdraagbaarheid van aandelen.⁴ In een BVBA zijn de aandelen daarentegen slechts in beperkte mate overdraagbaar.⁵ Met de hervorming van het vennootschapsrecht wordt echter beoogd om meer soepelheid te creëren voor de BVBA. Dit zal er onder andere toe leiden dat de huidige, restrictieve overdrachtsregels in de toekomst zullen gelden als suppletief recht en dat, net zoals voor de NV, de mogelijkheid zal worden geboden om een vrijer regime aan te nemen.⁶
- 5. Overdrachtsbeperkingen** – In de NV - en in de nabije toekomst ook in de BVBA - is het mogelijk om de vrije overdraagbaarheid van aandelen statutair of conventioneel gedeeltelijk aan banden te leggen.⁷ In de BVBA kan ook nu al, ondanks de voorlopig dwingende regelgeving, statutair in bepalingen worden voorzien die nog strenger zijn dan de overdrachtsvoorwaarden *ex* artikel 249 W. Venn. Zowel voor de NV als voor de BVBA kunnen dus overdrachtsbeperkingen worden bedongen, zoals een goedkeurings- of aanvaardingsbeding. Deze clausule leidt ertoe dat een aandeelhouder zijn effecten pas kan overdragen na goedkeuring te hebben verkregen van een bepaald orgaan van de vennootschap, zoals de raad van bestuur of de algemene vergadering, andere aandeelhouders of een derde.⁸ Daarnaast kan bijvoorbeeld worden voorzien in een

⁴ Art. 476 W. Venn.

⁵ Art. 249 W. Venn. en J. PATTYN, *Aandeelhoudersovereenkomsten: overdrachtsbeperkingen en stemafspraken in een niet-publieke NV*, Brussel, Larcier, 2012, 1, nr. 1.

⁶ Gedachtewisseling met de minister van Justitie en met deskundigen van het Belgisch centrum voor vennootschapsrecht over de modernisering van het vennootschapsrecht, *Parl. St.* Kamer 2015-16, nr. 54-1500/001, 9.

⁷ Art. 510 W. Venn.

⁸ J.-M. NELISSEN GRADE, “Goedkeurings- en voorkoopclausules in de naamloze vennootschap” in JAN RONSE INSTITUUT (ed.), *N.V. en B.V.B.A. na de wet van 18 juli 1991, Rechtspersonen en vennootschapsrecht*, Biblo, 1992, (53) 68; J. MALHERBE, Y. DE CORDT, P. LAMBRECHT en P. MALHERBE, *Dr. sociétés. Précis*, Brussel, Bruylant, 2011, 555, nr. 902; J. PATTYN, *Aandeelhoudersovereenkomsten: Overdrachtsbeperkingen en stemafspraken in een niet-publieke NV*, Brussel,

voorkoopclausule, waarbij een begunstigde als eerste de kans moet krijgen om de aandelen te verwerven,⁹ of een onvervreemdbaarheidsbeding, dat als doel heeft de overdracht van effecten (gedurende een bepaalde termijn) te verbieden of te beperken.¹⁰

6. Probleemstelling: omzeilen van overdrachtsbeperkingen – Hoewel (statutaire) overdrachtsbeperkingen een doorn in het oog van aandeelhouders en derden-kopers kunnen zijn, zijn ze in theorie toch eenvoudig te ontwijken. Vaak worden inventieve constructies bedacht opdat de beperkingen kunnen worden omzeild, zoals een interne controlewijziging van een aandeelhouder-rechtspersoon. Een kandidaat-koper van aandelen die op een overdrachtsbeperking botst, kan deze ontwijken door aandelen te verwerven in een aandeelhouder-rechtspersoon van de vennootschap in kwestie. Op die manier krijgt hij onrechtstreeks toch macht in de vennootschap waarin hij oorspronkelijk aandelen wou kopen.¹¹

In de Franse zaak *Cooper*¹² waren dit soort feiten aan de orde. De statuten van vennootschap *Coopération Pharmaceutique Française* (hierna: *Cooper*) stelden dat enkel natuurlijke personen die een diploma farmacie hadden en bepaalde farmaceutische vennootschappen, vennoot konden worden. Daarnaast was een goedkeuringsclausule opgenomen in de statuten: iemand die vennoot wilde worden in vennootschap *Cooper*, moest de goedkeuring krijgen van de raad van bestuur. Vennootschap *Rhône-Poulenc*, die niet voldeed aan de toetredingsvoorwaarden, wenste echter controle te verkrijgen in

Larcier, 2012, 53 en N. GOOSSENS en R. HOUBEN, “Anticiperen op overnames in commerciële overeenkomsten, capita selecta van relevante clausules” in J. VANANROYE, J. ACKAERT en HET VLAAMS PLEITGENOOTSCHAP (eds.), *Proactief ondernemingsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (85) 101-103, nr. 36.

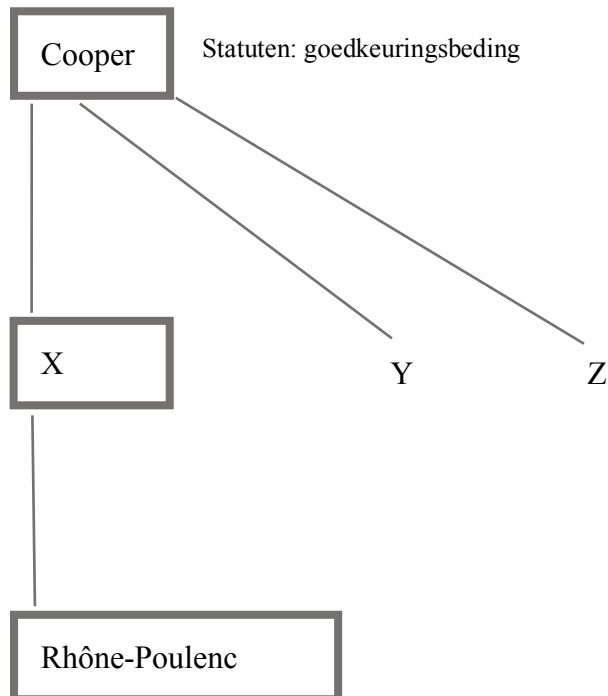
⁹ N. GOOSSENS en R. HOUBEN, “Anticiperen op overnames in commerciële overeenkomsten, capita selecta van relevante clausules” in J. VANANROYE, J. ACKAERT en HET VLAAMS PLEITGENOOTSCHAP (eds.), *Proactief ondernemingsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2013, (85) 104-105, nr. 37 en P. REMELS, “Overdrachtsbeperkende clausules in naamloze vennootschappen”, *Jura Falc.*, 1997-98, www.law.kuleuven.be/jura/art/34n3/remels.htm.

¹⁰ M. WYCKAERT en J.-M. NELISSEN GRADE, *Vennootschapsrecht: De naamloze vennootschap als meest gebruikte vennootschapsvorm*, 111 en P. WILLEMS, “De aandelenoverdracht in de BVBA”, *Jura Falc.* 2015-2016, afl. 1, (133) 146.

¹¹ Cass. (FR) com. 27 juni 1989, nr. 88-17654, www.legifrance.gouv.fr en Cass. (FR) com. 13 december 1994, nr. 93-11.569, 93-12.349, *Bull. civ.* 1994, IV, nr. 384; *Bull. Joly Sociétés* 1995, 152; *JCP E* 1995, II, 705, noot Y. PACLOT; *Rev. Soc.* 1995, 298.

¹² Lyon (FR) 13 augustus 1993, *RTD com.* 1995, 1431, onuitg., aangehaald door L. FAUGEROLAS, “Les moyens de défense face à une acquisition indirecte d’actions”, *JCP E* 1995, (335) 336, nrs. 4-5.

vennootschap *Cooper*. *Rhône-Poulenc* verwierf aldus aandelen in een vennootrechtspersoon van *Cooper*, en verkreeg op die manier indirect controle in *Cooper*.¹³

7. **Onderzoeksvragen** – Is de uitsluiting, meer bepaald op grond van een statutair uitsluitingsbeding, van een aandeelhouder-rechtspersoon die zijn interne controle wijzigt,¹⁴ nuttig om het omzeilen van overdrachtsbeperkingen aan banden te leggen? Is het mogelijk om een uitsluitingsbeding te voorzien in de statuten van een vennootschapsvorm waarop een wettelijke geschillenregeling van toepassing is, en de wet de bevoegdheid tot uitsluiting dus aan de rechter verleent? Staat het statutair uitsluitingsbeding niet haaks op het eigendomsrecht dat de aandeelhouder-vennoot heeft op zijn aandelen?

Om tot een antwoord op deze vragen te komen, zal eerst in deel I worden besproken wat ‘uitsluiting’ juist betekent.

Vervolgens zal in deel II blijken dat er verschillende bronnen van uitsluiting bestaan. Het gaat om de wettelijke uitsluiting, waarbij de specifieke gevallen die tot uitsluiting van een

¹³ L. FAUGEROLAS, “Les moyens de défense face à une acquisition indirecte d’actions”, *JCP E* 1995, (335) 336, nrs. 4-5.

¹⁴ In bovenstaande casus betreft het dus de uitsluiting van aandeelhouder X.

aandeelhouder kunnen leiden, zijn bepaald door de wetgever,¹⁵ de rechterlijke uitsluiting, waarbij de rechter de bevoegdheid heeft om te oordelen over een uitsluiting, en de statutaire en conventionele uitsluiting, waarbij de (mede)aandeelhouders of vennootschapsorganen kunnen beslissen of tot uitsluiting moet worden overgegaan. Voor elk van deze wijzen van uitsluiting zal worden nagegaan of ze een oplossing kunnen bieden voor het geval van interne controlewijziging met als doel overdrachtsbeperkingen te omzeilen. Daaruit zal worden geconcludeerd dat vooral de statutaire uitsluiting, zoals in Frankrijk,¹⁶ soelaas kan bieden voor dit probleem.

In deel III zal echter duidelijk worden dat de geldigheid van een uitsluitingsbeding niet altijd zeker is. Vooreerst zal worden nagegaan of een uitsluitingsclausule verzoenbaar is met een wettelijke geschillenregeling: kan een uitsluitingsclausule worden bedongen in de BVBA en de NV, waar de rechter in beginsel bevoegd is om tot uitsluiting over te gaan? Omdat dit probleem zich niet stelt in het Franse recht, aangezien het geen wettelijke geschillenregeling kent, zal worden onderzocht hoe in Nederland¹⁷ wordt omgegaan met deze kwestie. De Belgische wetgever haalde voor de geschillenregeling namelijk inspiratie uit het Nederlandse recht.¹⁸

Ten tweede zal worden onderzocht of, zelfs als een uitsluitingsclausule verzoenbaar is met een geschillenregeling of in het geval dat een uitsluitingsbeding wordt gestipuleerd binnen een vennootschap waarin de geschillenregeling niet van toepassing is, een aandeelhouder-rechtspersoon wel door middel van een uitsluitingsclausule kan worden verplicht om de vennootschap te verlaten en aldus zijn aandelen over te dragen, gelet op het recht op

¹⁵ Niet te verwarren met de wettelijke geschillenregeling.

¹⁶ Geïntegreerde rechtsvergelijkende methode.

¹⁷ Geïntegreerde rechtsvergelijkende methode.

¹⁸ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 431; A. FRANCOIS, L. VANDENBEMPT en T. VAN DE GEHUCHTE, “Art. 334-342 en 635-644 W. Venn.” in *Comm. Venn.* 2011, (75) 86; B. TILLEMANS, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 153, nr. 1; H. BRAECKMANS, “De vennootschapswet van 13 april 1995: repareren en innoveren”, *RW* 1995-96, (1457) 1486; H. BRAECKMANS, “Gedwongen overdracht en overneming, uitkoopregeling, gerechtelijke ontbinding van niet meer actieve vennootschappen en vereffening” in H. BRAECKMANS en E. WYMEERSCH (eds), *Het gewijzigde vennootschapsrecht 1995*, Antwerpen, Maklu, 1996, (297) 297, nr. 10; J.M.M. MAEIJER, “Gedwongen overdracht en overname van aandelen”, *TPR* 1993, (751) 751, nr. 1 en R. TAS, “Enkele beschouwingen inzake statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)” in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, (795) 795, nr. 2.

eigendom dat hij op zijn aandelen heeft. Dit probleem is vooral in het Franse recht¹⁹ bediscussieerd, en zal naar analogie worden toegepast op het Belgische recht.

¹⁹ Geïntegreerde rechtsvergelijkende methode.

DEEL I. UITSLUITING: BEGRIP

- 8. Aandeelhouder weren uit de vennootschap** – Indien een wettelijke, rechterlijke, statutaire of conventionele uitsluitingsregeling is voorzien, kunnen één of meerdere aandeelhouders-vennoten vorderen dat één of meerdere andere aandeelhouders-vennoten uit de vennootschap worden geweerd indien een bepaald geschil zich voordoet.²⁰
- 9. Aandelenoverdracht aan de initiatiefnemer** – De uitsluiting leidt in principe tot een overdracht van de aandelen van de uitgesloten aandeelhouder-vennoot aan de aandeelhouder-vennoot die de uitsluiting heeft gevorderd.²¹ Voor de coöperatieve vennootschap (hierna: CV) leidt de uitsluiting echter tot een partiële ontbinding van de vennootschap, omdat de aandelen worden vernietigd en het kapitaal verminderd. De aandelen worden dus niet overgedragen aan een medevennoot. Overeenkomstig artikel 350 W. Venn. is de CV namelijk samengesteld uit een veranderlijk aantal vennoten met veranderlijke inbrengen. Indien een vennoot wordt uitgesloten en hij de vennootschap dus verlaat, daalt het vennootschapspersoneel.²² Na de hervorming van het vennootschapsrecht zal de uitsluiting, net zoals in de CV, ook in de BVBA mogelijk zijn ten laste van het vermogen van de vennootschap.²³

²⁰ H. DHONDT, *de gedwongen verkoop of aankoop van aandelen*, Kortrijk-Heule, UGA, 2010, 63.

²¹ Dit is het geval voor de NV en de BVBA, de Franse SA en de Franse SARL, alsook de Nederlandse BV en besloten NV. Zie: O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 106-107, nr. 183 en P. CALLENS en P. VLIETINCK, “Conventionele technieken van geschillenbeslechting – enkele inleidende beschouwingen”, in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS, T. VAN DE GEHUCHTE (eds.), *Omgaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, (215) 244, nr. 76.

²² O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 81-82 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 296, nr. 42.

²³ Gedachtewisseling met de minister van Justitie en met deskundigen van het Belgisch centrum voor vennootschapsrecht over de modernisering van het vennootschapsrecht, *Parl. St. Kamer* 2015-16, nr. 54-1500/001, 10.

DEEL II. BRONNEN VAN UITSLUITING

10. Verschillende uitsluitingsmogelijkheden – De uitsluiting kan verschillende vormen aannemen. Vooreerst kan de wetgever de specifieke redenen die een uitsluiting kunnen rechtvaardigen, bepalen. Ten tweede kan de uitsluiting van een aandeelhouder of vennoot geschieden door de beslissing van een rechter. Daarnaast kan de uitsluiting het gevolg zijn van een beslissing genomen door een vennootschapsorgaan, meer bepaald indien een uitsluitingsclausule is voorzien in de statuten of in een aandeelhoudersovereenkomst. Tot slot kan een optieovereenkomst tussen de aandeelhouders ertoe leiden dat een aandeelhouder uit de vennootschap vertrekt. Welke vorm van uitsluiting komt het meest tegemoet aan het probleem van interne controlewijziging?

Hoofdstuk 1. Wettelijke uitsluiting

11. Specifieke gevallen – In tegenstelling tot België, heeft de wetgever in Frankrijk expliciet enkele gevallen in de Code de commerce opgenomen die een uitsluiting verantwoorden.²⁴ Zo kan een aandeelhouder in een ‘société commerciale’, waaronder de société anonyme (hierna: SA), de société à responsabilité limitée (hierna: SARL) en de société coopérative (hierna: SC), bijvoorbeeld worden uitgesloten indien hij zijn volstortingsplicht niet nakomt.²⁵ Daarnaast kan een aandeelhouder-vennoot - in eender welk type vennootschap - bijvoorbeeld ook worden uitgesloten ingeval van persoonlijk faillissement.²⁶ Deze hypothesen zijn echter heel specifiek en uitzonderlijk.²⁷ Bovendien is het geval van wijziging van controle niet voorzien in de Franse uitsluitingsbepalingen. In deze meesterproef zal hier verder dan ook geen aandacht aan worden geschonken. Deze vorm van uitsluiting mag niet worden verward met de ‘wettelijke geschillenregeling’, die het Belgische en het Nederlandse recht kennen (*infra*, randnummers 12-34).

²⁴ G. RIPERT, en R. ROBLOT, *Traité de droit commercial*, 17e editie door M. GERMAIN en L. VOGEL, Tome 1, Parijs, LGDJ, 1998, 1175-1176, nr. 1600.

²⁵ Art. L.228-27 C. com.

²⁶ Art. L. 653-9 C. com.

²⁷ J.-J. DAIGRE, “La perte de la qualité d’actionnaire”, *Rev. Soc.* 1999, (535) 535-536 en J. GRANOTIER, “L’exclusion d’un associé: vers de nouveaux équilibres?”, *JCP* 2012, (1067) 1068, nr. 1.

12. Wettelijke geschillenregeling – De Belgische wetgever heeft voor de niet-genoteerde NV en de BVBA voorzien in een wettelijke geschillenregeling,²⁸ die de rechter onder andere de bevoegdheid toekent om te bepalen of het gerechtvaardigd is een aandeelhouder uit te sluiten indien een bepaald aandeelhoudersgeschil is gerezen.²⁹ Ook Nederland kent zo'n geschillenregeling voor de BV en de besloten NV.³⁰

De wettelijke geschillenregeling bestaat zowel in België als in Nederland uit twee luiken, namelijk het recht op uitsluiting³¹ of het recht op gedwongen overdracht van aandelen³² enerzijds en het recht op uittreding³³ of de gedwongen overname³⁴ anderzijds. Waar de eiser die een vordering tot uitsluiting instelt, probeert te bekomen dat een andere aandeelhouder uit de vennootschap wordt geweerd, heeft de aandeelhouder die de uittreding vordert als doel een andere aandeelhouder te verplichten zijn aandelen over te kopen, zodat de eiser de vennootschap kan verlaten.³⁵ De rechter beslist of tot uitsluiting, dan wel uittreding kan worden overgegaan. Binnen het bestek van deze meesterproef zal niet worden ingegaan op de uittreding.³⁶

Artikel 636, eerste lid, W. Venn., dat van toepassing is op de NV, stelt: *“Eén of meer aandeelhouders die gezamenlijk effecten bezitten die 30% vertegenwoordigen van de stemmen verbonden aan het geheel van de bestaande effecten, of 20% indien de vennootschap effecten heeft uitgegeven die het kapitaal niet vertegenwoordigen, of aandelen waarvan de nominale waarde of fractiewaarde 30% van het kapitaal van de vennootschap vertegenwoordigt, kunnen om gegronde redenen in rechte vorderen dat een*

²⁸ Voor de BVBA: Art. 334-341 W. Venn., voor de NV: Art. 636-643 W. Venn.

²⁹ Voor de BVBA: Art. 334-339 W. Venn., voor de NV: Art. 636-641 W. Venn.

³⁰ Art. 2:335-343c NBW.

³¹ Voor de BVBA: Art. 334-339 W. Venn., voor de NV: Art. 636-641 W. Venn..

³² Art. 2:336-341a BW.

³³ Voor de BVBA: Art. 340-341 W. Venn., voor de NV: Art. 642-643 W. Venn.

³⁴ Art. 2:343-343c BW.

³⁵ F. SCHREURS, “De herziene geschillenregeling en de lange weg naar een vennootschappelijk scheidingsrecht” *WPNR* 2017, (523) 524; G.C. VAN ECK, “Een ‘eigen’ geschillenregeling”, *Bb* 2013, 2, www.navigators.nl; J.B. HUIZINK, *Rechtspersoon, vennootschap en onderneming*, Deventer, Kluwer, 2013, 388 en L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 283, nr. 1.

³⁶ Voor een uitgebreide bespreking m.b.t. de verschillen tussen uitsluiting en uittreding, zie: H. BRAECKMANS, “Conflicten in vennootschappen en het wetboek van vennootschappen: de vlag dekt niet de lading”, *TPR* 2010, afl. 4, (1603) 1681-1683, nr. 197-110.

aandeelhouder zijn aandelen en alle converteerbare effecten in zijn bezit, die recht geven op inschrijving op of omzetting in aandelen van de vennootschap, aan de eisers overdraagt.”

Artikel 334, eerste lid, W. Venn., dat van toepassing is op de BVBA, bepaalt ongeveer hetzelfde: *“Eén of meer vennoten die gezamenlijk aandelen bezitten die 30% vertegenwoordigen van de stemmen verbonden aan het geheel van bestaande effecten, of aandelen waarvan de nominale waarde of de fractiewaarde 30% van het kapitaal van de vennootschap vertegenwoordigt, kunnen om gegronde redenen in rechte vorderen dat een vennoot zijn aandelen aan de eiseres overdraagt.”*

Artikel 2:336, eerste lid, NBW stelt voor de BV en de besloten NV³⁷: *“Een of meer houders van aandelen die alleen of gezamenlijk ten minste een derde van het geplaatste kapitaal verschaffen, kunnen van een aandeelhouder die door zijn gedragingen het belang van de vennootschap zodanig schaadt of heeft geschaad, dat het voortduren van zijn aandeelhouderschap in redelijkheid niet kan worden geduld, in rechte vorderen dat hij zijn aandelen overeenkomstig artikel 341 overdraagt.*

Indien een aandeelhouder-vennoot via deze weg wil proberen om een medeaandeelhouder-rechtspersoon uit te sluiten omdat hij zijn interne controle heeft gewijzigd met als doel een overdrachtsbeperking te omzeilen, zal het dus van het oordeel van de rechter afhangen of de uitsluiting zal plaatsvinden.

13. Onteigening? - De Franse wetgever heeft, in tegenstelling tot de Belgische en de Nederlandse wetgever, niet voorzien in een gelijkaardige regeling.³⁸ De uitsluiting die wordt beslist door een rechter zorgt daardoor voor verdeeldheid in de Franse rechtsleer en rechtspraak. Toch vindt de rechtsleer *grosso modo* dat het niet aan een rechter toekomt om een aandeelhouder of vennoot uit te sluiten, omdat het tot onteigening om private redenen zou leiden. De uitsluiting door de rechter zou namelijk geen geldige beperking van het fundamenteel recht op eigendom zijn, aangezien ze geen grondslag vindt in de wet.³⁹ Het

³⁷ Art. 2:335 NBW.

³⁸ J. LIEVENS, *De reparatiewet vennootschapsrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1995, 173, nr. 190.

³⁹ Voor een uitgebreide bespreking, zie: J. GRANOTIER, “L’exclusion d’un associé: vers de nouveaux équilibres?”, *JCP* 2012, (1067) 1070, nr. 6; J.-J. DAIGRE, “La perte de la qualité d’actionnaire”, *Rev. Soc.* 1999, (535) 542-545; L. FAUGEROLAS, “Les moyens de défense face à une acquisition indirecte d’actions”, *JCP E*

merendeel van de Franse rechtspraak, waaronder het Hof van Cassatie, lijkt deze mening te delen.⁴⁰

Afdeling 1. Ratio legis van de wettelijke geschillenregeling

14. Ontbinding vaak te vergaand - De geschillenregeling werd in navolging van onder andere het Nederlandse recht⁴¹ in 1995 ingevoerd in het W. Venn.⁴² om tegemoet te komen aan de veelvuldige gevallen van gerechtelijke ontbinding van vennootschappen als gevolg van ernstige conflicten tussen aandeelhouders-vennoten.⁴³ Hoewel de ontbinding vaak als te radicaal werd ervaren, was het soms de enige uitweg om het geschil op te lossen. Andere remedies, zoals de aanstelling van een voorlopig bewindvoerder⁴⁴ of sekwestreer,⁴⁵ bleken vaak namelijk niet voldoende.⁴⁶ Daarenboven werd vooral in kleine

1995, (335) 336-338, nrs. 4-9 en Y. PACLOT, “Clause d’agrément et clause d’exclusion d’un actionnaire dans les statuts d’une SA” (noot onder Cass. (FR) com. 13 december 1994), *JCP E* 1995, (139) 141. *Contra*: J. LEPARGNEUR, “L’exclusion d’un associé”, *J. Soc.* 1928, 257-280.

⁴⁰ Cass. (FR) com. 13 december 1994, nr. 93-11.569, 93-12.349, *Bull. civ.* 1994, IV, nr. 384; *Bull. Joly Sociétés* 1995, 152; *JCP E* 1995, II, 705, noot Y. PACLOT; *Rev. Soc.* 1995, 298; Cass. (FR) com. 12 maart 1996, *JCP E* 1996, II, nr. 831, noot Y. PACLOT; Versailles (FR) 17 oktober 1991, *Bull. Joly* 1992, 283; Parijs (FR) 7 juni 1988, *Rev. Soc.* 1989, 247 en Aix-en-Provence (FR) 26 juni 1984, *Dalloz* 1985, 372, noot J. MESTRE. *Contra*: Caen (FR) 11 april 1927, *Dalloz* 1928, 65, noot J. LEPARGNEUR en Reims (FR) 24 april 1989, *Gaz. Pal.* 1989, 2, 432, noot P. DE FONTBRESSIN; *PA* 1991, nr. 65, 26, noot S. MAJEROWICZ; *RPS* 1991, 55.

⁴¹ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 431; A. FRANCOIS, L. VANDENBEMPT en T. VAN DE GEHUCHTE, “Art. 334-342 en 635-644 W. Venn.” in *Comm. Venn.* 2011, (75) 86; B. TILLEMEN, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 153, nr. 1; H. BRAECKMANS, “De vennootschapswet van 13 april 1995: repareren en innoveren”, *RW* 1995-96, (1457) 1486; H. BRAECKMANS, “Gedwongen overdracht en overneming, uitkoopregeling, gerechtelijke ontbinding van niet meer actieve vennootschappen en vereffening” in H. BRAECKMANS en E. WYMEERSCH (eds), *Het gewijzigde vennootschapsrecht 1995*, Antwerpen, Maklu, 1996, (297) 297, nr. 10; R. TAS, “Enkele beschouwingen inzake statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)” in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, (795) 795, nr. 2 en J.M.M. MAEIJER, “Gedwongen overdracht en overname van aandelen”, *TPR* 1993, (751) 751, nr. 1.

⁴² Oud art. 190ter en art. 190quater W. Venn.

⁴³ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 417-418; A. FRANCOIS, L. VANDENBEMPT en T. VAN DE GEHUCHTE, “Art. 334-342 en 635-644 W. Venn.” in *Comm. Venn.* 2011, (75) 86; B. TILLEMEN, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 155, nr. 5; J. LIEVENS, *De reparatiewet vennootschapsrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1995, 171, nr. 387 en L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 287, nr. 2;

⁴⁴ B. TILLEMEN, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 155, nr. 5 en H. BRAECKMANS, “Conflicten in vennootschappen en het wetboek van vennootschappen: de vlag dekt niet de lading”, *TPR* 2010, afl. 4., (1603) 1634-1646, nr. 34-49.

⁴⁵ H. BRAECKMANS, “Conflicten in vennootschappen en het wetboek van vennootschappen: de vlag dekt niet de lading”, *TPR* 2010, afl. 4., (1603) 1647-1657, nr. 50-70.

en middelgrote (familie)vennootschappen meestal niet in conventionele of statutaire mechanismen tot geschillenbeslechting voorzien, waardoor de vennootschap bij een conflict tussen aandeelhouders noodgedwongen moest worden ontbonden.⁴⁷

De geschillenregeling blijkt dan ook succesvol: sinds 1995 kan worden vermeden dat een vennootschap die het overleven waard is, wordt ontbonden.⁴⁸ Tegelijkertijd krijgen aandeelhouders-vennoten die, om eender welke reden, niet meer door dezelfde deur kunnen, de mogelijkheid om elk hun eigen weg te gaan.⁴⁹ Door de introductie van de geschillenregeling is de vordering tot gerechtelijke ontbinding nu het *ultimissimum remedium* in België.⁵⁰ In het nieuwe Wetboek Vennootschappen en Verenigingen zal de succesvolle wettelijke geschillenregeling worden behouden.⁵¹

15. Hiaat in de wetgeving - In Nederland werd in 1988 al voorzien in een wettelijke geschillenregeling in de artikelen 2:335⁵² e.v. en 2:343⁵³ e.v. NBW.⁵⁴ In tegenstelling tot België, was het in Nederland in principe niet mogelijk om de gerechtelijke ontbinding van

⁴⁶ L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 287, nr. 2.

⁴⁷ Wetsontwerp tot wijziging, wat de fusies en splitsingen van vennootschappen betreft, van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St. Kamer* 1989-90, nr. 47-1214/5, 3; Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St. Senaat* 1993-94, nr. 48-1086/2, 3-4 en 11; J. LIEVENS, *De reparatiewet vennootschapsrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1995, 171, nr. 387 en 174, nr. 392 en L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 286, nr. 2.

⁴⁸ H. BRAECKMANS, “Conflicten in vennootschappen en het wetboek van vennootschappen: de vlag dekt niet de lading”, *TPR* 2010, afl. 4, (1603) 1678-1679, nr. 105; D. BRULOOT, K. BYTTEBIER, J. CERFONTAINE, F. DESCHOOLMEESTER, H. DE WULF en K. MARESCEAU, *Wet en duiding: economisch recht*, VI, Brussel, Larcier, 2014, 767; K. GEENS, M. WYCKAERT, C. CLOTTENS, F. PARREIN, S. DE DIER en S. COOLS, “Overzicht van rechtspraak: Vennootschappen 1999-2010”, *TPR* 2012, (509) 509, nr. 462 en R. TAS, “Enkele beschouwingen inzake statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)” in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, (795) 795, nr. 2.

⁴⁹ A. FRANCOIS, K. BYTTEBIER, J. FASTENAEKELS, T. VAN DE GEHUCHTE en L. VANDENBEMPT, “Omgaan met conflicten in vennootschappen: regeling van geschillen is meer dan geschillenregeling” in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS en T. VAN DE GEHUCHTE (eds.), *Omgaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, (1) 134-135 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 90.

⁵⁰ K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, “Overzicht van de rechtspraak: Vennootschappen 1992-1998”, *TPR* 2000, (438) 443-444 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 290, nr. 556.

⁵¹ Gedachtewisseling met de minister van Justitie en met deskundigen van het Belgisch centrum voor vennootschapsrecht over de modernisering van het vennootschapsrecht, *Parl. St. Kamer* 2015-16, nr. 54-1500/001, 36.

⁵² M.b.t. de uitsluiting.

⁵³ M.b.t. de uittreding.

⁵⁴ Wet van 10 november 1988 betreffende de invoering van een geschillenregeling in besloten vennootschappen en bepaalde naamloze vennootschappen, *Nederlands Staatsblad* 1988, 516.

een BV te vorderen, omdat dit naar het oordeel van de toenmalige minister van Justitie te vergaand was. De geschillenregeling werd dan ook ingevoerd om dit hiaat in te vullen.⁵⁵ Omdat NV's vaak dezelfde kenmerken hadden als de BV, is de geschillenregeling ook op de NV van toepassing gemaakt.⁵⁶

Anders dan in België, werd de geschillenregeling in Nederland echter geen groot succes.⁵⁷ In de jaren die volgen op de invoering ervan in het NBW, is dan ook zeer weinig rechtspraak te vinden.⁵⁸ Reden hiervoor is onder andere het feit dat aandeelhouders in geval van conflict beroep kunnen doen op 'het enquêterecht',⁵⁹ waardoor een doorlichting kan worden gedaan van het beleid in een vennootschap.⁶⁰ Indien daaruit blijkt dat er sprake is van wanbeleid, kunnen bepaalde voorzieningen worden getroffen, zoals schorsing of vernietiging van een genomen besluit binnen de vennootschap, schorsing of ontslag van een of meerdere bestuurders of commissarissen, tijdelijke aanstelling van een of meer bestuurders of commissarissen, tijdelijke afwijking van bepaalde bepalingen in de statuten, tijdelijke overdracht van aandelen ten titel van beheer en zelfs ontbinding van de rechtspersoon.⁶¹ Deze procedure is veel sneller, waardoor ze aantrekkelijker is dan de wettelijke geschillenregeling.⁶²

⁵⁵ B. TILLEMANN, "de uittreding en de uitsluiting" in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 156, nr. 5; C.D.J. BULTEN, *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 30 en J.M.M. MAEIJER, "Gedwongen overdracht en overname van aandelen", *TPR* 1993, (751) 752-753, nr. 2.

⁵⁶ W. WESTBROEK, "De geschillenregeling" in W.C.L. VAN DER GRINTEN, H.F.J. JOOSTEN en W. WESTBROEK, *Uitkoop en geschillenregeling*, Arnhem, Gouda Quint, 1991, (15) 16-17.

⁵⁷ A.E. DRIESSEN, "De geschillenregeling revisited", *Ondernemingsrecht* 2003, 1, www.navigators.nl; B. TILLEMANN, "de uittreding en de uitsluiting" in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 153, nr. 1; C.D.J. BULTEN, "De gewijzigde geschillenregeling", *Ondernemingsrecht* 2007, 1, www.navigators.nl; G.C. VAN ECK, "Een 'eigen' geschillenregeling", *Bb* 2013, 1, www.navigators.nl; H. KOSTER, *De flex BV*, Deventer, Kluwer, 2013, www.navigators.nl en M.E.C. LOK en B. KEMP, "Scheiding als gevolg van een gefaalde liefde", *Ondernemingsrecht* 2015, afl. 36, www.navigators.nl.

⁵⁸ Wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de aanpassing van de regeling voor besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid, *Kamerstukken II* 2006-07, nr. 31058-3, 17; C.D.J. BULTEN, *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 57; J. LIEVENS, *De reparatiewet vennootschapsrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1995, 172-173, nr. 389 en R.W. NORBRUIS, "Voorontwerp van de nieuwe geschillenregeling", *Ondernemingsrecht* 2005, 1, www.navigators.nl.

⁵⁹ Art. 2:344-2:359 BW; F. SCHREURS, "De herziene geschillenregeling en de lange weg naar een vennootschappelijk scheidingsrecht" *WPNR* 2017, (523) 524; J.M.M. MAEIJER, "Gedwongen overdracht en overname van aandelen", *TPR* 1993, (751) 753, nr. 2 en K. GEENS, "De geschillenregeling herdacht: als ik nieuw wil zijn, ga ik naar Nederland", *TRV* 2013, (105) 105.

⁶⁰ Art. 2:345 BW; B. TILLEMANN, "de uittreding en de uitsluiting" in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 165, nr. 21; F. SCHREURS, "De herziene geschillenregeling en de lange weg naar een vennootschappelijk scheidingsrecht" *WPNR* 2017, (523) 524 en J.C. SCHOUTEN, "Het empirisch onderzoek naar het enquêterecht en de toekomst van de geschillenregeling", *Ondernemingsrecht* 2009, 1, www.navigators.nl.

⁶¹ Art. 2:355 en 2:356 BW.

⁶² J. LIEVENS, *De reparatiewet vennootschapsrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1995, 172-173, nr. 389.

In 2012 is de wettelijke geschillenregeling in Nederland echter gewijzigd in het kader van de herziening van het BV-recht, met als doel een flexibelere conflictenregeling en een snellere procedure te bekomen.⁶³ Hoewel de procedure nu efficiënter is, blijkt ze nog steeds niet optimaal.⁶⁴ Sinds 2012 zijn slechts een handvol uitspraken met betrekking tot de uitsluiting verschenen.⁶⁵ De Nederlandse Minister van Justitie heeft in 2011 aangekondigd de geschillenregeling later nog ‘nader’ te zullen herzien,⁶⁶ maar dat is *anno* 2018 nog niet gebeurd.

Afdeling 2. Toepassingsgebied en –voorwaarden

§1. Toepassingsgebied

16. Beperkt personeel toepassingsgebied – Het toepassingsgebied van de wettelijke geschillenregeling is in België beperkt tot de BVBA en de niet-publieke NV.⁶⁷ Dat zal ook na de invoering van het nieuwe Wetboek Vennootschappen en Verenigingen zo

⁶³ B. KRAAIPOEL, “Van trekschuit tot TGV? De geschillenregeling vernieuwd”, *Bb* 2012, afl. 50, 1, www.navigators.nl; J.B. HUIZINK, *Rechtspersoon, vennootschap en onderneming*, Deventer, Kluwer, 2013, 387-388; K. GEENS, “De geschillenregeling herdacht: als ik nieuw wil zijn, ga ik naar Nederland”, *TRV* 2013, (105) 105; G.C. VAN ECK, “Een ‘eigen’ geschillenregeling”, *Bb* 2013, 1, www.navigators.nl; R.W. NORBRUIS, “Voorontwerp van de nieuwe geschillenregeling”, *Ondernemingsrecht* 2005, 1, www.navigators.nl en W.J. SLAGTER en B.F. ASSINK, *Compendium ondernemingsrecht*, I, Deventer, Kluwer, 2013, 1289.

⁶⁴ B. KEMP, *Aandeelhoudersverantwoordelijkheid: De positie en rol van de aandeelhouder en aandeelhoudersvergadering*, Deventer, Kluwer, 2015, 274-275; P. VAN SCHILFAARDE, *Van de BV en de NV*, Deventer, Kluwer, 2013, 356 en K. SCHWARZ, “Een lacune in de geschillenregeling oude en nieuwe stijl”, *Ondernemingsrecht* 2008, 1, www.navigators.nl.

⁶⁵ F. SCHREURS, “De herziene geschillenregeling en de lange weg naar een vennootschappelijk scheidingsrecht” *WPNR* 2017, (523) 526, zie ook voetnoot 19 en M.E.C. LOK en B. KEMP, “Scheiding als gevolg van een gefaalde liefde”, *Ondernemingsrecht* 2015, afl. 36, www.navigators.nl.

⁶⁶ Aanpassing van de wetgeving aan en invoering van de Wet vereenvoudiging en flexibilisering bv-recht (Invoeringswet vereenvoudiging en flexibilisering bv-recht), *Kamerstukken II* 2011-12, 32426-24, 12 en 14; B. KEMP, *Aandeelhoudersverantwoordelijkheid: De positie en rol van de aandeelhouder en aandeelhoudersvergadering*, Deventer, Kluwer, 2015, 274-275; F. SCHREURS, “De herziene geschillenregeling en de lange weg naar een vennootschappelijk scheidingsrecht” *WPNR* 2017, (523) 523 en G.C. VAN ECK, “Een ‘eigen’ geschillenregeling”, *Bb* 2013, 1, www.navigators.nl.

⁶⁷ A. FRANCOIS, K. BYTTEBIER, J. FASTENAEKELS, T. VAN DE GEHUCHTE en L. VANDENBEMPT, “Omgaan met conflicten in vennootschappen: regeling van geschillen is meer dan geschillenregeling” in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS en T. VAN DE GEHUCHTE (eds.), *Omgaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, (1) 136; D. BRULOOT, K. BYTTEBIER, J. CERFONTAINE, F. DESCHOOLMEESTER, H. DE WULF en K. MARESCHEAU, *Wet en duiding: economisch recht*, VI, Brussel, Larcier, 2014, 767; E. JANSSENS, “De geschillenregeling als bijzonder gerechtelijk actiemiddel” in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS en T. VAN DE GEHUCHTE (eds.), *Omgaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, (157) 159; H. BRAECKMANS, “De vennootschapswet van 13 april 1995: repareren en innoveren”, *RW* 1995-96, (1457) 1483-1484; J. LIEVENS, *De reparatiewet vennootschapsrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1995, 173, nr. 190 en L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 300-301, nr. 13.

blijven.⁶⁸ Daarnaast is zij, voorlopig, impliciet van toepassing op de Comm. VA (art. 657 W. Venn).⁶⁹ Deze rechtsvorm zal echter verdwijnen na de hervorming van het vennootschapsrecht.⁷⁰ In Nederland is de conflictenregeling overeenkomstig artikel 2:335 NBW van toepassing op de BV en de besloten NV, ofwel de naamloze vennootschap waarvan de statuten uitsluitend aandelen op naam kennen, een blokkeringsregeling bevatten en niet toelaten dat met medewerking van de vennootschap certificaten aan toonder worden uitgegeven.⁷¹

17. Uitgesloten van het toepassingsgebied: de vennootschap die een publiek beroep op spaarwezen heeft gedaan – De geschillenregeling die geldt voor de BVBA en de NV, is niet van toepassing op de vennootschap die een publiek beroep op spaarwezen heeft gedaan.⁷² De *ratio legis* is dat er voor publieke vennootschappen een voldoende liquide markt bestaat voor aandelen. Dit zou als gevolg hebben dat steeds een externe koper kan worden gevonden.⁷³ Daarenboven blijkt uit de parlementaire voorbereiding dat de wettelijke geschillenregeling vooral werd ingevoerd om tegemoet te komen aan familieruzies in familiale KMO's, die de werking van de vennootschap benadeelden.⁷⁴

De Belgische doctrine heeft bedenkingen bij het feit dat vennootschappen die een publiek beroep op spaarwezen hebben gedaan, niet onder het toepassingsgebied van de wettelijke geschillenregeling ressorteren. Ten eerste botst het argument dat een geschillenregeling niet nodig is voor 'publieke' vennootschappen omdat zij een voldoende liquide markt

⁶⁸ Gedachtewisseling met de minister van Justitie en met deskundigen van het Belgisch centrum voor vennootschapsrecht over de modernisering van het vennootschapsrecht, *Parl. St. Kamer* 2015-16, nr. 54-1500/001, 36.

⁶⁹ B. TILLEMANS, "de uittreding en de uitsluiting" in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 158, nr. 7.

⁷⁰ Gedachtewisseling met de minister van Justitie en met deskundigen van het Belgisch centrum voor vennootschapsrecht over de modernisering van het vennootschapsrecht, *Parl. St. Kamer* 2015-16, nr. 54-1500/001, 38.

⁷¹ C.D.J. BULTEN, *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 30-34 en J. LIEVENS, *De reparatiewet vennootschapsrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1995, 172-173, nr. 389.

⁷² Art. 635 W. Venn.

⁷³ A. FRANCOIS, L. VANDENBEMPT en T. VAN DE GEHUCHTE, "Art. 334-342 en 635-644 W. Venn." in *Comm. Venn.* 2011, (75) 90; B. TILLEMANS en G. VAN SOLINGE, "De uittreding en de uitsluiting", *TPR* 2000, (625) 636, nr. 8 en E. JANSSENS, "De geschillenregeling als bijzonder gerechtelijk actiemiddel" in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS en T. VAN DE GEHUCHTE (eds.), *Omgaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, (157) 159-160.

⁷⁴ *Parl. St. Senaat* 1993-94, nr. 1986/2, 16 en L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, "Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)" in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 301-303, nr. 14.

hebben, op kritiek.⁷⁵ Het is namelijk niet zo dat enkel beursgenoteerde vennootschappen, vennootschappen zijn die een publiek beroep op spaarwezen doen. Een niet-beursgenoteerde vennootschap kan ook een publiek beroep op spaarwezen hebben gedaan middels een openbare uitgifte van obligaties.⁷⁶ De aandeelhouders van die vennootschappen bevinden zich in dezelfde positie als de aandeelhouders in niet-publieke vennootschappen:⁷⁷ hun aandelen zijn niet overdraagbaar via de beurs. Desondanks kunnen zij geen beroep doen op de wettelijke geschillenregeling. Ten tweede is de liquiditeit van de markt niet noodzakelijk relevant. Zo kan het voorvallen dat een aandeelhouder zijn/haar aandelen niet wil verkopen of dat de aandelen op de markt erg duur zijn, waardoor niemand de overname ervan financieel aankan.⁷⁸

Voor wat de Nederlandse geschillenregeling betreft, volgt uit artikel 2:335 NBW dat de beurs-NV niet onder het toepassingsgebied valt.⁷⁹ Reden hiervoor is dat de Nederlandse geschillenregeling enkel een oplossing wil aanreiken voor conflicten in vennootschappen waarin de aandeelhouders moeilijk uit elkaar kunnen gaan, met name doordat de aandelen niet vrij overdraagbaar zijn. Vreemd genoeg mag de BV zowel open als besloten zijn, en is het dus niet van belang of de BV al dan niet een statutaire blokkeringsregeling bevat,⁸⁰ die de overdracht van aandelen beperkt. Dit is een gevolg van de herziening van het BV-recht. De blokkeringsregeling is voor de BV niet langer verplicht, maar facultatief.⁸¹ Dit

⁷⁵ A. FRANCOIS, L. VANDENBEMPT en T. VAN DE GEHUCHTE, “Art. 334-342 en 635-644 W. Venn.” in *Comm. Venn.* 2011, (75) 90 en D. BRULOOT, K. BYTTEBIER, J. CERFONTAINE, F. DESCHOOLEMEESTER, H. DE WULF en K. MARESCEAU, *Wet en duiding: economisch recht*, VI, Brussel, Larcier, 2014, 767.

⁷⁶ A. FRANCOIS, L. VANDENBEMPT en T. VAN DE GEHUCHTE, “Art. 334-342 en 635-644 W. Venn.” in *Comm. Venn.* 2011, (75) 90.

⁷⁷ E. JANSSENS, “De geschillenregeling als bijzonder gerechtelijk actiemiddel” in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS en T. VAN DE GEHUCHTE (eds.), *Omgaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, (157) 159-160.

⁷⁸ B. TILLEMANN en G. VAN SOLINGE, “De uittreding en de uitsluiting”, *TPR* 2000, (625) 636, nr. 8; B. TILLEMANN, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 159, nr. 8 en L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 301-303, nr. 14.

⁷⁹ P. VAN SCHILFAARDE, *Van de BV en de NV*, Deventer, Kluwer, 2013, 356-357.

⁸⁰ Wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de aanpassing van de regeling voor besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid (Wet vereenvoudiging en flexibilisering bv-recht), *Kamerstukken II* 2008-09, nr. 31058-7, 25.

⁸¹ Art. 2:195 lid 1 BW; C.D.J. BULTEN, *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 34-35 en W.J. SLAGTER en B.F. ASSINK, *Compendium ondernemingsrecht*, I, Deventer, Kluwer, 2013, 1284-1285.

verschil in behandeling tussen de BV en de NV stuit terecht op kritiek in de Nederlandse rechtsleer.⁸²

18. Uitgesloten van het toepassingsgebied: de coöperatieve vennootschap en onvolkomen en niet-rechtspersonen - In tegenstelling tot de NV en de BVBA, voorziet het W. Venn. voor de CV, de onvolkomen rechtspersonen (bijvoorbeeld de v.o.f.) en de niet-rechtspersonen (meer bepaald de maatschap, de tijdelijke handelsvennootschap en de stille handelsvennootschap) niet in een wettelijke geschillenregeling. Aangenomen wordt dat de uitsluiting in deze vennootschapsvormen conventioneel of statutair kan worden geregeld (*infra*, randnummers 37-38 en 40).⁸³

§2. Toepassingsvoorwaarden

19. Voorwaarden – De uitsluiting is voor de BVBA en de niet-publieke NV strikt geregeld in het Wetboek van vennootschappen. De artikelen 334 (met betrekking tot de BVBA) en 636 (aangaande de NV), bevatten een aantal voorwaarden die moeten zijn voldaan opdat een vordering tot uitsluiting kan worden ingesteld. Het Nederlandse artikel 2:336 NBW houdt een gelijkaardige regeling in voor de BV en de besloten NV.

A. Participatiedrempel

20. Participatiedrempel – In België moet de uitsluitingsvordering worden ingesteld door één of meer aandeelhouders die gezamenlijk aandelen⁸⁴ bezitten die dertig procent van de stemmen vertegenwoordigen⁸⁵ of aandelen waarvan de nominale of de fractiewaarde (en dus niet de intrinsieke waarde) dertig procent van het kapitaal van de vennootschap vertegenwoordigt.⁸⁶ Deze voorwaarden moeten niet cumulatief zijn voldaan.⁸⁷ In Nederland ligt de drempel op één derde van het geplaatste kapitaal.⁸⁸

⁸² C.D.J. BULTEN, “De gewijzigde geschillenregeling”, *Ondernemingsrecht* 2007, 2-3, www.navigator.nl.

⁸³ K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, “Overzicht van de rechtspraak: Vennootschappen 1992-1998”, *TPR* 2000, (438) 438-439.

⁸⁴ Voor de NV kan het, naast aandelen, ook gaan om andere effecten. Zie art. 636, lid 1, W. Venn.

⁸⁵ Voor de NV geldt dat twintig procent ook voldoende is indien de vennootschap effecten heeft uitgegeven die het kapitaal niet vertegenwoordigen. Zie art. 636, lid 1, W. Venn. en A. FRANCOIS, L. VANDENBEMPT en T. VAN DE GEHUCHTE, “Art. 334-342 en 635-644 W. Venn.” in *Comm. Venn.* 2011, (75) 99-100.

⁸⁶ Art. 334, lid 1, W. Venn. en art. 636, lid 1, W. Venn.

⁸⁷ A. FRANCOIS, L. VANDENBEMPT en T. VAN DE GEHUCHTE, “Art. 334-342 en 635-644 W. Venn.” in *Comm. Venn.* 2011, (75) 101.

⁸⁸ Art. 2:336 lid 1 BW.

21. Ratio legis – Waarom is de drempel in België juist vastgepinde op dertig (of twintig) procent? In de senaatsbespreking besefte men dat dit betekent dat een meerderheidsaandeelhouder kan worden uitgesloten op vordering van een minderheidsaandeelhouder. Men vroeg zich af of het wel economisch verantwoord was dat een (of meerdere) minderheidsaandeelhouder(s) de meerderheid moet(en) vergoeden.⁸⁹ De minister antwoordde dat, door een té hoog percentage voorop te stellen, de geschillenregeling misschien zou worden uitgehold.⁹⁰

22. Minderheidsaandeelhouders te machtig? – Sommige leden in de senaat waren de mening toegedaan dat de drempel van dertig (of twintig) procent een te ruime macht zou verlenen aan de minderheidsaandeelhouders. Zij vreesden dat dit zou leiden tot financiële chantage door de minderheid. Hun amendement tot het schrappen van de uitsluitingsregeling werd echter verworpen.⁹¹ Minderheidsaandeelhouders kunnen namelijk niet zomaar beslissen om een meerderheidsaandeelhouder uit te sluiten. Dit is enkel mogelijk indien een gegronde reden voorhanden is en de rechter bovendien oordeelt dat de uitsluiting nodig is (*infra*, randnummers 23-33).⁹² Waar in België dus discussie heerste over de vraag of het wel de bedoeling was dat de minderheidsaandeelhouder beroep kon doen op de wettelijke geschillenregeling, blijkt uit de Nederlandse wetsgeschiedenis van de Flex-BV-wetgeving dan weer dat de wetgever met de wettelijke geschillenregeling juist de bescherming van de minderheidsaandeelhouder voor ogen had.⁹³

⁸⁹ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 412 en 433.

⁹⁰ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 433 en J. LIEVENS, *De reparatiewet vennootschapsrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1995, 178, nr. 401.

⁹¹ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 424.

⁹² J. LIEVENS, *De reparatiewet vennootschapsrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1995, 178, nr. 401.

⁹³ Wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de aanpassing van de regeling voor besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid (Wet vereenvoudiging en flexibilisering bv-recht), *Kamerstukken II* 2006-07, nr. 31058-3, 3; C.D.J. BULTEN, *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 47-49; C.D.J. BULTEN, “De gewijzigde geschillenregeling”, *Ondernemingsrecht* 2007, 2, www.navigators.nl; J.C. SCHOUTEN, “Het empirisch onderzoek naar het enquêterecht en de toekomst van de geschillenregeling”, *Ondernemingsrecht* 2009, 1, www.navigators.nl en J. ROEST, “De gevolgen van de Wet flexibilisering BV-recht voor de relatie vennootschap-aandeelhouder” in P.J. VAN DER KORST, R. ABMA en G.T.M.J. RAAIJMAKERS (eds.), *Handboek onderneming en aandeelhouder*, Deventer, Kluwer, 2012, (75) 105-106.

B. Gegronde redenen

23. Gegronde redenen – De uitsluiting kan in België enkel worden gevorderd indien er gegronde redenen zijn die het weren van een aandeelhouder rechtvaardigen.⁹⁴ Het Nederlandse artikel 2:336 NBW spreekt van ‘gedragingen van een aandeelhouder’ in plaats van ‘gegronde redenen’. De Belgische wetgever had al bij het prille begin van de uitsluitingsregeling een soepele interpretatie van de notie ‘gegronde redenen’ voor ogen.⁹⁵ Niet alleen een fout of wanprestatie in hoofde van de geweerde vennoot, zoals het ondermijnen van een aandeelhoudersovereenkomst⁹⁶ kan een gegronde reden tot uitsluiting uitmaken.⁹⁷ Ook duurzame onenigheid tussen de aandeelhouders-vennoten, bijvoorbeeld over het te volgen beleid, is een mogelijke gegronde reden.⁹⁸ Ernstige oneensheid kan soms leiden tot een patstelling in de algemene vergadering, wat de werking van de vennootschap allicht niet ten goede komt. In het Nederlandse recht wordt gesteld dat het in stand houden van een patstelling, zonder moeite te doen om het geschil op te lossen, voldoende is om de aandeelhouder uit te sluiten.⁹⁹ Tot slot wordt, zowel in

⁹⁴ Art. 334, lid 1, W. Venn. en art. 636, lid 1, W. Venn.

⁹⁵ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 427.

⁹⁶ Voorz. Kh. Hasselt 9 juli 1999, *TRV* 2001, 409 (verbreking afname-overeenkomst).

⁹⁷ B. TILLEMANN, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 180-184, nrs. 52-58; K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, “Overzicht van de rechtspraak: Vennootschappen 1992-1998”, *TPR* 2000, (438) 445-446; K. GEENS, M. WYCKAERT, C. CLOTTENS, F. PARREIN, S. DE DIER en S. COOLS, “Overzicht van rechtspraak: Vennootschappen 1999-2010”, *TPR* 2012, (509) 532, nr. 485; O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 298-301, nrs. 572-576.

⁹⁸ Brussel 17 december 2002, *RPS* 2003, 404 (geen gegronde reden aanwezig: de werking van de vennootschap werd niet geblokkeerd door de oneensheid tussen aandeelhouders); Gent 4 februari 2008, *NJW* 2008, 888 (duurzame, diepgaande, onherroepelijke onenigheid); Gent 21 februari 2011, *TGR-TWVR* 2011, 369 (duurzame ontwijking van de verhouding tussen vennoten); Gent 12 oktober 2015, *NJW* 2017, afl. 360, 280, noot S. DE GEYTER (discussie omtrent o.a. inzage van de bankrekening en boekhouding, de keuze van leveranciers en producten, het zichtbaar plaatsen van het TV scherm met advertenties van sponsors en het niet betalen van de maandelijkse vergoeding); B. TILLEMANN, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 178, nr. 48 en 185, nr. 61; D. BRULOOT, K. BYTTEBIER, J. CERFONTAINE, F. DESCHOOLMEESTER, H. DE WULF en K. MARESCEAU, *Wet en duiding: economisch recht*, VI, Brussel, Larcier, 2014, 374-375; K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, “Overzicht van de rechtspraak: Vennootschappen 1992-1998”, *TPR* 2000, (438) 447-448 en K. GEENS, M. WYCKAERT, C. CLOTTENS, F. PARREIN, S. DE DIER en S. COOLS, “Overzicht van rechtspraak: Vennootschappen 1999-2010”, *TPR* 2012, (509) 535-536, nr. 486.

⁹⁹ HR (NL) 13 januari 2012, nr. 10/03880, www.navigator.nl (uitstoting aandeelhouder-rechtspersoon die impasse veroorzaakte in de algemene vergadering door keer op keer zijn vetorecht te gebruiken); Rb. ‘s-Gravenhage (NL) 24 maart 2010, *JOR* 2010/220, www.rechtspraak.nl (verlamming van besluitvorming, grotendeels door toedoen van één aandeelhouder, die geen oplossing zocht om het conflict op te lossen); C.D.J. BULTEN, *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 59-60.

België als in Nederland, ook aangenomen dat misbruik van minderheid of meerderheid een reden tot uitsluiting vormt.¹⁰⁰

24. Wettige redenen – Uit de voorbereidende werken van de Belgische wettelijke geschillenregeling blijkt dat het begrip ‘gegronde redenen’ werd vooropgesteld omdat het op dezelfde manier kon worden ingevuld als de term ‘wettige redenen’ ex artikel 343 en 645 W. Venn. met betrekking tot de gerechtelijke ontbinding, waarmee de rechters vertrouwd waren.¹⁰¹ De wanprestatie in hoofde van een aandeelhouder-vennoot,¹⁰² ernstige onenigheid tussen de aandeelhouders¹⁰³ en misbruik van minderheid of meerderheid¹⁰⁴ zijn niet alleen ‘gegronde’ redenen die tot uitsluiting kunnen leiden, maar ook ‘wettige’ redenen die de ontbinding tot gevolg kunnen hebben.¹⁰⁵ Sommige auteurs merken echter terecht op dat de uitsluiting, ofwel de partiële ontbinding van de vennootschap,¹⁰⁶ een minder vergaande remedie is dan de gerechtelijke ontbinding, die als gevolg heeft dat de vennootschap ophoudt te bestaan. Er wordt dan ook voor gepleit de term ‘gegronde redenen’ minder streng in te vullen dan de term ‘wettige redenen’.¹⁰⁷ Aldus zou voor een vordering tot uitsluiting niet noodzakelijk moeten worden aangetoond dat het vennootschapsdoel definitief niet meer kan worden vervuld. Het is voldoende dat

¹⁰⁰ België: Wetsvoorstel tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Kamer 1992-93, nr. 48-1005/19, 69; Voorz. Kh. Kortrijk 7 april 1997, *V&F* 1997, 333 (meerderheidsaandeelhouders weigeren op systematische wijze om dividenden uit te keren); B. TILLEMANN, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 190-191, nr. 68; K. GEENS, M. WYCKAERT, C. CLOTTENS, F. PARREIN, S. DE DIER en S. COOLS, “Overzicht van rechtspraak: Vennootschappen 1999-2010”, *TPR* 2012, (509) 530, nr. 484; O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 301-302, nrs. 577-580. Nederland: C.D.J. BULTEN, *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 59.

¹⁰¹ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 420.

¹⁰² Art. 45 W. Venn. en Kh. Gent 16 januari 1907, *RPS* 1907, 159 (onrechtmatige toe-eigening van geld uit de vennootschapskas).

¹⁰³ Bergen 27 maart 2006, *JLMB* 2007, 960; Kh. Brussel 31 juli 1986, *TRV* 1993, 99; Kh. Hasselt 29 april 1992, *TRV* 553 en Kh. Nijvel 26 juli 1994, *TRV* 1994, 530, noot M. WYCKAERT.

¹⁰⁴ Antwerpen 15 december 1987, *TRV* 1988, 453, noot M. WYCKAERT.

¹⁰⁵ Daarnaast kunnen ook andere redenen tot de ontbinding van een vennootschap leiden. Zie: A. FRANCOIS, J. FASTENAEKELS, T. VAN DE GEUCHTE, K. BYTTEBIER en L. VANDENBEMPT, “Omgaan met conflicten in vennootschappen: regeling van geschillen is meer dan geschillenregeling” in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS, T. VAN DE GEUCHTE (eds.), *Omgaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, (1) 139-140 en J.-P. BUYLE en P. PAULUS DE CHATELET, “La mise en liquidation de la société commerciale comme mode ultime de résolution des conflits entre actionnaires” in EDITIONS DU JEUNE BARREAU DE BRUXELLES (ed.), *Les conflits au sein des sociétés commerciales ou à forme commerciale*, Brussel, 2004, (285) 310-311, nr. 37.

¹⁰⁶ A. FRANCOIS, L. VANDENBEMPT en T. VAN DE GEUCHTE, “Art. 334-342 en 635-644 W. Venn.” in *Comm. Venn.* 2011, (75) 89.

¹⁰⁷ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 290, nr. 555.

een ernstig conflict voorhanden is dat de werking van de vennootschap aanzienlijk bemoeilijkt en niet op minder vergaande wijze kan worden verholpen.¹⁰⁸

25. Duurzame onenigheid - De vraag rijst of het omzeilen van een goedkeuringsclausule door middel van controlewijziging in een aandeelhouder-rechtspersoon, een gegronde reden of voldoende ernstige gedraging uitmaakt. Er dient te worden opgemerkt dat de aandeelhouder-rechtspersoon zelf geen fout begaat. Hij moet het feit dat zijn eigen aandeelhouders hun aandelen overdragen aan een *persona non grata*, zelf ook maar ondergaan. De enige categorie waaronder deze kwestie zou kunnen ressorteren, lijkt mij dus de duurzame onenigheid te zijn. Het is immers denkbaar dat strubbelingen zullen ontstaan tussen de aandeelhouder-rechtspersoon, die louter een scherm vormt tussen de vennootschap en de niet gewenste aandeelhouder, en de rest van de aandeelhouders.

26. Vennootschapsbelang - Een vordering tot overdracht van aandelen kan, overeenkomstig artikel 2:336 NBW, in Nederland pas worden ingesteld indien de gedragingen van een aandeelhouder het belang van de vennootschap schaden of hebben geschaad, waardoor het voortduren van zijn aandeelhouderschap in redelijkheid niet kan worden geduld.¹⁰⁹ Hoewel de wettelijke uitsluitingsregeling in België het vennootschapsbelang niet vermeldt, moet ook daar worden aangenomen dat in principe pas een gegronde reden voorhanden is indien de vennootschap schade heeft gelopen of dreigt te lopen.¹¹⁰ In de

¹⁰⁸ A. FRANCOIS, L. VANDENBEMPT en T. VAN DE GEHUCHTE, “Art. 334-342 en 635-644 W. Venn.” in *Comm. Venn.* 2011, (75) 109-110.

¹⁰⁹ Art. 2:336 lid 1 BW; B. KEMP, *Aandeelhoudersverantwoordelijkheid: De positie en rol van de aandeelhouder en aandeelhoudersvergadering*, Deventer, Kluwer, 2015, 276; C.D.J. BULTEN, “De gewijzigde geschillenregeling”, *Ondernemingsrecht* 2007, 3-4, www.navigator.nl; F. SCHREURS, “De herziene geschillenregeling en de lange weg naar een vennootschappelijk scheidingsrecht” *WPNR* 2017, (523) 530; G.J.C. RENSEN, “Statutaire aanbiedings- en overnameverplichtingen van aandeelhouders”, *Ondernemingsrecht* 2001, (484), www.navigator.nl; J.B. HUIZINK, *Rechtspersoon, vennootschap en onderneming*, Deventer, Kluwer, 2013, 388; P. VAN SCHILFAARDE, *Van de BV en de NV*, Deventer, Kluwer, 2013, 357; W.J. SLAGTER en B.F. ASSINK, *Compendium ondernemingsrecht*, I, Deventer, Kluwer, 2013, 1290 en W. WESTBROEK, “De geschillenregeling” in W.C.L. VAN DER GRINTEN, H.F.J. JOOSTEN en W. WESTBROEK, *Uitkoop en geschillenregeling*, Arnhem, Gouda Quint, 1991, (15) 19.

¹¹⁰ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 420; Antwerpen 26 oktober 1998, *TRV* 2000, 464; Brussel 5 november 2002, *RPS* 2003, 396, noot W. DERIJCKE; Brussel 13 juni 2005, *DAOR* 2005, afl. 76, 348; Luik 15 december 2005, *JT* 2006, 124-126; A. FRANCOIS, L. VANDENBEMPT en T. VAN DE GEHUCHTE, “Art. 334-342 en 635-644 W. Venn.” in *Comm. Venn.* 2011, (75) 92 en 108; D. BRULOOT, K. BYTTEBIER, J. CERFONTAINE, F. DESCHOLMEESTER, H. DE WULF en K. MARESCAU, *Wet en duiding: economisch recht*, VI, Brussel, Larcier, 2014, 374; H. BRAECKMANS, “Conflicten in vennootschappen en het wetboek van vennootschappen: de vlag dekt niet de lading”, *TPR* 2010, afl. 4, (1603) 1681, nr. 107; H. BRAECKMANS, “De vennootschapswet van 13 april 1995: repareren en innoveren”, *RW* 1995-96, (1457) 1484; J. LIEVENS, *De reparatiewet vennootschapsrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1995, 181, nr. 410; K. GEENS, M. WYCKAERT, C. CLOTTENS, F. PARREIN, S. DE DIER en S. COOLS, “Overzicht van rechtspraak: Vennootschappen 1999-2010”, *TPR*

parlementaire voorbereiding stelde de Belgische minister van Justitie: “*Over dit begrip – ‘gegronde redenen’ - mag geen enkele onduidelijkheid bestaan. Het houdt rekening met het belang van alle vennoten en doelt dus op een harmonieuze verhouding, die het voorspoedig bestaan van de vennootschap bestendigt.*”¹¹¹ Verschillende auteurs besluiten hieruit dat de rechter in de uitsluitingsprocedure zowel het belang van de aandeelhouders als het vennootschapsbelang in aanmerking dient te nemen.¹¹²

27. Collectief winstbelang van aandeelhouders - In een arrest betreffende een onvervreemdbaarheidsclausule *ex* artikel 510 W. Venn., heeft het Belgische Hof van Cassatie recent een invulling gegeven aan het concept ‘vennootschapsbelang’.¹¹³ Het Hof stelde in deze zaak dat “*het belang van een vennootschap wordt bepaald door het collectief winstbelang van haar huidige en toekomstige aandeelhouders.*”¹¹⁴

28. Gekruiste uitsluitingsvorderingen - Het hof van beroep in Luik oordeelde in 2013 dat, ingeval van gekruiste uitsluitingsvorderingen, de aandeelhouder-vennoot moet worden uitgesloten van wie het vertrek de vennootschap het minst benadeelt.¹¹⁵ De rechter moet, indien verschillende aandeelhouders-vennoten elkaars uitsluiting vorderen, achterhalen wie het meest in zit met de continuïteit van de vennootschap en het vennootschapsbelang.¹¹⁶ Zo kan het feit dat één van de aandeelhouders-vennoten tevens de ontbinding of de vereffening van de vennootschap vordert, een indicatie zijn voor de

2012, (509) 528, nr. 481 en L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190*ter*, *quater* en *quinquies* Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 288-289, nr. 3.

¹¹¹ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 435.

¹¹² A. FRANCOIS, L. VANDENBEMPT en T. VAN DE GEHUCHTE, “Art. 334-342 en 635-644 W. Venn.” in *Comm. Venn.* 2011, (75) 108 en H. BRAECKMANS, “De uitsluiting en uittrekking van aandeelhouders”, *RW* 2001-02, 1363.

¹¹³ Voor een uitvoerige bespreking over het vennootschapsbelang, zie: A. FRANCOIS, *Vennootschapsbelang*, Antwerpen, Intersentia, 1999, 795 p. In de Nederlandse rechtsleer heerst veel discussie omtrent de invulling van het begrip ‘vennootschapsbelang’. Zie C.D.J. BULTEN, *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 65-67.

¹¹⁴ Cass. 23 november 2013, *Arr. Cass.* 2013, afl. 11, 2571; *Pas.* 2013, afl. 11, 2384.

¹¹⁵ Luik 6 juni 2013, *JLMB* 2013, 1504; zie ook: Gent 21 februari 2011, *TGR-TWVR* 2011, 369 en D. BRULOOT, K. BYTTEBIER, J. CERFONTAINE, F. DESCHOLMEESTER, H. DE WULF en K. MARESCEAU, *Wet en duiding: economisch recht*, VI, Brussel, Larcier, 2014, 374.

¹¹⁶ Gent 25 juni 2007, *NJW* 2008, 33; D. BRULOOT, K. BYTTEBIER, J. CERFONTAINE, F. DESCHOLMEESTER, H. DE WULF en K. MARESCEAU, *Wet en duiding: economisch recht*, VI, Brussel, Larcier, 2014, 375 en K. GEENS, M. WYCKAERT, C. CLOTTENS, F. PARREIN, S. DE DIER en S. COOLS, “Overzicht van rechtspraak: Vennootschappen 1999-2010”, *TPR* 2012, (509) 528, nr. 481. Zie ook: Gent 4 februari 2008, *NJW* 2008, 888 en Voorz. Kh. Leuven 19 juni 2003, *TRV* 2004, 379.

rechter om aan te nemen dat deze persoon de continuïteit van de vennootschap niet voor ogen heeft.¹¹⁷

Het hof van beroep in Gent besliste in dezelfde lijn in 2015: “*Wanneer een vordering tot uitsluiting op grond van onenigheid wordt beantwoord met een tegenvordering tot uitsluiting op grond van onenigheid en het niet duidelijk is aan wie deze onenigheid te wijten is, dan moet de rechter onderzoeken welke vennoot de meeste garanties biedt voor het voortbestaan van de vennootschap.*” In casu werd de continuïteit van strandbar *NV Monroe Beach* bedreigd omdat de twee aandeelhouders, *NV Trimax* en *V.H.G./D.A.D.*, elkaar allerlei tekortkomingen verweten. Het hof veroordeelde *NV Trimax* tot een overdracht van haar aandelen aan *V.H.G./D.A.D.*, omdat *V.H.G./D.A.D.* het meest betrokken was bij de effectieve uitbating van de strandbar - *NV Trimax* zag de strandbar eerder als een belegging - en omdat *NV Trimax* voor het instellen van de procedure bereid was haar aandelen over te dragen.¹¹⁸ Deze uitspraak is in overeenstemming met de definitie die het Hof van Cassatie aan ‘het vennootschapsbelang’ heeft gegeven (*supra*, randnummer 27).¹¹⁹ aandeelhouder *V.H.G./D.A.D.* had een groter winstbelang dan *NV Trimax*, aangezien de uitbating van de strandbar voor hem zijn broodwinning was.

29. Interne controlewijziging schendt het vennootschapsbelang - Vanzelfsprekend wordt door de omzeiling van een goedkeuringsbeding het vennootschapsbelang geschonden. Indien een bepaalde persoon geweigerd werd om aandeelhouder-vennoot te worden, is het uiteraard niet in het belang van de vennootschap dat deze persoon indirect alsnog zeggenschap krijgt door aandelen te verwerven in een aandeelhouder-rechtspersoon.

30. Hoedanigheid van aandeelhouder? - Hoewel zowel in België als in Nederland het al dan niet schenden van het vennootschapsbelang in hoofde van de geweerde vennoot van doorslaggevend belang is voor de uitsluitingsvordering, lijkt het Nederlandse recht strenger om te gaan met deze vereiste. Zo is het in België mogelijk dat een aandeelhouder wordt uitgesloten omdat hij in concurrentie treedt met de vennootschap,¹²⁰ bijvoorbeeld

¹¹⁷ Brussel 13 juni 2005, *DAOR* 2005, 348 en D. BRULOOT, K. BYTTEBIER, J. CERFONTAINE, F. DESCHOLMEESTER, H. DE WULF en K. MARESCHEAU, *Wet en duiding: economisch recht*, VI, Brussel, Larcier, 2014, 375.

¹¹⁸ Gent 12 oktober 2015, *NJW* 2017, afl. 360, 280, noot S. DE GEYTER.

¹¹⁹ Cass. 23 november 2013, *Arr. Cass.* 2013, afl. 11, 2571; *Pas.* 2013, afl. 11, 2384.

¹²⁰ Voorz. Kh. Hasselt 14 februari 1997, *TRV* 1997, 105; 15; B. TILLEMANN, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*,

door een concurrerende vennootschap op te richten,¹²¹ aangezien dit vanzelfsprekend de belangen van de vennootschap schaadt. Volgens de Nederlandse rechtsleer kan een aandeelhouder in dit geval echter niet worden veroordeeld tot gedwongen overdracht van zijn aandelen, omdat de concurrentie niet wordt aangedaan in zijn hoedanigheid van aandeelhouder.¹²² Op artikel 2:336 NBW kan namelijk alleen beroep worden gedaan als een aandeelhouder de vennootschap schade toebrengt in zijn hoedanigheid van aandeelhouder.¹²³ Reden hiervoor is dat de gedwongen overdracht van aandelen een erg vergaande maatregel is, waarvan niet te pas en te onpas gebruik moet worden gemaakt.¹²⁴ Het blokkeren van besluitvorming in de algemene vergadering wordt bijvoorbeeld wél aangemerkt als een gedraging in de hoedanigheid van aandeelhouder.¹²⁵

De rechtbank van Rotterdam¹²⁶ stelde in een arrest van 13 juni 2012 eveneens dat uit de wetsgeschiedenis en de rechtspraak blijkt dat een gedwongen overdracht van aandelen een verstreckende maatregel is, die alleen gerechtvaardigd is in ‘zeer bijzondere omstandigheden’, met name wanneer het functioneren en het voortbestaan van de vennootschap in gevaar worden gebracht door de gedragingen van een aandeelhouder. Voorts stelde de Rotterdamse rechtbank dat uit dezelfde wetsgeschiedenis en jurisprudentie blijkt dat het moet gaan om handelingen die zijn verricht door een

Brussel, Larcier, 2013, (153) 181, nr. 53; K. GEENS, M. WYCKAERT, C. CLOTTENS, F. PARREIN, S. DE DIER en S. COOLS, “Overzicht van rechtspraak: Vennootschappen 1999-2010”, *TPR* 2012, (509) 532, nr. 485 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 299, nr. 575.

¹²¹ Gent 2 april 2007, *DAOR* 2008, 15 en Voorz. Kh. Brugge 13 juni 2001, *DAOR* 2001, 280.

¹²² A.F.J.A. LEIJTEN, “Tien jaar uitkoop- en geschillenregeling”, *Ondernemingsrecht* 1999, (236), www.navigators.nl; C.D.J. BULTEN, *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 62; R.W. NORBRUIS, “Voorontwerp van de nieuwe geschillenregeling”, *Ondernemingsrecht* 2005, 2, www.navigators.nl en W. WESTBROEK, “De geschillenregeling” in W.C.L. VAN DER GRINTEN, H.F.J. JOOSTEN en W. WESTBROEK, *Uitkoop en geschillenregeling*, Arnhem, Gouda Quint, 1991, (15) 20.

¹²³ Rb. Leeuwarden (NL) 30 juni 2010, *JRV* 2010, 784, www.rechtspraak.nl; B. KEMP, *Aandeelhoudersverantwoordelijkheid: De positie en rol van de aandeelhouder en aandeelhoudersvergadering*, Deventer, Kluwer, 2015, 276; C.D.J. BULTEN, *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 61; C.D.J. BULTEN, “De gewijzigde geschillenregeling”, *Ondernemingsrecht* 2007, 3-4, www.navigators.nl; F. SCHREURS, “De herziene geschillenregeling en de lange weg naar een vennootschappelijk scheidingsrecht” *WPNR* 2017, (523) 530; J.B. HUIZINK, *Rechtspersoon, vennootschap en onderneming*, Deventer, Kluwer, 2013, 388; M.E.C. LOK en B. KEMP, “Scheiding als gevolg van een gefaalde liefde”, *Ondernemingsrecht* 2015, afl. 36, www.navigators.nl; P. VAN SCHILFAARDE, *Van de BV en de NV*, Deventer, Kluwer, 2013, 357 en W. WESTBROEK, “De geschillenregeling” in W.C.L. VAN DER GRINTEN, H.F.J. JOOSTEN en W. WESTBROEK, *Uitkoop en geschillenregeling*, Arnhem, Gouda Quint, 1991, (15) 20.

¹²⁴ Vrzr. Rb. Arnhem (NL) 19 september 2007, *JOR* 2007/266, noot C.D.J. BULTEN, www.rechtspraak.nl en W.J. SLAGTER en B.F. ASSINK, *Compendium ondernemingsrecht*, I, Deventer, Kluwer, 2013, 1291.

¹²⁵ HR (NL) 13 januari 2012, nr. 10/03880, www.navigators.nl; B. KEMP, *Aandeelhoudersverantwoordelijkheid: De positie en rol van de aandeelhouder en aandeelhoudersvergadering*, Deventer, Kluwer, 2015, 276; C.D.J. BULTEN, *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 59 en P. VAN SCHILFAARDE, *Van de BV en de NV*, Deventer, Kluwer, 2013, 357.

¹²⁶ Rb. Rotterdam (NL) 13 juni 2012, *JONDR* 2013, 229.

aandeelhouder in diens hoedanigheid van aandeelhouder. De rechtbank merkte ook op dat er in de praktijk en in de rechtsleer¹²⁷ veel kritiek is op deze vereiste en sloot zich hierbij aan. Bij wijziging van de wettelijke geschillenregeling in 2012 is dan ook geopperd voor een ruimer toepassingsbereik van artikel 2:336 BW, zodat niet enkel gedragingen in hoedanigheid van aandeelhouder zouden worden gevisieerd. Toch oordeelde de rechtbank uiteindelijk dat de ‘hoedanigheidseis’ nog steeds van toepassing was, omdat de oude regeling op dat moment nog van kracht was. Bovendien, zo stelde de Rotterdamse rechtbank, blijkt uit de parlementaire voorbereiding van het wetsvoorstel ‘Flex-BV’ dat de minister aan de hoedanigheidseis wil vasthouden.¹²⁸ Hij is namelijk de mening toegedaan dat gedragingen die niet zijn verricht in de hoedanigheid van aandeelhouder, op een andere manier moeten worden aangepakt.¹²⁹

Hoewel men in Nederland van mening is dat een aandeelhouder die concurrentie voert met de vennootschap, dit niet doet in zijn hoedanigheid van aandeelhouder, werd de vordering tot uitstoting van een concurrerende medeaandeelhouder in één van de zeldzame Nederlandse zaken met betrekking tot de uitsluiting wél toegekend. In zaak *Hoffmann*¹³⁰ vorderde een zoon de uitsluiting van zijn vader uit de vennootschap waarin zij de enige twee aandeelhouders waren. Vader werd *in casu* uitgesloten, onder andere omdat hij concurrerende handelingen had verricht. De rechtbank van Amsterdam was van mening dat dit wel degelijk het vennootschapsbelang kon schaden, omdat dit voor de vennootschap kon leiden tot minder winst. Het aangaan van concurrentie was echter niet de enige reden die de uitsluiting rechtvaardigde. Ook het feit dat vader, in tegenstelling tot zijn zoon, geen moeite deed om het geschil bij te leggen en het feit dat hij de vennootschap liquiditeitsproblemen had bezorgd, leidden ertoe dat hij uit de vennootschap werd geweerd.¹³¹

¹²⁷ Zie o.a. C.D.J. BULTEN, *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 62-63; C.D.J. BULTEN, “De gewijzigde geschillenregeling”, *Ondernemingsrecht* 2007, 3-4, www.navigator.nl; F. SCHREURS, “De herziene geschillenregeling en de lange weg naar een vennootschappelijk scheidingsrecht” *WPNR* 2017, (523) 530-531 en R.W. NORBRUIS, “Voorontwerp van de nieuwe geschillenregeling”, *Ondernemingsrecht* 2005, 2, www.navigator.nl.

¹²⁸ Wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de aanpassing van de regeling voor besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid (Wet vereenvoudiging en flexibilisering bv-recht), *Kamerstukken II* 2008-09, nr. 31058-6, 22-23.

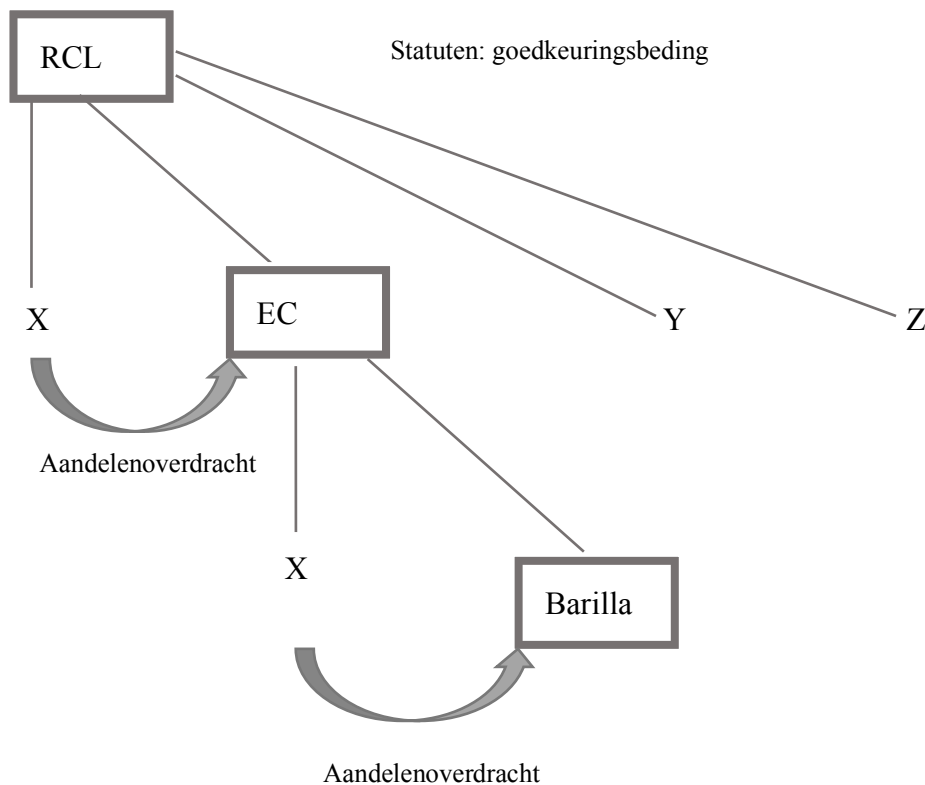
¹²⁹ en W.J. SLAGTER en B.F. ASSINK, *Compendium ondernemingsrecht*, I, Deventer, Kluwer, 2013, 1292-1293.

¹³⁰ Rb. Amsterdam (NL) 28 maart 2001, *JOR* 2001/110, 4-8 jo. Gerechtshof Amsterdam (NL) 10 april 2003, *JOR* 2003/144, 4.1-4.6.

¹³¹ C.D.J. BULTEN, *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 61-62.

31. Concurrentie via controlewijziging – Waar in Nederland dus betwisting bestaat omtrent de vraag of een aandeelhouder die zich met concurrerende activiteiten in laat, door de rechter kan worden uitgesloten, is dit naar Belgisch recht zeker mogelijk, omdat de hoedanigheidseis er niet speelt en aan de vennootschap schade wordt berokkend. *Per analogiam* kan volgens mij de verandering van controle in een aandeelhouder-rechtspersoon de vennootschap schaden indien een concurrent van de vennootschap aandelen verwerft in de aandeelhouder-rechtspersoon.

De feiten in de Franse zaak *Barilla*¹³² kunnen dit, bij wijze van voorbeeld, verduidelijken. *In casu* had vennoot X zijn aandelen in vennootschap *Rivoire et Carret-Lustucru* (hierna: *RCL*) overgedragen aan de vennootschap *Embranchement de la capuche* (hierna: *EC*). X had ook aandelen van vennootschap *EC* in zijn bezit, en droeg die aandelen over aan *Barilla*, concurrent van *RCL*. Hierdoor kreeg concurrent *Barilla* direct controle in *EC*, maar ook indirect in *RCL*. Vennootschap *RCL* en enkele aandeelhouders waren van mening dat deze aandelenoverdracht frauduleus was, omdat een goedkeuringsbeding opgenomen in de statuten van *RCL* op die manier werd omzeild.

¹³² Cass. (FR) com. 27 juni 1989, nr. 88-17654, www.legifrance.gouv.fr.

In deze Franse zaak was een rechterlijke uitsluiting niet aan de orde: *RCL* en enkele aandeelhouders van *RCL* vorderden louter de nietigverklaring van de aandelenoverdracht van de *RCL*-aandelen aan *EC* en de niet-tegenstelbaarheid van de aandelenoverdracht van de *EC*-aandelen aan *Barilla*. Indien deze zaak echter in België zou plaatsvinden, zouden enkele aandeelhouders van *RCL*, op grond van de wettelijke geschillenregeling, de rechter de uitsluiting van *EC* uit *RCL* kunnen vragen. De Belgische rechter zou naar mijn mening niet anders kunnen dan te oordelen dat de overdracht van de aandelen in *EC* aan concurrent *Barilla* als doel had het goedkeuringsbeding in *RCL* te omzeilen, en dat dit een gegronde reden is die de uitsluiting van *EC* rechtvaardigt. Vennootschap *RCL* zal immers hoogstwaarschijnlijk schade oplopen indien concurrent *Barilla* onrechtstreeks zeggenschap krijgt. Ook al gaat *EC* de concurrentie met *RCL* niet aan door bijvoorbeeld een concurrerende vennootschap op te richten, *EC* wordt, door de controlewijziging, *de facto* zélf concurrent van *RCL*. *A fortiori* is een uitsluiting hier op zijn plaats.

Indien de zaak *Barilla* zich in Nederland zou afspelen, zouden aandeelhouders van *RCL* eveneens de uitsluiting van *EC* kunnen vorderen bij de rechter, op grond van de wettelijke geschillenregeling. Het is echter twijfelachtig of de vordering daar zou worden toegekend, gelet op de hoedanigheidseis. De Nederlandse rechter zou misschien niet tot hetzelfde besluit komen als een Belgische rechter, aangezien het betwistbaar is of *EC* het vennootschapsbelang van *RCL* schaadt in zijn hoedanigheid van aandeelhouder.

C. In rechte

32. Rechter – Zowel in Nederland als in België moet de uitsluiting in rechte worden gevorderd.¹³³ In België kan enkel de voorzitter van de rechtbank van koophandel van het gerechtelijke arrondissement waar de zetel van de vennootschap is gevestigd de uitsluiting op basis van de artikelen 334 en 636 van het Wetboek van vennootschappen uitspreken.¹³⁴ Dit heeft als gevolg dat de uitsluiting in principe niet kan worden bevolen door een orgaan van de vennootschap, bijvoorbeeld de algemene vergadering of de raad van bestuur. In Nederland is de rechtbank van eerste aanleg van de woonplaats van de vennootschap bevoegd en in hoger beroep uitsluitend de Ondernemingskamer van het gerechtshof

¹³³ Art. 334 en 636 W. Venn. en art. 2:336 BW.

¹³⁴ Art. 335 en art. 637 W. Venn.

Amsterdam.¹³⁵ Artikel 2:337 lid 2 NBW stelt echter dat hier statutair of conventioneel van kan worden afgeweken. Zoals gezegd, moet de rechter aan belangenafweging doen. Hij houdt niet alleen rekening met het geschil dat tussen de aandeelhouders moet worden opgelost, maar ook met het vennootschapsbelang en de continuïteit van de onderneming (*supra*, randnummers 26-29).¹³⁶

33. Ratio legis - De voorzitter van de rechtbank van koophandel houdt, voor wat betreft de Belgische geschillenregeling, zitting zoals in kort geding.¹³⁷ Reden hiervoor is dat men een snelle procedure wilde, zodat het aandeelhoudersgeschil tijdig kon worden beëindigd.¹³⁸ Dit is een van de redenen waarom de Belgische regeling veel meer succes kent dat de Nederlandse geschillenregeling, die procedureel veel te tijdrovend is (*supra*, randnummer 15).¹³⁹ In Nederland heerst echter een tendens in de rechtspraak om de uitsluiting, net zoals in België, in kort geding te behandelen.¹⁴⁰ Zo stelde de voorzieningenrechter van de rechtbank in Breda in 2011 dat een gedwongen overdracht van aandelen in kort geding mogelijk is, maar slechts onder uitzonderlijke omstandigheden. Aan die exceptionele omstandigheden is, volgens de rechter, voldaan wanneer het belang van de vennootschap door het gedrag van een aandeelhouder zo erg wordt geschaad dat het voortduren van zijn aandeelhouderschap in redelijkheid niet langer kan worden geduld. *In casu* bevonden de aandeelhouders zich in een patstelling. Dit

¹³⁵ Art. 2:336 lid 3 BW.

¹³⁶ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 420; D. BRULOOT, K. BYTTEBIER, J. CERFONTAINE, F. DESCHOOLMEESTER, H. DE WULF en K. MARESCHEAU, *Wet en duiding: economisch recht*, VI, Brussel, Larcier, 2014, 374; H. BRAECKMANS, "Conflicten in vennootschappen en het wetboek van vennootschappen: de vlag dekt niet de lading", *TPR* 2010, afl. 4, (1603) 1681, nr. 107; H. BRAECKMANS, "De vennootschapswet van 13 april 1995: repareren en innoveren", *RW* 1995-96, (1457) 1484; J. LIEVENS, *De reparatiewet vennootschapsrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1995, 181, nr. 410 en L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, "Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)" in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 288-289, nr. 3.

¹³⁷ Art. 335 en 637 W. Venn.

¹³⁸ E. JANSSENS, "De geschillenregeling als bijzonder gerechtelijk actiemiddel" in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS en T. VAN DE GEHUCHTE (eds.), *Omgaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, (157) 161 en H. BRAECKMANS, "Conflicten in vennootschappen en het wetboek van vennootschappen: de vlag dekt niet de lading", *TPR* 2010, afl. 4, (1603) 1684, nr. 113.

¹³⁹ B. KRAAIPOEL, "Van trekschuit tot TGV? De geschillenregeling vernieuwd", *Bb* 2012, afl. 50, 1, www.navigators.nl; C.D.J. BULTEN, *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 275 en B. TILLEMANN, "de uittreding en de uitsluiting" in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 193, nr. 73.

¹⁴⁰ Zie bv. Gerechtshof 's-Hertogenbosch (NL) 14 januari 1999, *KG* 1999, 51 jo. Vrzt. Rb. Breda (NL) 13 maart 1998, *JOR* 1998, 61; B. TILLEMANN, "de uittreding en de uitsluiting" in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 193-194, nr. 73 en W.J. SLAGTER en B.F. ASSINK, *Compendium ondernemingsrecht*, I, Deventer, Kluwer, 2013, 1321-1323.

probleem moest snel worden opgelost, omdat anders het bankkrediet zou worden opgezegd, wat zou leiden tot een faillissement van de vennootschap.¹⁴¹

Afdeling 3. Is de rechterlijke uitsluiting nuttig om het probleem van interne controlewijziging aan te pakken?

34. Geen sluitende oplossing – Uit het voorgaande volgt dat de wettelijke geschillenregeling geen sluitende oplossing biedt voor het probleem van interne controlewijziging binnen een aandeelhouder-rechtspersoon met als doel bepaalde overdrachtsbeperkingen te omzeilen, en wel om twee redenen. Vooreerst kan de uitsluiting maar gevorderd worden indien de drempelvereiste is behaald. Ten tweede ligt de uitsluiting van de aandeelhouder-rechtspersoon in handen van de rechter: hij zal beslissen of de wijziging van controle een gegronde reden vormt die de uitsluiting kan rechtvaardigen. Dit leidt allerminst tot rechtszekerheid.

Hoofdstuk 3. Statutaire en conventionele uitsluiting

Afdeling 1. Statutaire en conventionele uitsluitingsclausules

35. Vennootschapsorgaan beslist - Indien een uitsluitingsclausule wordt opgenomen in de statuten van een vennootschap of in een aandeelhoudersovereenkomst, kan een aandeelhouder of vennoot uit de vennootschap worden geweerd door een vennootschapsorgaan wanneer een specifiek geschil, dat is bepaald in de clausule, rijst.¹⁴² In het uitsluitingsbeding zou de verandering van interne controle van een aandeelhouder-rechtspersoon bijvoorbeeld als reden voor de uitsluiting kunnen worden aangewezen.¹⁴³

¹⁴¹ Vrzr. Rb. Breda (NL) 23 november 2011, *JOR* 2012, 37 en W.J. SLAGTER en B.F. ASSINK, *Compendium ondernemingsrecht*, I, Deventer, Kluwer, 2013, 1321-1322.

¹⁴² M. ROUSSILLE, “Clause d’exclusion”, *Dr. sociétés* 2013, afl. 12, www.lexisnexis.com; O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 106-107, nr. 183; O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 305, nr. 63 en P. CALLENS en P. VLIETINCK, “Conventionele technieken van geschillenbeslechting – enkele inleidende beschouwingen”, in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS, T. VAN DE GEHUCHTE (eds.), *Omgaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, (215) 245, nr. 79.

¹⁴³ I. KRIMMER, “La clause de rachat”, *JCP E* 1993, I, afl. 8, (101) 101, nr. 1; J.-M. DE BERMOND DE VAULX, “L’exclusion d’un associé” in *Dr. sociétés*, 1996, afl. 10, (4) 6, nr. 12 en S. DARIOSECQ en N. METAIS, “Les clauses d’exclusion, solution à la mésentente entre associés”, *Bull. Joly Sociétés* 1998, afl. 9, <https://www.lextenso.fr>.

36. Ruim toepassingsgebied in het Franse recht – Vooral in Frankrijk worden regelmatig uitsluitingsclausules opgenomen in de statuten van vennootschappen om een oplossing te voorzien voor mogelijke geschillen.¹⁴⁴ Het Franse recht kent dan ook geen wettelijke geschillenregeling, zoals het Belgische recht die heeft voor de NV en de BVBA. Het logische gevolg is dat uitsluitingsclausules vaker voorkomen in het Franse recht dan in het Belgische recht. In België komen statutaire clausules vooral voor in de types vennootschappen die niet onder het toepassingsgebied van de wettelijke geschillenregeling vallen.¹⁴⁵

37. Statutaire uitsluiting in de CV - Voor de Franse SC¹⁴⁶ alsook voor de Belgische CV,¹⁴⁷ wordt in de wet bepaald dat het mogelijk is om een uitsluitingsclausule te bedingen. Artikel 7 Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération stelt: “*Les statuts des coopératives (...) fixent les conditions d’exclusion des associés (...).*” Artikel 370 §1, eerste en tweede lid, W. Venn. bepaalt voor de CV: “*Iedere vennoot kan om een gegronde reden of uit een andere in de statuten vermelde oorzaak worden uitgesloten. De uitsluiting wordt door de algemene vergadering uitgesproken, tenzij de statuten die bevoegdheid aan een ander orgaan opdragen.*” Dit staat in schril contrast met de strikte wettelijke regeling die geldt voor de NV en de BVBA, waar in principe enkel de rechter bevoegd is om de uitsluiting uit te spreken. De vennoten in de CV genieten de vrijheid om zélf de redenen te bepalen die een uitsluiting kunnen rechtvaardigen.¹⁴⁸

38. Ratio legis – De CV of SC heeft een *intuitu personae* karakter. De in- en uittreding moet op eenvoudige wijze kunnen gebeuren, omdat de groepsgeest er van erg groot belang is.¹⁴⁹

¹⁴⁴ F. WILMET, “L’exclusion d’une société actionnaire en cas de changement de contrôle”, *DAOR* 1994, (85) 85.

¹⁴⁵ Voor de vraag of uitsluitingsclausules alsnog in de BVBA en de NV kunnen worden bedongen, ondanks de toepasselijkheid van de wettelijke geschillenregeling, zie *infra*, randnummers 64-79.

¹⁴⁶ Art. 7 Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération en Art. 52 Loi du 24 juillet 1867 sur les sociétés commerciales. In Frankrijk wordt het bedingen van een uitsluitingsclausule ook uitdrukkelijk toegelaten door de wetgever voor sociétés par actions simplifiées of SAS (art. L. 227-16 C. com), sociétés d’exercice libéral (art. 21 Loi n° 90-1258 du 31 décembre 1990 relative à l’exercice sous forme de sociétés des professions libérales soumises à un statut législatif ou réglementaire ou dont le titre est protégé et aux sociétés de participations financières de professions libérales) en de sociétés à capital variable (Art. 231-6 C. com.).

¹⁴⁷ Art. 370 W. Venn.

¹⁴⁸ Art. 7 Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération en Art. 52 Loi du 24 juillet 1867 sur les sociétés commerciales.

¹⁴⁹ Art. 1 Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération.

De Belgische wetgever kent de soevereiniteit tot uitsluiting dan ook uitdrukkelijk toe aan een vennootschapsorgaan naar keuze in de CV. In Frankrijk is de wet dan weer vager (*supra*, randnummer 37). Toch kan ook uit de Franse wettekst impliciet worden afgeleid dat de statuten kunnen bepalen welk vennootschapsorgaan bevoegd is om een vennoot uit te sluiten. Het solidariteitsidee primeert in de CV boven het privébelang, waardoor een eenzijdige verbreking van het vennootschapscontract, zonder tussenkomst van de rechter, verantwoord is.¹⁵⁰ Desalniettemin rijst de vraag of die coöperatieve gedachte niet zoek is,¹⁵¹ en bijgevolg of het nog wel te verdedigen is dat de coöperatieve vennootschap niet onder het toepassingsgebied van de wettelijke geschillenregeling valt. Met de hervorming van het Belgische vennootschapsrecht wordt er echter naar gestreefd om de CV weer voor te behouden aan vennootschappen die werken ‘*in de geest van de coöperatieve gedachte*’. ‘*Valse*’ coöperatieven zullen BVBA’s kunnen worden, die meer flexibel zullen zijn.¹⁵²

39. Naar een statutaire uitsluiting in een soepele BVBA – Hoewel de wet voorlopig niet uitdrukkelijk toelaat een uitsluitingsbeding te voorzien in een BVBA, zal dit wél zo zijn na de invoering van het nieuwe Wetboek Vennootschappen en Verenigingen. De regeling zal vergelijkbaar zijn met die in de CV.¹⁵³ Dit ligt in lijn met de bedoeling om van de BVBA een soepele vennootschap te maken.¹⁵⁴ Voor de BVBA zal dus uitdrukkelijk in de wet worden voorzien in twee uitsluitingsmogelijkheden: de rechterlijke uitsluiting enerzijds en de statutaire uitsluiting anderzijds. Hiermee treedt de Belgische wetgever in de voetsporen van de Nederlandse wetgever. Sinds de Flex-BV-wet is het voor de Nederlandse (besloten) NV en de BV uitdrukkelijk mogelijk gemaakt om in een statutaire of conventionele uitsluitingsregeling te voorzien.¹⁵⁵

¹⁵⁰ A. VAN HULLE en K. VAN HULLE, *De coöperatieve vennootschap*, Antwerpen, Kluwer, 1996, 114; J. T’KINT en M. GODIN, *Les sociétés coopératives*, Brussel, Larcier, 1968, 125 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 66-67.

¹⁵¹ J. WOUTERS, “De coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid na de wet van 20 juli 1991” in JRI, *De coöperatieve vennootschap na de wet van 20 juli 1991*, Kalmthout, Biblo, 1992, (49) 141-142.

¹⁵² Gedachtewisseling met de minister van Justitie en met deskundigen van het Belgisch centrum voor vennootschapsrecht over de modernisering van het vennootschapsrecht, *Parl. St. Kamer* 2015-16, nr. 54-1500/001, 10.

¹⁵³ Gedachtewisseling met de minister van Justitie en met deskundigen van het Belgisch centrum voor vennootschapsrecht over de modernisering van het vennootschapsrecht, *Parl. St. Kamer* 2015-16, nr. 54-1500/001, 36 en H. DE WULF, “Uitgifte en overdracht van aandelen” in Belgisch centrum voor vennootschapsrecht, *Het voorliggend ontwerp Wetboek van vennootschappen en verenigingen*, (slide 146) slide 188 en 191, http://www.bcv-cds.be/files/bcv_cds_20171108.pdf.

¹⁵⁴ Gedachtewisseling met de minister van Justitie en met deskundigen van het Belgisch centrum voor vennootschapsrecht over de modernisering van het vennootschapsrecht, *Parl. St. Kamer* 2015-16, nr. 54-1500/001, 9-10.

¹⁵⁵ Art. 2:337 NBW.

40. Uitsluitingsclausules in onvolkomen en niet-rechtspersonen – Voor wat de Belgische vennootschappen zonder rechtspersoonlijkheid, met name de maatschap,¹⁵⁶ de tijdelijke handelsvennootschap¹⁵⁷ en de stille handelsvennootschap,¹⁵⁸ of vennootschappen met onvolkomen rechtspersoonlijkheid (zoals de v.o.f.) betreft, wordt ook aangenomen dat in de statuten kan worden voorzien in een uitsluitingsmogelijkheid,¹⁵⁹ waarbij de beslissing tot uitsluiting kan worden genomen door een vennootschapsorgaan.¹⁶⁰ Door de hervorming van het vennootschapsrecht zal het aantal vennootschapsvormen echter worden gereduceerd. Al deze vennootschapsvormen zullen in de toekomst maatschappen zijn.¹⁶¹

Artikel 43 W. Venn. bepaalt dat het voor alle vennoten mogelijk is om eenzijdig de vennootschapsovereenkomst op te zeggen, met ontbinding van de vennootschap als gevolg. In de vennootschapsovereenkomst kan echter verzaakt worden aan dit recht. Het spreekt voor zich dat in zo'n geval andere middelen nodig zijn om uit de onverdeeldheid te geraken. Niemand kan er immers toe gehouden zijn om eeuwigdurend gebonden te blijven aan een overeenkomst. Statutaire uitsluitingsclausules zijn dus geldig, ondanks het feit dat de wet dit niet uitdrukkelijk voorziet.¹⁶²

§2. Redenen van uitsluiting

41. Exhaustieve lijst – Indien de redenen die tot uitsluiting kunnen leiden exhaustief zijn opgesomd in de statuten, spreekt het voor zich in welke gevallen de aandeelhouders of vennoten kunnen worden verplicht om de vennootschap te verlaten. Het bevoegde orgaan kan dan geen uitsluiting uitspreken op grond van een ander motief. In Frankrijk wordt

¹⁵⁶ Art. 46 W. Venn.

¹⁵⁷ Art. 47 W. Venn.

¹⁵⁸ Art. 48 W. Venn.

¹⁵⁹ K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, "Overzicht van de rechtspraak: Vennootschappen 1992-1998", *TPR* 2000, (438) 438-439.

¹⁶⁰ E. JANSSENS, "De geschillenregeling als bijzonder gerechtelijk actiemiddel" in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS en T. VAN DE GEHUCHTE (eds.), *Omgaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, (157) 158, voetnoot nr. 7.

¹⁶¹ Gedachtewisseling met de minister van Justitie en met deskundigen van het Belgisch centrum voor vennootschapsrecht over de modernisering van het vennootschapsrecht, *Parl. St.* Kamer 2015-16, nr. 54-1500/001, 7-9.

¹⁶² B. TILLEMEN en G. VAN SOLINGE, "De uittreding en de uitsluiting", *TPR* 2000, (625) 635-636, nr. 7 en B. TILLEMEN, "de uittreding en de uitsluiting" in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 158-159, nr. 7.

aangenomen dat de gevallen die tot uitsluiting kunnen leiden, op voorhand en op precieze wijze moeten worden gedefinieerd indien de grondslag een statutaire clausule is.¹⁶³

Modelclausule

*L'exclusion d'un actionnaire peut être prononcée par l'assemblée générale en cas de violation d'une clause statutaire, en cas de manquement grave à ses obligations ou en cas de condamnation pénale.*¹⁶⁴

Daarentegen stellen enkele auteurs in de Belgische doctrine dat het mogelijk moet zijn om een vennootschapsorgaan een discretionaire bevoegdheid tot uitsluiting toe te kennen. Volgens deze minderheid zouden de redenen die tot uitsluiting van een aandeelhouder kunnen leiden, niet moeten worden opgenomen in de (statutaire) clausule en kan het bevoegde vennootschapsorgaan in alle vrijheid beslissen of de uitsluiting in het concreet geval verantwoord is.¹⁶⁵ Dat is met zekerheid mogelijk in de Belgische CV, aangezien artikel 370 W. Venn. stelt dat de uitsluiting kan geschieden op grond van een oorzaak opgenomen in de statuten of een andere gegronde reden. Zo oordeelde het Hof van Beroep in Gent recent dat een aandeelhouder kon worden uitgesloten uit een CV op grond van herhaalde wanbetaling, ondanks het feit dat dit niet één van de redenen was die opgesomd waren in de statuten.¹⁶⁶

42. Uitsluitingsclausule ter aanvulling van een goedkeuringsclausule – Om het probleem van interne controlewijziging te vermijden, kan een statutair uitsluitingsbeding worden opgenomen ter aanvulling van de goedkeuringsclausule. Hierin zal worden gestipuleerd dat de aandeelhouder-rechtspersoon zal worden uitgesloten indien hij zijn interne controle

¹⁶³ J.-J. DAIGRE, “La perte de la qualité d'actionnaire”, *Rev. Soc.* 1999, (535) 547; J.-M. DE BERMOND DE VAULX, “L'exclusion d'un associé” in *Dr. sociétés*, 1996, afl. 10, (4) 7, nr. 18; M. ROUSSILLE, “Clause d'exclusion”, *Dr. sociétés* 2013, afl. 12, www.lexisnexis.com en S. DARIOSECQ en N. METAIS, “Les clauses d'exclusion, solution à la mésentente entre associés”, *Bull. Joly Sociétés* 1998, afl. 9, <https://www.lextenso.fr>.

¹⁶⁴ M. ROUSSILLE, “Clause d'exclusion”, *Dr. sociétés* 2013, afl. 12, www.lexisnexis.com.

¹⁶⁵ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 69-71 en 109-110 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L'exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 307, nr. 66. *Contra*: A. VAN HULLE en K. VAN HULLE, *De coöperatieve vennootschap*, Antwerpen, Kluwer, 1996, 124 en J. VAN BAEL, “De wet op de coöperatieve vennootschappen”, in H. BRAECKMANS en E. WYMEERSCH (eds), *Het gewijzigde vennootschapsrecht 1991*, Antwerpen, Maklu, 1991, 381.

¹⁶⁶ Gent 4 januari 2016, *RABG* 2017, afl. 8, 607.

wijzigt zonder goedkeuring te hebben verkregen van de vennootschap waarvan hij aandeelhouder is.¹⁶⁷

Modelclausule

*L'exclusion d'un actionnaire peut être prononcée par l'assemblée générale en cas d'absorption ou scission ou prise de participation de plus de 30% dans son capital par des associés ou actionnaires nouveaux, sans que ces opérations aient reçu l'accord exprès de la société (ou en cas de changement de contrôle au sens des articles L233-2 et L233-3 du Code de commerce).*¹⁶⁸

Modelclausule

1. Cas dans lesquels l'exclusion pourra être prononcée

Un associé peut être exclu de la société en cas de survenance d'un des événements suivants :

Prise de contrôle d'un actionnaire personne morale par un groupe de personnes qui ne serait pas susceptible d'être agréée en qualité de cessionnaire des actions;

Refus de voter une délibération vitale pour la société;

Perte de qualification professionnelle;

Exercice d'une activité directement concurrente de celle de la société;

Introduction en justice d'une action en dissolution pour mésentente entre associés

*2. Procédure d'exclusion (...)*¹⁶⁹

Modelclausule

L'assemblée générale extraordinaire délibérant aux conditions de majorité prévues par l'article 35 ci-après, peut sur la proposition de la gérante décider qu'un associé qui s'est rendu coupable d'une faute grave cessera de faire partie de la société. (...)

L'exclusion peut notamment être prononcée contre tout associé qui contrevient aux présents statuts (...). Toutes modifications intervenant dans la répartition des actions ou parts composant le capital d'une société associée de Rapid Ouest, comme la cession totale ou partielle d'une entreprise personnelle associée à Rapid Ouest devront être notifiées dans un délai d'un mois au comité de gérance Rapid Ouest qui

¹⁶⁷ F. WILMET, "L'exclusion d'une société actionnaire en cas de changement de contrôle", *DAOR* 1994, (85) 85 en I. KRIMMER, "La clause de rachat", *JCP E* 1993, I, afl. 8, (101) 101.

¹⁶⁸ M. ROUSSILLE, "Clause d'exclusion", *Dr. sociétés* 2013, afl. 12, www.lexisnexis.com.

¹⁶⁹ <http://www.documents.fr/clause-d-exclusion.html>.

*les portera à la connaissance de tous les associés. Toutefois, des modifications ayant entraîné des changements de majorité dans les sociétés de personnes ou de capitaux d'une entreprise, cette mesure ne visant pas les transmissions familiales entraînerait obligatoirement l'exclusion de cette société.*¹⁷⁰

§3. Procedure van uitsluiting

- 43. Bevoegd orgaan** – De bevoegdheid tot uitsluiting wordt voor de CV in artikel 370 W. Venn. toegekend aan de algemene vergadering, hoewel de statuten een ander orgaan mogen aanwijzen. Sommige Belgische auteurs stellen dat dezelfde regel ook moet gelden voor andere vennootschapsvormen, waarvoor de wet niet uitdrukkelijk toelaat om te voorzien in een statutaire uitsluitingsregeling.¹⁷¹ Ook in Frankrijk wordt de mogelijkheid om statutair het bevoegde orgaan te kiezen, erkend.¹⁷²
- 44. Stemmen** – De doctrine stelt dat de statuten vrij kunnen stipuleren welke aanwezigheidsquorums en meerderheid van stemmen nodig zijn om een beslissing tot uitsluiting te nemen. Bij gebrek aan een statutaire regeling zijn de quorums van het gemeen recht van toepassing.¹⁷³ Opvallend is dat elke aandeelhouder het recht heeft om deel te nemen aan de stemming, ook hij die het voorwerp van de beslissing tot uitsluiting

¹⁷⁰ Orléans (FR.) 26 september 1989, *Rev. Soc.* 1990, 644, noot Y. GUYON; *Dr. sociétés* 1990, nr. 163.

¹⁷¹ B. SMETS en J.P. VINCKE, *De Coöperatieve Vennootschap*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2000, 57 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 110, nr. 191.

¹⁷² J.-J. DAIGRE, “La perte de la qualité d'actionnaire”, *Rev. Soc.* 1999, (535) 548; J. GRANOTIER, “L'exclusion d'un associé: vers de nouveaux équilibres?”, *JCP* 2012, (1067) 1068, nr. 4; J.-M. DE BERMOND DE VAULX, “L'exclusion d'un associé” in *Dr. sociétés*, 1996, afl. 10, (4) 6, nr. 15; M. ROUSSILLE, “Clause d'exclusion”, *Dr. sociétés* 2013, afl. 12, www.lexisnexis.com; S. DARIOSECQ en N. METAIS, “Les clauses d'exclusion, solution à la mésentente entre associés”, *Bull. Joly Sociétés* 1998, afl. 9, <https://www.lextenso.fr> en Y. PACLOT, “Clause d'agrément et clause d'exclusion d'un actionnaire dans les statuts d'une SA” (noot onder Cass. (FR) com. 13 december 1994), *JCP E* 1995, (139) 142.

¹⁷³ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 110, nr. 191.

uitmaakt.¹⁷⁴ Dit heeft als gevolg dat een meerderheidsaandeelhouder van wie het vertrek uit de vennootschap op het spel staat, zijn eigen uitsluiting kan vermijden.¹⁷⁵

45. Rechten van verdediging – Zowel in België¹⁷⁶ als in Frankrijk¹⁷⁷ moeten de rechten van verdediging worden gerespecteerd in de uitsluitingsprocedure. Op die manier wordt de vrijheid tot het creëren van uitsluitingsclausules gebalanceerd.¹⁷⁸

De aandeelhouder of vennoot van wie de uitsluiting wordt beoogd, moet de kans krijgen om zijn opmerkingen mee te delen, te worden gehoord¹⁷⁹ en, indien gewenst, te worden bijgestaan door een advocaat. Indien vervolgens alsnog wordt geoordeeld dat een uitsluiting noodzakelijk is, moet deze beslissing worden gemotiveerd. Op grond van die motivering kan de rechter nadien eventueel controleren of de beslissing geen misbruik uitmaakte. Zowel de feiten waarop de uitsluiting is gebaseerd, als de statutaire toewijzing van bevoegdheid aan het orgaan dat de beslissing genomen heeft en de antwoorden op de opmerkingen die de uitgeslotene ter verdediging heeft aangehaald, moeten in de motivering aan bod komen.¹⁸⁰

¹⁷⁴ België: O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 71, nr. 125. Frankrijk: Cass. (FR) com. 23 oktober 2007, nr. 06-16.537, www.legifrance.gouv.fr; Cass. (FR) com. 9 juli 2013, nr. 11-27.235, www.legifrance.gouv.fr; Cass. (FR) com. 9 juli 2013, nr. 12-21.238, www.legifrance.fr; Colmar (FR) 18 januari 2011, nr. 1A09/03020, www.lexisnexis.com; Grenoble (FR.) 9 februari 2012, nr. 1103/662, *Dr. sociétés* 2012, afl. 7; M. ROUSSILLE, “Clause d’exclusion”, *Dr. sociétés* 2013, afl. 12, www.lexisnexis.com en S. LE NORMAND-CAILLIERE, “L’exclusion statutaire d’un associé”, *RJ com.* 2015, afl. 6, 4, <http://droit-et-commerce.org/medias/ConferenceDroitEtCommerce-12012015.pdf>.

¹⁷⁵ België: O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 71, nr. 125. Frankrijk: Cass. (FR) com. 9 februari 1999, *Bull. Joly* 1999, noot J.-J. DAIGRE en J.-J. DAIGRE, “La perte de la qualité d’actionnaire”, *Rev. Soc.* 1999, (535) 548.

¹⁷⁶ B. SMETS en J.P. VINCKE, *De Coöperatieve Vennootschap*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2000, 56 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 71-77, nrs. 125-134.

¹⁷⁷ J. GRANOTIER, “L’exclusion d’un associé: vers de nouveaux équilibres?”, *JCP* 2012, (1067) 1067; J.-M. DE BERMOND DE VAULX, “L’exclusion d’un associé” in *Dr. sociétés*, 1996, afl. 10, (4) 7, nr. 19; M. ROUSSILLE, “Clause d’exclusion”, *Dr. sociétés* 2013, afl. 12, www.lexisnexis.com; S. DARIOSECQ en N. METAIS, “Les clauses d’exclusion, solution à la mésentente entre associés”, *Bull. Joly Sociétés* 1998, afl. 9, <https://www.lextenso.fr> en S. LE NORMAND-CAILLIERE, “L’exclusion statutaire d’un associé”, *RJ com.* 2015, afl. 6, 4, <http://droit-et-commerce.org/medias/ConferenceDroitEtCommerce-12012015.pdf>.

¹⁷⁸ J. GRANOTIER, “L’exclusion d’un associé: vers de nouveaux équilibres?”, *JCP* 2012, (1067) 1071, nr. 9.

¹⁷⁹ België: Art. 370 W. Venn. Frankrijk: Reims (FR) 17 oktober 1977, *Rev. Soc.* 1978, 487; J.-J. DAIGRE, “La perte de la qualité d’actionnaire”, *Rev. Soc.* 1999, (535) 548 en Y. PACLOT, “Clause d’agrément et clause d’exclusion d’un actionnaire dans les statuts d’une SA” (noot onder Cass. (FR) com. 13 december 1994), *JCP E* 1995, (139) 142.

¹⁸⁰ België: Art. 370 W. Venn.; Kh. Luik 16 december 2011, *Rev. Dr. Ulg.* 2016, 357 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 72-73 en 110-111, nr. 192. Frankrijk: S. LE NORMAND-CAILLIERE, “L’exclusion statutaire d’un associé”, *RJ com.* 2015, afl. 6, 4, <http://droit-et-commerce.org/medias/ConferenceDroitEtCommerce-12012015.pdf> en Y. PACLOT, “Clause d’agrément et clause d’exclusion d’un actionnaire dans les statuts d’une SA” (noot onder Cass. (FR) com. 13 december 1994), *JCP E* 1995, (139) 142.

De uitgesloten aandeelhouder-vennoot moet de mogelijkheid hebben om zich *a posteriori* tot een rechter te wenden. De Belgische rechter zal om te beginnen controleren of de voorwaarden die zijn opgenomen in de statuten zijn nageleefd. Indien de statuten bijvoorbeeld bepalen dat de raad van bestuur bevoegd is om de uitsluiting uit te spreken, zal de rechter een beslissing tot uitsluiting door de algemene vergadering ongeldig verklaren. Daarnaast gaat hij na of de grondvoorwaarden zijn gerespecteerd. Zo controleert hij of de feiten waarop de uitsluiting is gebaseerd, zich daadwerkelijk hebben voorgedaan, of die feiten onder een eventuele kwalificatie in de statuten ressorteren en of het vennootschapsbelang niet is geschonden.¹⁸¹ Ook de Franse rechter zal zowel de motieven van de uitsluiting controleren, om misbruik te vermijden, als de procedure. Daarnaast gaat hij na of de fundamentele rechten van de aandeelhouder, meer bepaald de rechten van verdediging, zijn nageleefd.¹⁸²

De vraag rijst echter of de rechten van verdediging *de facto* wel voldoende worden gerespecteerd. Zo leidt de schending van een statutaire clause in Frankrijk blijkbaar niet tot nietigheid, maar louter tot een schadevergoeding.¹⁸³

46. Procedure: voorbeeldclause – Een uitsluitingsbeding waarin de procedurele vereisten in acht worden genomen, zou er als volgt kunnen uitzien:

Modelclause

1. *L'assemblée générale peut décider d'exclure un actionnaire en cas de changement de contrôle.*
2. *En cas de survenance de changement de contrôle, tout associé peut demander à la société l'exclusion de l'associé concerné par cet événement. Dans un délai de 10 jours, à compter cette demande, le président devra informer l'associé dont*

¹⁸¹ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 74-75 en 111, nr. 193.

¹⁸² B. SAINTOURENS, "Clause statutaire de l'exclusion et abus de droit", *Rev. Soc.* 1998, (99), www.dalloz.fr; C. RESTEAU, *Traité des sociétés coopératives*, Brussel, Larcier, 1936, 190; G. RIPERT, en R. ROBLOT, *Traité de droit commercial*, 17e editie door M. GERMAIN en L. VOGEL, Tome 1, Parijs, LGDJ, 1998, 1175-1176, nr. 1600; J. GRANOTIER, "L'exclusion d'un associé: vers de nouveaux équilibres?", *JCP* 2012, (1067) 1068, nr. 1; J.-J. DAIGRE, "La perte de la qualité d'actionnaire", *Rev. Soc.* 1999, (535) 549 en Y. PACLOT, "Clause d'agrément et clause d'exclusion d'un actionnaire dans les statuts d'une SA" (noot onder Cass. (FR) com. 13 december 1994), *JCP E* 1995, (139) 142.

¹⁸³ Voor een uitgebreide bespreking, zie: J. GRANOTIER, "L'exclusion d'un associé: vers de nouveaux équilibres?", *JCP* 2012, (1067) 1071-1072, nrs. 10-14.

l'exclusion est envisagée et tous les autres associés de la demande d'exclusion, en précisant ses motifs.

Dans un délai de 14 jours à compter de la notification par le président de la demande d'exclusion, l'associé dont l'exclusion est envisagée pourra faire toutes observations écrites et communiquer toutes pièces utiles à sa défense. Le président transmettra immédiatement ces observations ou pièces aux autres associés. Le président soumettra la décision d'exclusion aux associés qui statueront dans les conditions fixées ci-dessous.

Aucune décision ne pourra valablement intervenir si l'associé dont l'exclusion est envisagée n'a pas été régulièrement convoqué à l'assemblée appelée à faire connaître oralement ses observations relatives à la mesure envisagée, par lettre recommandée avec demande d'avis de réception adressée 15 jours avant la date de l'assemblée, l'invitant à présenter sa défense sur les faits qui lui sont reprochés.

La convocation contient l'exposé détaillé des motifs de l'exclusion envisagée.

3. *La décision d'exclusion est prise par l'assemblée générale. La décision d'exclusion est décidée à la majorité de deux tiers des droits de vote des associés présents ou représentés. Lors de l'assemblée, l'associé concerné peut faire valoir ses moyens de défense et requérir, à ses frais, la présence d'un huissier de justice. Ses arguments doivent être mentionnés dans la décision des associés.*

L'associé visé par la mesure d'exclusion ne peut être privé de son droit de participer au vote.

4. *La décision d'exclusion engage la société à racheter les actions de la personne concernée ou à faire racheter ses actions par un associé ou un tiers acquéreur.¹⁸⁴*

§4. Is de uitsluitingsclausule in de statuten of in een aandeelhoudersovereenkomst nuttig om het probleem van interne controlewijziging aan te pakken?

47. Vrijheid – Een uitsluitingsbeding heeft als groot voordeel dat aandeelhouders-vennoten de vrijheid hebben om de uitsluiting naar eigen goeddunken te regelen. Vooreerst kan in de uitsluitingsclausule specifiek worden opgenomen dat een interne controlewijziging van een aandeelhouder-rechtspersoon een gegronde reden is om hem uit te sluiten. Bovendien kan de uitsluiting worden opgelegd door een vennootschapsorgaan. Aldus is er geen

¹⁸⁴ M. ROUSSILLE, "Clause d'exclusion", *Dr. sociétés* 2013, afl. 12, www.lexisnexis.com.

afhankelijkheid van het oordeel van de rechter of de wetgever. Een statutair uitsluitingsbeding verdient daarnaast ook de voorkeur boven een uitsluitingsclausule in een aandeelhoudersovereenkomst, aangezien de statuten van toepassing zijn op alle aandeelhouders.

Ook de Franse rechtsleer stelt dat de uitsluitingsclausule het beste middel is om het omzeilen van goedkeuringsclausules aan te pakken: “*Devant la difficulté de contester une acquisition indirecte d’actions, seule l’introduction dans les statuts de clauses appropriées paraît un moyen de défense efficace (clauses dites de ‘rachat forcé’ ou ‘d’exclusion’ de l’actionnaire personne morale changeant de contrôle)*”.¹⁸⁵ “*Si la clause d’agrément permet d’éviter des prises de contrôle directes, la clause de rachat remplit ce même rôle en cas de prise de contrôle indirecte. Elle constitue ainsi l’une des réponses à la technique développée par les groupes de sociétés, technique qui consiste à multiplier les écrans entre les véritables décideurs et l’entreprise productive.*”¹⁸⁶

Afdeling 2. Optieovereenkomsten

48. Opties als alternatief – Naast uitsluitingsclausules, bedingen aandeelhouders-vennoten vooral in België, maar ook in Frankrijk en Nederland soms optieovereenkomsten met als doel een medeaandeelhouder te kunnen weren uit de vennootschap. In het Nederlandse recht spreekt men over ‘*exit*-regelingen’.¹⁸⁷ Omdat deze vorm van uitsluiting het meest frequent voorkomt in België, wordt in deze afdeling vooral gefocust op het Belgische recht.

49. Verschil met het uitsluitingsbeding – Een uitsluiting gebaseerd op een uitsluitingsbeding in de statuten of een aandeelhoudersovereenkomst, wordt meestal beslist door een vennootschapsorgaan. Bij het lichten van een optie wordt de beslissing tot uitsluiting echter genomen door de begunstigde van de optie, in principe een medeaandeelhouder-vennoot.¹⁸⁸ In de Franse rechtsleer wordt daarnaast ook aangehaald dat

¹⁸⁵ L. FAUGEROLAS, “Les moyens de défense face à une acquisition indirecte d’actions”, *JCP E* 1995, (335) 338, nr. 10.

¹⁸⁶ I. KRIMMER, “La clause de rachat”, *JCP E* 1993, I, afl. 8, (101) 101.

¹⁸⁷ G.C. VAN ECK, “Een ‘eigen’ geschillenregeling”, *Bb* 2013, 2, www.navigators.nl.

¹⁸⁸ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 93-94, nr. 160; O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 296, nr. 42 en R. TAS, “Enkele beschouwingen inzake

uitsluitingsclausules primair de uitsluiting van de aandeelhouder als voorwerp hebben en als louter secundair effect de overdracht van de aandelen. Daarentegen hebben opties voornamelijk de aankoop van effecten als voorwerp en, ondergeschikt, het vertrek van de aandeelhouder als gevolg.¹⁸⁹

§1. Call-optie

A. Algemeen

50. Eenzijdige belofte van verkoop – Wanneer de ene aandeelhouder of vennoot een *call*-optie verleent aan de ander, krijgt deze laatste de mogelijkheid om de aandelen van de eerste over te kopen. Het is als het ware een belofte van verkoop door de ene aandeelhouder of vennoot ten aanzien van de ander, die vervolgens titularis wordt van een aankoopoptie. De aandeelhouder-vennoot die de optie verleent, gaat een eenzijdige verbintenis¹⁹⁰ aan om op een later tijdstip een koopovereenkomst te sluiten met zijn aandelen als voorwerp en tegen een bepaalde (of bepaalbare) prijs.¹⁹¹ Hij kan in principe niet op deze beslissing terugkomen.¹⁹² Daarentegen is de ‘begunstigde’ van de aankoopoptie vrij om de optie niet te lichten.¹⁹³ Het logische gevolg is dat de ‘belover’ wordt verhinderd om zijn aandelen over te dragen aan een derde tijdens de duur van de

statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)” in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, (795) 806, nr. 21.

¹⁸⁹ J.-J. DAIGRE, “La perte de la qualité d’actionnaire”, *Rev. Soc.* 1999, (535) 541.

¹⁹⁰ België: H. LAMON, *Acquisitions, financement et cession d’entreprises*, Brussel, Larcier, 2015, 183, nr. 250. Frankrijk: F. LEFEBVRE, *Cessions de parts et actions*, Levallois, Editions Francis Lefebvre, 57.

¹⁹¹ Art. 1591 en 1592 BW; B. TILLEMEN, “Contractuele aspecten van opties (op aandelen)” in B. TILLEMEN en B. DU LAING (eds.), *Onderneming en effecten*, Brugge, die Keure, 2001, (3) 25-27, nr. 70-73 en M. GESQUIERE, “Opties op aandelen binnen het ruimere kader van aandeelhoudersovereenkomsten” in F. MOEYKENS e.a., *De Praktijkjurist XVI*, Gent, Story, 2010, (121) 139, nr. 19.

¹⁹² De aandeelhouder-vennoot die de optie verleent, wordt echter wél geacht de optieovereenkomst te kunnen opzeggen indien ze voor onbepaalde tijd is aangegaan en bovendien een redelijke opzegtermijn wordt nageleefd. B. TILLEMEN, “Contractuele aspecten van opties (op aandelen)” in B. TILLEMEN en B. DU LAING (eds.), *Onderneming en effecten*, Brugge, die Keure, 2001, (3) 3, nr. 2; M. GESQUIERE, “Opties op aandelen binnen het ruimere kader van aandeelhoudersovereenkomsten” in F. MOEYKENS e.a., *De Praktijkjurist XVI*, Gent, Story, 2010, (121) 143, nr. 20 en T. GLADINEZ, “Aandelenopties”, in G.L. BALLON, H. DE DECKER, V. SAGAERT, E. TERRYEN, B. TILLEMEN en A.-L. VERBEKE (eds), *Contractuele clausules: koop aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 15.

¹⁹³ B. TILLEMEN, “Contractuele aspecten van opties (op aandelen)” in B. TILLEMEN en B. DU LAING (eds.), *Onderneming en effecten*, Brugge, die Keure, 2001, (3) 3, nr. 3 en T. GLADINEZ, “Aandelenopties”, in G.L. BALLON, H. DE DECKER, V. SAGAERT, E. TERRYEN, B. TILLEMEN en A.-L. VERBEKE (eds), *Contractuele clausules: koop aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 6-7.

optie.¹⁹⁴ In Frankrijk is het begrip ‘*promesse unilatérale*’, synoniem voor ‘*option*’,¹⁹⁵ recent gedefinieerd in de Code civil.¹⁹⁶

51. Geschil oplossen – Het verkrijgen van een aandelenoptie kan om verschillende redenen, waaronder speculatieve doeleinden, zeer interessant zijn voor een aandeelhouder-vennoot.¹⁹⁷ Soms wordt de aankoopoptie echter bedongen met als specifiek doel een eventueel conflict op te lossen. In dit geval heeft de begunstigde aandeelhouder-vennoot dus geen winstoogmerk, maar wil hij iets achter de hand hebben indien een geschil rijst.¹⁹⁸ De houder van de koopoptie kan de andere aandeelhouder-vennoot *de facto* namelijk uit de vennootschap weren door de optie te lichten:¹⁹⁹ de ‘belover’ zal ertoe gehouden zijn om zijn aandelen over te dragen en de vennootschap te verlaten.²⁰⁰ Het gevolg is dus hetzelfde als bij een ‘echte’ uitsluiting op grond van een uitsluitingsclausule of de wettelijke geschillenregeling. Om een evenwicht te creëren, is het denkbaar dat de twee aandeelhouders elkaar een koopoptie verlenen, ook wel gekruiste aankoopoptie genoemd.²⁰¹

52. Geen verhindering van aandelenoverdracht – Omdat opties voor verschillende doeleinden kunnen worden gebruikt, is het aan te raden om uitdrukkelijk op te nemen wat

¹⁹⁴ T. GLADINEZ, “Aandelenopties”, in G.L. BALLON, H. DE DECKER, V. SAGAERT, E. TERRY, B. TILLEMEN en A.-L. VERBEKE (eds), *Contractuele clausules: koop aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 16-17.

¹⁹⁵ N. RONTCHEVSKY, “Avant-contrats et cessions de droits sociaux”, *Rev. Soc.* 2018, nr. 18, www.dalloz.fr.

¹⁹⁶ Art. 1124 C. civ.

¹⁹⁷ Voor een uitgebreide bespreking over het speculatiemotief en andere motieven die het verkrijgen van aandelenopties nuttig maken, zie: T. GLADINEZ, “Aandelenopties”, in G.L. BALLON, H. DE DECKER, V. SAGAERT, E. TERRY, B. TILLEMEN en A.-L. VERBEKE (eds), *Contractuele clausules: koop aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 11-15.

¹⁹⁸ H. LAMON, *Acquisitions, financement et cession d’entreprises*, Brussel, Larcier, 2015, 183-184, nr. 251 en T. GLADINEZ, “Aandelenopties”, in G.L. BALLON, H. DE DECKER, V. SAGAERT, E. TERRY, B. TILLEMEN en A.-L. VERBEKE (eds), *Contractuele clausules: koop aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 13 en 25-27.

¹⁹⁹ België: P. CALLENS en P. VLIETINCK, “Conventionele technieken van geschillenbeslechting – enkele inleidende beschouwingen”, in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS, T. VAN DE GEHUCHTE (eds.), *Omgaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, (215) 228-229, nr. 42 en T. GLADINEZ, “Aandelenopties”, in G.L. BALLON, H. DE DECKER, V. SAGAERT, E. TERRY, B. TILLEMEN en A.-L. VERBEKE (eds), *Contractuele clausules: koop aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 25-27. Frankrijk: S. DARIOSECQ en N. METAIS, “Les clauses d’exclusion, solution à la mésentente entre associés”, *Bull. Joly Sociétés* 1998, afl. 9, <https://www.lextenso.fr>.

²⁰⁰ H. LAMON, *Acquisitions, financement et cession d’entreprises*, Brussel, Larcier, 2015, 183-184, nr. 251 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 297, nr. 43.

²⁰¹ B. TILLEMEN, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 155, nr. 5 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 93-94, nr. 160.

het voorwerp is van de *call*-optie.²⁰² Indien de optie louter als doel heeft een mogelijk geschil op te lossen, kan best worden gestipuleerd dat de optie de aandeelhouder niet verhindert om zijn effecten over te dragen aan een derde.²⁰³

Optieovereenkomsten bedongen in het kader van de NV zijn in principe onderworpen aan artikel 510 W. Venn., aangezien het conventionele beperkingen zijn op de vrije overdraagbaarheid van aandelen. Het is, minstens impliciet, een onvervreemdbaarheidsclausule. De ‘belover’ kan zijn aandelen gedurende de termijn bedongen in de optie in principe namelijk aan niemand overdragen, behalve aan de ‘begunstigde’, en enkel als deze beslist om gebruik te maken van zijn optierecht.²⁰⁴ Indien een optie echter wordt bedongen met als specifiek doel de ‘belover’ te kunnen weren uit de vennootschap indien een conflict rijst, is de optie echter niet bedongen omdat de ‘begunstigde’ *per se* geïnteresseerd is in de aandelen. Hij wil louter de ‘belover’ kunnen uitsluiten indien een bepaald geschil zich voordoet. De ‘begunstigde’ wordt dus niet benadeeld indien de ‘belover’ zijn aandelen alsnog verkoopt aan een derde, ondanks de optie.²⁰⁵

B. Redenen van uitsluiting

53. Vrijheid – De partijen moeten zélf bepalen in welke gevallen de optie kan worden gelicht. Net als bij de statutaire of conventionele uitsluitingsclausule, kan de uitsluiting enerzijds een sanctie zijn, indien de aandeelhouder die het verkooprecht heeft verleend, een fout heeft begaan, of anderzijds een remedie, los van enige fout.²⁰⁶ Zo kan worden bedongen dat beroep kan worden gedaan op de optie in geval van niet-nakoming van een

²⁰² P. CALLENS en P. VLIETINCK, “Conventionele technieken van geschillenbeslechting – enkele inleidende beschouwingen”, in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS, T. VAN DE GEHUCHTE (eds.), *Omgaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, (215) 230, nr. 54.

²⁰³ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 93-94, nr. 160 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 297, nr. 43.

²⁰⁴ M. GESQUIERE, “Opties op aandelen binnen het ruimere kader van aandeelhoudersovereenkomsten” in F. MOEYKENS e.a., *De Praktijkjurist XVI*, Gent, Story, 2010, (121) 159, nr. 35.

²⁰⁵ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 93-94, nr. 160 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 297, nr. 43.

²⁰⁶ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 94-95, nr. 164 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 298, nrs. 45-46.

specifieke verplichting, zoals de volstortingsplicht,²⁰⁷ maar ook bij patstelling in de algemene vergadering²⁰⁸ of verlies van een bepaalde hoedanigheid die nodig is voor de toegang tot het beroep dat de aandeelhouder uitoefende binnen het kader van de vennootschap.²⁰⁹ Een aandeelhouder-rechtspersoon kan ook een koopoptie verlenen aan een andere aandeelhouder, die gelicht mag worden indien de controle binnen die aandeelhouder-rechtspersoon verandert.²¹⁰ Net zoals een uitsluitingsbeding, kan de *call*-optie dienen als aanvulling op een goedkeuringsclausule.²¹¹

54. Discretionaire bevoegdheid? - Volgens een strekking in de rechtsleer, moeten de redenen die aanleiding kunnen geven om de optie te lichten, nauwkeurig worden bepaald. Zo zouden termen als ‘onoverkomelijk meningsverschil’ of ‘zwaarwichtig en voortdurend conflict’, te vaag zijn.²¹² De optie zou dus alleen kunnen worden gelicht indien een specifieke omstandigheid, bepaald in de optieovereenkomst, zich voordoet. De verkoopbelofte wordt dan gesloten onder een opschortende voorwaarde.²¹³

Modelclausule

De call-optie is uitoefenbaar indien (i) de controle in aandeelhouder X wijzigt, zonder hiervoor goedkeuring te hebben verkregen van de algemene vergadering of indien (ii) X zich in een periode van minder dan zes maanden op vijf al dan niet opeenvolgende vergaderingen van de algemene vergadering over minstens drie verschillende

²⁰⁷ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 95, nr. 165.

²⁰⁸ R. TAS, “Enkele beschouwingen inzake statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)” in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, (795) 796, nr. 4 en 806-807, nr. 21.

²⁰⁹ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 95-96, nr. 166.

²¹⁰ F. WILMET, “L’exclusion d’une société actionnaire en cas de changement de contrôle”, *DAOR* 1994, (85) 85 e.v.

²¹¹ F. WILMET, “L’exclusion d’une société actionnaire en cas de changement de contrôle”, *DAOR*, 1994, (85) 85 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 298, nr. 46.

²¹² T. GLADINEZ, “Aandelenopties”, in G.L. BALLON, H. DE DECKER, V. SAGAERT, E. TERRYN, B. TILLEMEN en A.-L. VERBEKE (eds), *Contractuele clausules: koop aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 25.

²¹³ B. TILLEMEN, “Contractuele aspecten van opties (op aandelen)” in B. TILLEMEN en B. DU LAING (eds.), *Onderneming en effecten*, Brugge, die Keure, 2001, (3) 8, nr. 16; O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 94-95, nr. 164; O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 297-298, nr. 44 en T. GLADINEZ, “Aandelenopties”, in G.L. BALLON, H. DE DECKER, V. SAGAERT, E. TERRYN, B. TILLEMEN en A.-L. VERBEKE (eds), *Contractuele clausules: koop aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 10-11.

*agendapunten op zijn vetorecht beroept en daardoor de goedkeuring van het besluit verhindert.*²¹⁴

Een andere strekking is echter van oordeel dat de aandeelhouders of vennoten elkaar discretionaire optierechten mogen toekennen, waarvan de uitoefening niet onderworpen is aan het realiseren van een opschortende voorwaarde.²¹⁵ Zij moeten volgens deze stroming zelfs niet aantonen dat de uitsluiting in overeenstemming is met het vennootschapsbelang.²¹⁶ Ter bevordering van de rechtszekerheid kan volgens mij echter best expliciet in de optie worden opgenomen dat ze alleen mag worden gelicht indien een controlewijziging plaatsvindt.

C. Termijn

55. Vaste termijn – Meestal moet de optie worden uitgeoefend binnen een bepaalde termijn: ze zal worden beperkt in de tijd. Die termijn zal beginnen te lopen vanaf het voorval van de voorwaarde waaraan de uitoefening van de optie onderworpen is,²¹⁷ meer bepaald vanaf het moment dat de aandeelhouder-rechtspersoon die de optie heeft verleend, een controlewijziging doorvoert. Een optie bedingen voor onbepaalde duur is minder interessant, omdat ze in dat geval door elke partij eenzijdig kan worden opgezegd.²¹⁸

§2. 'On verra bien' clause

56. Mildere vorm – De *call*-optie mag niet verward worden met een 'on verra bien' clause, die een mildere vorm uitmaakt. De partij die wordt aangesproken op grond van een 'on

²¹⁴ Inspiratie: T. GLADINEZ, "Aandelenopties", in G.L. BALLON, H. DE DECKER, V. SAGAERT, E. TERRY, B. TILLEMEN en A.-L. VERBEKE (eds), *Contractuele clausules: koop aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 25-26.

²¹⁵ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, "L'exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée", *DAOR* 2007, (277) 298-299, nr. 47.

²¹⁶ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 96, nr. 167.

²¹⁷ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 96, nr. 168 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, "L'exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée", *DAOR* 2007, (277) 299, nr. 49.

²¹⁸ M. GESQUIERE, "Opties op aandelen binnen het ruimere kader van aandeelhoudersovereenkomsten" in F. MOEYKENS e.a., *De Praktijkjurist XVI*, Gent, Story, 2010, (121) 143, nr. 20; R. TAS, "Enkele beschouwingen inzake statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)" in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, (795) 807, nr. 21 en T. GLADINEZ, "Aandelenopties", in G.L. BALLON, H. DE DECKER, V. SAGAERT, E. TERRY, B. TILLEMEN en A.-L. VERBEKE (eds), *Contractuele clausules: koop aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 15 en

verra bien' clause, wordt niet verplicht om zijn aandelen te verkopen, in tegenstelling tot de *call*-optie. Daarentegen moet hij wél beloven om onderhandelingen aan te knopen met betrekking tot een eventuele verkoop. Dit beding beoogt, net zoals de *call*-optie, de oplossing van een conflict tussen aandeelhouders en kan dus bruikbaar zijn voor het probleem dat zich kan stellen bij een interne controlewijziging, maar is minder radicaal.²¹⁹

§3. Amerikaanse clausules

57. Afschrikwekkend effect – Naast de klassieke *call*-optie zijn ook andere varianten denkbaar. Amerikaanse clausules, ook wel *Russian roulette*, Texaanse, Siciliaanse of Mexicaanse clausules genoemd,²²⁰ kunnen eveneens leiden tot een uitsluiting van een aandeelhouder. Het verschil bestaat erin dat het bij dit soort clausules niet mogelijk is om vooraf te bepalen of de initiatiefnemer, dan wel de andere partij de vennootschap zal moeten verlaten.²²¹ Dit zorgt voor een afschrikwekkend effect. De partijen zullen sneller geneigd zijn om bij een conflict een oplossing te negotiëren. Ze lopen namelijk beiden het risico om te worden uitgesloten.²²²

58. Drie modaliteiten – De Amerikaanse clausule kan in verschillende vormen worden bedongen.

²¹⁹ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 94, nr. 162 en P. CALLENS; O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 297, nr. 43 en P. VLIETINCK, “Conventionele technieken van geschillenbeslechting – enkele inleidende beschouwingen”, in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS, T. VAN DE GEHUCHTE (eds.), *Omgaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, (215) 240.

²²⁰ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 302, nr. 58 en R. TAS, “Enkele beschouwingen inzake statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)” in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, (795) 807, nr. 22.

²²¹ T. GLADINEZ, “Aandelenopties”, in G.L. BALLON, H. DE DECKER, V. SAGAERT, E. TERRYN, B. TILLEMEN en A.-L. VERBEKE (eds.), *Contractuele clausules: koop aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 26.

²²² O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 102-103, nr. 178; O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 302, nr. 58; P. CALLENS en P. VLIETINCK, “Conventionele technieken van geschillenbeslechting – enkele inleidende beschouwingen”, in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS, T. VAN DE GEHUCHTE (eds.), *Omgaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, (215) 239 en R. TAS, “Enkele beschouwingen inzake statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)” in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, (795) 807, nr. 22.

Ten eerste is het mogelijk dat de ene aandeelhouder een voorstel tot verkoop doet aan zijn medeaandeelhouder. Hierbij is de prijs eenzijdig bepaald door de partij die het initiatief neemt. De geadresseerde kan dit aanbod weigeren, maar vervolgens zal de initiatiefnemer het recht krijgen om de aandelen van de geadresseerde te verwerven, tegen dezelfde prijs. Het omgekeerde kan ook: de ene aandeelhouder doet een voorstel tot aankoop aan zijn medeaandeelhouder. Vervolgens kan de geadresseerde weer weigeren, maar dit maakt dat de aanbieder een verkoopoptie krijgt.²²³ Deze techniek wordt ook wel ‘*Texas shoot-out clause*’ genoemd.²²⁴ Hoewel het op het eerste gezicht niet duidelijk lijkt wie zal worden uitgesloten, wordt dit wél snel duidelijk indien de medeaandeelhouder niet de financiële middelen heeft om op het voorstel in te gaan. In dat geval kan hij eenvoudig uit de vennootschap worden geweerd.²²⁵

Ten tweede kan de initiatiefnemer de geadresseerde een voorstel tot aankoop van zijn aandelen doen, tegen een prijs die de eerste eenzijdig heeft vastgelegd. De geadresseerde kan ook hier weer weigeren, maar moet vervolgens voorstellen de effecten van de verzoeker te verwerven, ditmaal tegen een hogere prijs. Daarop kan de initiële initiatiefnemer weer weigeren, enzovoort. Het betreft een voorstel tot aankoop gecombineerd met gekruiste verkoopopties.²²⁶

Ten derde kan de ene aandeelhouder een procedure tot openbare verkoop starten, waaraan de twee aandeelhouders kunnen deelnemen. Degene die de hoogste prijs per aandeel biedt, is ertoe gehouden om de koopoptie te lichten. Omgekeerd kan het ook gaan om de laagste prijs.²²⁷

²²³ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 303, nr. 59 en R. TAS, “Enkele beschouwingen inzake statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)” in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, (795) 807, nr. 22.

²²⁴ F. LEFEBVRE, *Cessions de parts et actions*, Levallois, Editions Francis Lefebvre, 64 en M. GESQUIERE, “Opties op aandelen binnen het ruimere kader van aandeelhoudersovereenkomsten” in F. MOEYKENS e.a., *De Praktijkjurist XVI*, Gent, Story, 2010, (121) 142.

²²⁵ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 103, nr. 179; O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 303, nr. 59 en T. GLADINEZ, “Aandelenopties”, in G.L. BALLON, H. DE DECKER, V. SAGAERT, E. TERRYIN, B. TILLEMEN en A.-L. VERBEKE (eds), *Contractuele clausules: koop aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 26.

²²⁶ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 103-104, nr. 180 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 303-304, nr. 60.

²²⁷ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 103-104, nr. 181 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 304, nr. 61.

59. Remedie – Het spreekt voor zich dat deze clausules vooral nuttig zijn als remedie. Indien één van de partijen namelijk een fout heeft begaan, is het uiteraard niet wenselijk dat een andere aandeelhouder het risico loopt te worden uitgesloten. Een Amerikaanse clausule kan dus aangewend worden bij onenigheid tussen aandeelhouders, maar ook bij verandering van controle binnen een aandeelhouder-rechtspersoon.²²⁸

60. Partijbeslissing – Amerikaanse clausules zijn partijbeslissingen: de prijs kan namelijk eenzijdig worden vastgelegd door één van de partijen.²²⁹ Een partijbeslissing kan geldig zijn, maar de rechtmatigheid ervan kan door de rechter *a posteriori* worden getoetst. Met andere woorden kan de rechter een controle doen op rechtsmisbruik en nagaan of in de concrete omstandigheden abusievelijk beroep werd gedaan op het beding.²³⁰

61. Geen verhindering tot overdracht – Net zoals de *call*-optie, hebben ook Amerikaanse clausules de overdraagbaarheid van effecten niet als voorwerp, noch als effect. Ze ontsnappen dan ook aan de voorwaarden *ex* artikel 510 W. Venn. Hun doel bestaat erin geschillen tussen aandeelhouders op te lossen. Ook hier kan dus best uitdrukkelijk worden opgenomen dat het beding niet de niet-overdraagbaarheid van de aandelen beoogt.²³¹

§4. Is de optieovereenkomst nuttig om het probleem van interne controlewijziging aan te pakken?

62. Voorkeur voor de *call*-optie ... – Uit het voorgaande volgt dat zowel de *call*-optie als de ‘*on verra bien*’ clausule als een Amerikaanse clausule kunnen leiden tot een oplossing voor het probleem van interne controlewijziging met als doel een overdrachtsbeperking te omzeilen. De voorkeur dient echter uit te gaan naar de *call*-optie. De ‘*on verra bien*’ clausule en de verschillende varianten van de Amerikaanse clausule bieden naar mijn mening niet genoeg rechtszekerheid. In beide gevallen is het mogelijk dat de

²²⁸ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 102-103, nr. 178 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 302-303, nr. 58.

²²⁹ M. GESQUIERE, “Opties op aandelen binnen het ruimere kader van aandeelhoudersovereenkomsten” in F. MOEYKENS e.a., *De Praktijkjurist XVI*, Gent, Story, 2010, (121) 142-143.

²³⁰ Voor een uitgebreide bespreking van het begrip ‘rechtsmisbruik’ en de rechterlijke controle, zie: S. STIJNS, “Het verbod op misbruik van contractuele rechten: lees de bijsluiter voor gebruik!”, in S. STIJNS en P. WERY (eds.), *De rol van de rechter in het contract – Le contrat et le juge*, Brugge, die Keure, 2014, 75-141.

²³¹ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 105-106, nr. 182 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 304-305, nr. 62.

aandeelhouder-rechtspersoon die zijn controle heeft gewijzigd, de vennootschap niet moet verlaten, zij het omdat hij louter wordt verplicht over de verkoop van zijn aandelen te onderhandelen, zij het omdat mogelijks de initiatiefnemer de vennootschap zal moeten verlaten.

63. ... na de uitsluitingsclausule - Hoewel de *call*-optie een goed alternatief is voor het uitsluitingsbeding, lijkt een statutaire uitsluitingsclausule toch de *primus inter pares* te zijn. De statuten zijn namelijk bindend voor elke aandeelhouder-vennoot in de vennootschap. Daarentegen is een aandeelhouder-rechtspersoon slechts aan een optieovereenkomst gebonden indien hij de optie zélf heeft gegeven aan een medeaandeelhouder-vennoot.²³²

²³² S. LE NORMAND-CAILLIERE, “L’exclusion statutaire d’un associé”, *RJ com.* 2015, afl. 6, 3, <http://droit-et-commerce.org/medias/ConferenceDroitEtCommerce-12012015.pdf>.

DEEL III. GELDIGHEID VAN HET STATUTAIR UITSLUITINGSBEDING EN OPTIES

Hoofdstuk 1. Verzoenbaarheid met de wettelijke geschillenregeling

64. Statutaire uitsluitingsregeling of optieovereenkomst vs. wettelijke geschillenregeling

– Aangezien een statutaire clause de meest nuttige bron is om de uitsluiting van een aandeelhouder-vennoot te regelen, is het denkbaar dat men graag een statutaire uitsluitingsregeling voorziet, ondanks de toepasselijkheid van een eventuele wettelijke geschillenregeling, die minder nuttig blijkt. In België wordt nochtans vaker gebruik gemaakt van opties om de wettelijke geschillenregeling te omzeilen. Is een statutair uitsluitingsbeding of een optieovereenkomst echter wel geldig indien ze wordt bedongen in een BVBA (of BV) of (besloten) NV, waar in beginsel de rechter bevoegd is om al dan niet tot uitsluiting te beslissen?²³³

Afdeling 1. Dwingend karakter van de wettelijke geschillenregeling

65. Dwingende wettelijke geschillenregeling - Er heerst een algemene consensus dat de

Belgische wettelijke geschillenregeling van dwingend recht is.²³⁴ Het gevolg is dan ook dat er in principe niet voorafgaandelijk statutair of conventioneel van kan worden afgeweken.²³⁵ Toch zou een uitsluitingsclausule of optie in sommige gevallen interessant

²³³ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 295, nr. 39.

²³⁴ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 416; Brussel 20 april 1999, *TRV* 1999, 432; Brussel 6 februari 2001, *RW* 2001-02, 1573; B. TILLEMANS, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 160, nr. 9; E. JANSSENS, “De geschillenregeling als bijzonder gerechtelijk actiemiddel” in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS en T. VAN DE GEHUCHTE (eds.), *Omggaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, (157) 161; K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, “Overzicht van de rechtspraak: Vennootschappen 1992-1998”, *TPR* 2000, (438) 439; K. GEENS, M. WYCKAERT, C. CLOTTENS, F. PARREIN, S. DE DIER en S. COOLS, “Overzicht van rechtspraak: Vennootschappen 1999-2010”, *TPR* 2012, (509) 510, nr. 463; M. GESQUIERE, “Opties op aandelen binnen het ruimere kader van aandeelhoudersovereenkomsten” in F. MOEYKENS e.a., *De Praktijkjurist XVI*, Gent, Story, 2010, (121) 162-163; P. CALLENS en P. VLIETINCK, “Conventionele technieken van geschillenbeslechting – enkele inleidende beschouwingen”, in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS, T. VAN DE GEHUCHTE (eds.), *Omggaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, (215) 243 en R. TAS “Enkele beschouwingen inzake statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)” in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, (795) 797, nr. 6.

²³⁵ B. TILLEMANS, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 160, nr. 9; B. TILLEMANS

kunnen zijn, omdat de strikte voorwaarden uit de wettelijke geschillenregeling (*supra*, randnummers 19-33) op die manier zouden kunnen worden omzeild. Bovendien zouden de aandeelhouders de hoge juridische kosten kunnen vermijden die bij een gerechtelijke procedure komen kijken en is een rechterlijke controle *ex post* nog altijd mogelijk.²³⁶

66. Bescherming aandeelhouder die de uitsluiting vordert – Bij een dwingende bepaling rijst altijd de vraag: wiens bescherming wordt beoogd? De *ratio legis* achter het dwingend karakter van de Belgische wettelijke geschillenregeling is de bescherming van de aandeelhouders-vennoten die aan de toepassingsvoorwaarden van de wettelijke regeling voldoen. Men wil met andere woorden de aandeelhouder-vennoot die aan de rechter de uitsluiting²³⁷ van een medeaandeelhouder-vennoot vordert en die zélf in de vennootschap wenst te blijven, beschermen.²³⁸

67. Wettelijke geschillenregeling modaliseren of verbannen onmogelijk – Het dwingend karakter van de Belgische wettelijke geschillenregeling heeft als logisch gevolg dat een statutaire of conventionele uitsluitingsregeling die voor het ontstaan van enig conflict de mogelijkheid tot gerechtelijke uitsluiting uitsluit of modaliseert, nietig is.²³⁹ Zo is de regeling die hogere - maar ook lagere - drempels dan voorzien in de artikelen 334 en 636 W. Venn. vooropstelt opdat een aandeelhouder-vennoot naar de rechter kan stappen, ongeldig.²⁴⁰ Daarnaast is het ondenkbaar dat de wettelijke regeling zou worden uitgesloten

en G. VAN SOLINGE, “De uittreding en de uitsluiting”, *TPR* 2000, (625) 636, nr. 9 en H. DHONDT, *de gedwongen verkoop of aankoop van aandelen*, Kortrijk-Heule, UGA, 2010, 25-27;

²³⁶ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 90-91.

²³⁷ Indien de uittreding wordt gevorderd, is het eveneens de initiatiefnemer die wordt beschermd. In dit geval is het dus de aandeelhouder-vennoot die de vennootschap zélf wil verlaten, die wordt beschermd.

²³⁸ L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 295, nr. 8.

²³⁹ A. FRANCOIS, L. VANDENBEMPT en T. VAN DE GEHUCHTE, “Art. 334-342 en 635-644 W. Venn.” in *Comm. Venn.* 2011, (75) 93; B. TILLEMEN, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 160, nr. 9; B. TILLEMEN en G. VAN SOLINGE, “De uittreding en de uitsluiting”, *TPR* 2000, (625) 636; C.D.J. BULTEN, *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 234; H. DHONDT, *de gedwongen verkoop of aankoop van aandelen*, Kortrijk-Heule, UGA, 2010, 25-27; K. GEENS, M. WYCKAERT, C. CLOTTENS, F. PARREIN, S. DE DIER en S. COOLS, “Overzicht van rechtspraak: Vennootschappen 1999-2010”, *TPR* 2012, (509) 510, nr. 463 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 295, nr. 39.

²⁴⁰ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 417; B. TILLEMEN, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 160, nr. 9; J. LIEVENS, *De reparatiewet vennootschapsrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1995, 179, nr. 404; L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter,

of beperkt tot bepaalde feiten.²⁴¹ De rechter moet beoordelingsvrijheid hebben met betrekking tot de gegronde redenen. Hij kan nooit worden gedwongen om de uitsluiting uit te spreken wanneer hij dit niet billijk vindt.²⁴² Aldus kan niet statutair worden voorzien dat de rechter de interne controlewijziging van een aandeelhouder-rechtspersoon als gegronde reden moet beschouwen. Bovendien kan men niet bepalen dat een vennootschapsorgaan, bijvoorbeeld de algemene vergadering of de raad van bestuur, bevoegd zou zijn om tot een uitsluiting te beslissen in plaats van de rechter²⁴³ of de arbiter.²⁴⁴ Van een dwingende bepaling kan echter altijd afstand worden gedaan door de partij die beschermd wordt, op het moment dat een conflict rijst.²⁴⁵

68. Dwingende elementen - Ook de Nederlandse geschillenregeling werd tot voor de Flex-BV-wetgeving geacht van dwingend recht te zijn,²⁴⁶ maar sinds de nieuwe wettelijke

quater en quinquies Venn. W.) in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 290, nr. 5 en R. TAS, “Enkele beschouwingen inzake statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)” in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, (795) 797, nr. 6.

²⁴¹ A. FRANCOIS, L. VANDENBEMPT en T. VAN DE GEHUCHTE, “Art. 334-342 en 635-644 W. Venn.” in *Comm. Venn.* 2011, (75) 93 en R. TAS, “Enkele beschouwingen inzake statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)” in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, (795) 797, nr. 6.

²⁴² B. TILLEMEN, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 160, nr. 9.

²⁴³ B. TILLEMEN en G. VAN SOLINGE, “De uittreding en de uitsluiting”, *TPR* 2000, (625) 636-637, nr. 9; H. DHONDT, *de gedwongen verkoop of aankoop van aandelen*, Kortrijk-Heule, UGA, 2010, 25-27; L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, *quater* en *quinquies* Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 290, nr. 5 en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 91-92.

²⁴⁴ Art. 1676 Ger. W.; Antwerpen 27 januari 2005, *TBH* 2006, 438-442, noot C. VAN SANTVLIET en S. VERSCHAEVE; B. TILLEMEN, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 160, nr. 10 en 161-162, nr. 12-15; H. BRAECKMANS, “De vennootschapswet van 13 april 1995: repareren en innoveren”, *RW* 1995-96, (1457) 1483; K. GEENS, M. WYCKAERT, C. CLOTTENS, F. PARREIN, S. DE DIER en S. COOLS, “Overzicht van rechtspraak: Vennootschappen 1999-2010”, *TPR* 2012, (509) 511, nr. 463; en R. TAS, “Enkele beschouwingen inzake statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)” in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, (795) 798, nr. 7.

²⁴⁵ A. FRANCOIS, L. VANDENBEMPT en T. VAN DE GEHUCHTE, “Art. 334-342 en 635-644 W. Venn.” in *Comm. Venn.* 2011, (75) 94; D. BRULOOT, K. BYTTEBIER, J. CERFONTAINE, F. DESCHOOLMEESTER, H. DE WULF; K. MARESCHEAU, *Wet en duiding: economisch recht*, VI, Brussel, Larcier, 2014, 767; F. PEERAER, “De verhouding tussen openbare orde en dwingend recht *sensu stricto* in het Belgische verbintenissenrecht”, *TPR* 2013, afl. 4, (2705) 2785-2787, nr. 71; H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, II, Brussel, Bruylant, 1964, 763; L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, *quater* en *quinquies* Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 195, nr. 9 en P. WERY, *Droit des obligations. I: Théorie générale du contrat*, Brussel, Larcier, 2011, 320-321, nr. 328.

²⁴⁶ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 416 en C.D.J. BULTEN, *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 234.

regeling is ze in beginsel van aanvullend recht.²⁴⁷ Artikel 2:337, eerste lid, NBW laat toe dat van de wettelijke geschillenregeling statutair of conventioneel wordt afgeweken.²⁴⁸ Het tweede lid van artikel 2:337 NBW bepaalt vervolgens dat statutair of conventioneel kan worden bepaald dat geschillen dadelijk ter kennis worden gebracht aan de Ondernemingskamer van het gerechtshof Amsterdam of aan arbitrage worden onderworpen, of dat op een andere manier kan worden afgeweken van de rechterlijke bevoegdheid geregeld in artikel 2:336, derde en vijfde lid. De wettelijke regeling kan dus worden aangepast of vervangen, zowel op inhoudelijk als op procedureel niveau.²⁴⁹ Dat neemt echter niet weg dat ook deze wettelijke uitsluitingsregeling nog steeds enkele dwingende elementen bevat.

Zo kan van artikel 2:337 NBW niet worden afgeweken indien de ‘eigen’ regeling de overdracht van aandelen onmogelijk of uiterst moeilijk maakt.²⁵⁰ Artikel 2:337 NBW stelt namelijk: *“Indien de statuten of een overeenkomst een regeling bevatten voor de oplossing van geschillen als in deze afdeling bedoeld, kan op een daarin opgenomen afwijking van deze afdeling geen beroep worden gedaan voor zover deze de overdracht van aandelen onmogelijk of uiterst bezwaarlijk maakt.”* Een kennelijk onredelijke prijs zou de overdracht bijvoorbeeld uiterst bezwaarlijk maken.²⁵¹ De *ratio* die hierachter zit, is dat de wetgever wilde vermijden dat de aandeelhouders ‘bekneld’ raken in de vennootschap.²⁵² Hoewel in principe dus van de Nederlandse wettelijke

²⁴⁷ G.J.H. VAN DER SANGEN, “Het nieuwe enquêterecht en ondernemingsrechtelijke geschillenbeslechting in besloten verhoudingen” in B. BIER, M. VAN OLFFEN en B. SNIJDER-KUIPERS (eds.), *Handboek notarieel ondernemingsrecht*, I, Deventer, Kluwer, 2016, www.navigators.nl en H.J. KLUIVER, “Naar een statutaire geschillenregeling” in G. VAN SOLINGE, M. OLFFEN en M.P. NIEUWE WEME (eds.), *Geschillen in de vennootschap*, Deventer, Kluwer, 2010, (17) 24.

²⁴⁸ Wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de aanpassing van de regeling voor besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid (Wet vereenvoudiging en flexibilisering bv-recht), *Kamerstukken II* 2008-09, 31058-6, 23-25; B. KRAAIPOEL, “Van trekschuit tot TGV? De geschillenregeling vernieuwd”, *Bb* 2012, afl. 50, 1-2, www.navigators.nl en W.J. SLAGTER en B.F. ASSINK, *Compendium ondernemingsrecht*, I, Deventer, Kluwer, 2013, 1284-1285.

²⁴⁹ C.D.J. BULTEN, “De gewijzigde geschillenregeling”, *Ondernemingsrecht* 2007, 4-5, www.navigators.nl en W.J. SLAGTER en B.F. ASSINK, *Compendium ondernemingsrecht*, I, Deventer, Kluwer, 2013, 1284-1285.

²⁵⁰ C.D.J. BULTEN, “De gewijzigde geschillenregeling”, *Ondernemingsrecht* 2007, 4-5, www.navigators.nl; G.C. VAN ECK, “Een ‘eigen’ geschillenregeling”, *Bb* 2013, 2, www.navigators.nl en W.J. SLAGTER en B.F. ASSINK, *Compendium ondernemingsrecht*, I, Deventer, Kluwer, 2013, 1286.

²⁵¹ Wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de aanpassing van de regeling voor besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid (Wet vereenvoudiging en flexibilisering bv-recht), *Kamerstukken II* 2006-07, nr. 31058-3, 99-100; B. KRAAIPOEL, “Van trekschuit tot TGV? De geschillenregeling vernieuwd”, *Bb* 2012, afl. 50, 1-2, www.navigators.nl; C.D.J. BULTEN, “De gewijzigde geschillenregeling”, *Ondernemingsrecht* 2007, 4, www.navigators.nl en H. KOSTER, *De flex BV*, Deventer, Kluwer, 2013, www.navigators.nl.

²⁵² Wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de aanpassing van de regeling voor besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid, *Kamerstukken II* 2006-07, nr. 31058-3, 101.

uitsluitingsregeling mag worden afgeweken door middel van een uitsluitingsbeding of optieovereenkomst, zal de wettelijke geschillenregeling nog steeds prevaleren indien de bedongen uitsluitingsregeling de overdracht van de aandelen onmogelijk of uiterst bezwaarlijk maakt.

Afdeling 2. Subsidiair karakter van de wettelijke geschillenregeling

69. Subsidiaire wettelijke geschillenregeling – Ondanks het dwingend karakter van de Belgische wettelijke geschillenregeling, stellen zowel de Belgische rechtsleer²⁵³ als de rechtspraak²⁵⁴ en de parlementaire voorbereiding²⁵⁵ dat de wettelijke geschillenregeling subsidiair is aan een eventueel statutair of conventioneel mechanisme dat in het leven is geroepen om onenigheden tussen aandeelhouders op te lossen en dat de statutaire of conventionele regeling de toepassing van de wettelijke geschillenregeling vooraf kan gaan. Dit lijkt op het eerste gezicht tegenstrijdig met wat in de randnummers 65-68 is besproken, maar in afdeling 3 zal duidelijkheid worden geschept (*infra*, randnummers 74-79).

70. Verschillende geschillenbeslechtingmechanismen - Het is zo dat verschillende methoden voorhanden kunnen zijn om een conflict in een vennootschap te beslechten (*supra*, randnummer 1). Men moet dus niet altijd de rechter vatten ingeval van een aandeelhoudersgeschied: soms zijn andere remedies mogelijk opdat de harmonie wederkeert.²⁵⁶

²⁵³ B. TILLEMANN, “De gedwongen uitsluiting en uittreding”, *TRV* 1995, (527) 527-528; B. TILLEMANN, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 163, nr. 16-17; H. DHONDT, *de gedwongen verkoop of aankoop van aandelen*, Kortrijk-Heule, UGA, 2010, 56-57; K. GEENS, M. WYCKAERT, C. CLOTTENS, F. PARREIN, S. DE DIER en S. COOLS, “Overzicht van rechtspraak: Vennootschappen 1999-2010”, *TPR* 2012, (509) 515, nr. 467; L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 290-291, nr. 5; O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 91-92; O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 295, nr. 39 en R. TAS, “Enkele beschouwingen inzake statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)” in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, (795) 798, nr. 8 en 800, nr. 13.

²⁵⁴ Voorz. Kh. Brussel 17 november 1997, *JLMB* 1999, 521; Voorz. Kh. Charleroi 30 april 1998, *JLMB* 1999, 1253; Voorz. Kh. Bergen 16 maart 2001, *TBH* 2001, 629.

²⁵⁵ Wetsontwerp tot wijziging, wat de fusies en splitsingen van vennootschappen betreft, van de wetten op de handelsvennootschappen *Parl. St.* Kamer 1989-90, nr. 47-1214/5, 3.

²⁵⁶ B. TILLEMANN, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 163, nr. 16 en O.

71. Gegronde reden - Indien alsnog een vordering tot uitsluiting op grond van de wettelijke geschillenregeling bij de rechter wordt ingesteld, moet de eiser zelfs aantonen dat al gepoogd is om met minder vergaande middelen het geschil in de kiem te smoren, of dat het conflict niet op een andere wijze kan worden beëindigd dan met de rechterlijke uitsluiting.²⁵⁷ De Belgische doctrine stelt dan ook dat de rechter bij wie een uitsluiting wordt gevorderd, deze vordering kan weigeren op grond van het feit dat de eiser niet eerst heeft gegrepen naar een eventuele statutaire of conventionele regeling om het geschil op te lossen, alvorens de rechter te benaderen. In dit geval zou er namelijk geen gegronde reden voorhanden zijn voor de rechter om de uitsluiting uit te spreken.²⁵⁸ Het is bijvoorbeeld denkbaar dat aandeelhouders-vennoten een regeling treffen die de interne controlewijziging van een aandeelhouder-rechtspersoon kan vermijden of oplossen, zonder dat hiervoor de drastische maatregel van overdracht van aandelen via een vordering bij de rechter moet worden aangewend.²⁵⁹

72. *Ultimum remedium* - Uit de voorbereidende werken van de Belgische geschillenregeling blijkt eveneens dat de uitsluiting van een aandeelhouder een *ultimum remedium* is.²⁶⁰ Een vennoot moet eerst een beroep doen op de statutaire of conventionele

CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 20, nr. 26.

²⁵⁷ Voorz. Kh. Leuven 22 juni 1999, *TBH* 2000, 654-658; A. FRANCOIS, L. VANDENBEMPT en T. VAN DE GEHUCHTE, “Art. 334-342 en 635-644 W. Venn.” in *Comm. Venn.* 2011, (75) 95; C.D.J. BULTEN, *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 235 en K. GEENS, M. WYCKAERT, C. CLOTTENS, F. PARREIN, S. DE DIER en S. COOLS, “Overzicht van rechtspraak: Vennootschappen 1999-2010”, *TPR* 2012, (509) 515, nr. 467.

²⁵⁸ A. FRANCOIS, L. VANDENBEMPT en T. VAN DE GEHUCHTE, “Art. 334-342 en 635-644 W. Venn.” in *Comm. Venn.* 2011, (75) 97; B. TILLEMANS, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER; J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 163, nr. 16; K. GEENS, M. DENEFF, F. HELLEMANS, R. TAS en J. VANANROYE, “Overzicht van de rechtspraak: Vennootschappen 1992-1998”, *TPR* 2000, (438) 439; K. GEENS en T. VERHOEST, “Développements récents dans la matière des procédures de sorties prévues par les articles 190ter et 190quater des Lois Coordonnées”, *RPS* 1998, 372; L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 290-291, nr. 5; O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 91-92; O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 295-296, nr. 39; P. CALLENS en P. VLIETINCK, “Conventionele technieken van geschillenbeslechting – enkele inleidende beschouwingen”, in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS, T. VAN DE GEHUCHTE (eds.), *Omggaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, (215) 243-344 en R. TAS, “Enkele beschouwingen inzake statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)” in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, (795) 800, nr. 13.

²⁵⁹ R. TAS, “Enkele beschouwingen inzake statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)” in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, (795) 796, nr. 4 en 799, nr. 12.

²⁶⁰ Wetsontwerp tot wijziging, wat de fusies en splitsingen van vennootschappen betreft, van de wetten op de handelsvennootschappen *Parl. St. Kamer* 1989-90, nr. 47-1214/5, 3.

geschillenbeslechtingmechanismen, vooraleer hij de rechterlijke uitsluiting van een medevennoot vordert.²⁶¹ Het oorspronkelijk wetsvoorstel van oud artikel 190ter §7 W. Venn. stelde: “De op grond van dit artikel ingestelde vorderingen zijn niet ontvankelijk indien de statuten of een overeenkomst tussen de vennoten een regeling bevatten voor de oplossing van geschillen tussen vennoten, tenzij gebleken is dat met toepassing van deze regeling geen oplossing kan worden verkregen.”²⁶² Deze paragraaf is nadien echter weggelaten omdat ze overbodig werd geacht.²⁶³ Desalniettemin werd in de parlementaire voorbereiding gewezen op het subsidiair karakter van art. 190ter W. Venn.²⁶⁴ De minister stelde zelfs dat hij juist met de uitsluiting van aandeelhouders instemde omdat zij maar van toepassing zou zijn indien de conventionele en statutaire mechanismen geen soelaas konden bieden ter beslechting van het geschil.²⁶⁵

Uit de Belgische parlementaire voorbereiding blijkt dus ook dat de vennoten-aandeelhouders conventioneel of statutair in een andere regeling moeten kunnen voorzien dan de wettelijke geschillenregeling *ex* voormalig art. 190ter W. Venn. Bovendien moet de rechter die voorziene geschillenbeslechtingmechanismen aanvaarden, tenzij het conflict hiermee niet kan worden opgelost.²⁶⁶ De invoer van de wettelijke mogelijkheid tot uitsluiting van een aandeelhouder had louter als doel te voorzien in een soort vangnet,

²⁶¹ B. TILLEMANN, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 167, nr. 23; K. GEENS, M. WYCKAERT, C. CLOTTENS, F. PARREIN, S. DE DIER en S. COOLS, “Overzicht van rechtspraak: Vennootschappen 1999-2010”, *TPR* 2012, (509) 510-512, nr. 463 en L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, *quater* en *quinqüies* Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 290-291, nr. 5.

²⁶² Wetsvoorstel tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Kamer 1992-93, nr. 48-1005/20, 25.

²⁶³ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 426 en 437 en L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, *quater* en *quinqüies* Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 293, nr. 7.

²⁶⁴ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 411-413 en 416.

²⁶⁵ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 116 en L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, *quater* en *quinqüies* Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 291-292, nr. 6.

²⁶⁶ L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, *quater* en *quinqüies* Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 293-294, nr. 7.

waarop beroep kan worden gedaan indien conventioneel of statutair geen geschillenbeslechtsmechanismen zijn bedongen.²⁶⁷

73. Juridische grondslag – De goede trouw, waartoe de aandeelhouders-vennoten gehouden zijn ten aanzien van hun medeaandeelhouders-vennoten, kan een grondslag zijn voor het subsidiair karakter van de wettelijke geschillenregeling. Het beginsel van de goede trouw vereist dat men kiest voor het rechtsmiddel dat de belangen van de medevennoten-aandeelhouders het minst schaadt.²⁶⁸

Afdeling 3. Hoe valt het dwingend karakter te rijmen met het subsidiair karakter van de wettelijke geschillenregeling?

74. Uitsluitingsclausule voorrang op de wettelijke geschillenregeling – Als conventioneel of statutair bedongen geschillenbeslechtsmechanismen voorrang hebben op de wettelijke geschillenregeling, zou dit moeten betekenen dat een uitsluitingsclausule en een optieovereenkomst, die specifieke vormen van geschillenbeslechtsregeling zijn, ook voorrang hebben.²⁶⁹ Maar hoe valt dit nu te rijmen met het dwingend karakter van de wettelijke regeling, dat een afwijkende regeling nietig maakt? Zelfs in de voorbereidende werken wordt enerzijds gewezen op het dwingend karakter,²⁷⁰ en anderzijds op het aanvullend karakter²⁷¹ van artikel 190*ter* W. Venn. Dit lijkt op het eerste gezicht contradictoir.

Deze verwarring is niet aan de orde in de (vernieuwde) Nederlandse geschillenregeling, aangezien de wettekst zelf duidelijk toelaat een eigen uitsluitingsregeling vast te leggen (*supra*, randnummer 68). Zoals al vermeld, zal in het nieuwe Belgische Wetboek van Vennootschappen en Verenigingen ook voor de BVBA uitdrukkelijk mogelijk worden

²⁶⁷ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 295-296, nr. 39.

²⁶⁸ B. TILLEMANS, “de uittreding en de uitsluiting” in J. BEKAERT, S. DE GEYTER en J. DU MONGH, *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, (153) 164, nr. 18.

²⁶⁹ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 295, nr. 39.

²⁷⁰ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 416.

²⁷¹ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 411-413 en 416.

gemaakt om te voorzien in een eigen uitsluitingsregeling, ondanks de behouden mogelijkheid om de uitsluiting bij de rechter te vorderen.²⁷²

75. Subsidiar karakter verenigbaar met het dwingend karakter – Voor wat de Belgische wettelijke geschillenregeling betreft, komt het erop neer dat statutaire of conventionele clausules en optieovereenkomsten er niet toe mogen leiden dat de gerechtelijke stappen op grond van de artikelen 334-339 en 636-641 W. Venn. onmogelijk worden.²⁷³ Het dwingende karakter van de wettelijke geschillenregeling verzekert namelijk dat een conflict kan worden opgelost bij falen van andere middelen. Voor zover een uitsluitingsclausule of optie de mogelijkheid om naar de rechter te stappen en de voorwaarden die hieraan verbonden zijn, intact laat, is de geldigheid ervan niet aangetast door het bestaan van de wettelijke geschillenregeling.²⁷⁴ Vennoten-aandeelhouders kunnen dus geldig voorzien in een conventionele of statutaire uitsluitingsregeling die parallel loopt met de wettelijke geschillenregeling. Die bedongen mechanismen kunnen overdrachtdrempels bevatten die lager of hoger zijn dan die in de wettelijke regeling, alsook een opsomming van mogelijke gegronde redenen die een uitsluiting kunnen rechtvaardigen enzovoort.²⁷⁵

²⁷² Gedachtewisseling met de minister van Justitie en met deskundigen van het Belgisch centrum voor vennootschapsrecht over de modernisering van het vennootschapsrecht, *Parl. St.* Kamer 2015-16, nr. 54-1500/001, 36 en H. DE WULF, “Uitgifte en overdracht van aandelen” in Belgisch centrum voor vennootschapsrecht, *Het voorliggend ontwerp Wetboek van vennootschappen en verenigingen*, (slide 146) slide 188 en 191, http://www.bcv-cds.be/files/bcv_cds_20171108.pdf.

²⁷³ B. TILLEMEN, “De gedwongen uitsluiting en uittreding”, *TRV* 1995, (527) 527-528; H. DHONDT, de gedwongen verkoop of aankoop van aandelen, Kortrijk-Heule, UGA, 2010, 56-57; O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 295-296, nr. 39; R. TAS, “Enkele beschouwingen inzake statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)” in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, (795) 798, nr. 8 en T. GLADINEZ, “Aandelenopties”, in G.L. BALLON, H. DE DECKER, V. SAGAERT, E. TERRYEN, B. TILLEMEN en A.-L. VERBEKE (eds), *Contractuele clausules: koop aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 27-28.

²⁷⁴ B. TILLEMEN, “De gedwongen uitsluiting en uittreding”, *TRV* 1995, (527) 527-528; O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 91-92; O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 295-296, nr. 39.

²⁷⁵ L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 293-294, nr. 7.

Modelclausule

Een of meer aandeelhouders die gezamenlijk effecten bezitten die 35 procent vertegenwoordigen van de stemmen verbonden aan het geheel van de bestaande effecten of aandelen waarvan de nominale waarde of de fractiewaarde 35% van het kapitaal van de vennootschap vertegenwoordigt, kunnen op grond van de redenen in bijlage A aan de algemene vergadering vorderen dat een aandeelhouder zijn aandelen en alle converteerbare effecten in zijn bezit, die recht geven op inschrijving op of omzetting in aandelen van de vennootschap, aan de eisers overdraagt. Deze clausule sluit de wettelijke geschillenregeling van artikel 636 W. Venn. niet uit.

Deze voorbeeldclausule bevat een hogere overdrachtdrempel,²⁷⁶ een limitatief opgesomde lijst van gegronde redenen en stelt dat de algemene vergadering bevoegd is om over de uitsluiting te beslissen. Dit beding is volgens mij perfect geldig: het loopt evenwijdig met de wettelijke geschillenregeling. Het sluit de wettelijke geschillenregeling echter niet uit: als aan de toepassingsvoorwaarden van artikel 636 W. Venn. is voldaan, kan nog steeds een uitsluiting in rechte worden gevorderd.²⁷⁷ De aandeelhouder die de uitsluiting vordert, is dus nog altijd beschermd: als hij niet voldoet aan de drempelvereiste van 35% of als de reden waarvoor hij de uitsluiting van een medeaandeelhouder wil bekomen, niet in de bijlage is opgenomen, kan hij zijn toevlucht proberen te zoeken tot de wettelijke geschillenregeling. Kortom: de aandeelhouder die de uitsluiting van zijn medeaandeelhouder beoogt, heeft door dit beding de keuze om zich te wenden tot de algemene vergadering of tot de rechter, zolang de toepassingsvoorwaarden zijn voldaan. Juist omdat hij alsnog de mogelijkheid heeft om de uitsluiting bij de rechter te vorderen, is deze clausule geldig.

Wat echter niet geldig is, is de Belgische wettelijke geschillenregeling buiten spel zetten of modaliseren alvorens een geschil is gerezen (*supra*, randnummer 67).²⁷⁸ Uit de parlementaire voorbereiding van de geschillenregeling blijkt duidelijk dat niet van de

²⁷⁶ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 416-417.

²⁷⁷ L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, "Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)" in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 294, nr. 8 en 296, nr. 9.

²⁷⁸ T. GLADINEZ, "Aandelenopties", in G.L. BALLON, H. DE DECKER, V. SAGAERT, E. TERRYN, B. TILLEMANN en A.-L. VERBEKE (eds), *Contractuele clausules: koop aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 29.

wettelijke geschillenregeling kan worden afgeweken: het vennootschapsbelang moet namelijk worden beschermd.²⁷⁹

Modelclausule

Een of meer aandeelhouders die gezamenlijk effecten bezitten die 35 procent vertegenwoordigen van de stemmen verbonden aan het geheel van de bestaande effecten of aandelen waarvan de nominale waarde of de fractiewaarde 35% van het kapitaal van de vennootschap vertegenwoordigt, kunnen op grond van de redenen in bijlage A aan de algemene vergadering vorderen dat een aandeelhouder zijn aandelen en alle converteerbare effecten in zijn bezit, die recht geven op inschrijving op of omzetting in aandelen van de vennootschap, aan de eisers overdraagt. Deze clausule vervangt de regeling van artikel 636 W. Venn.

Hoewel deze voorbeeldclausule erg op de vorige voorbeeldclausule lijkt, is deze clausule niet geldig. De wettelijke geschillenregeling wordt namelijk uitgesloten. Een aandeelhouder die zich op de uitsluiting van een medeaandeelhouder wil beroepen, heeft geen keuze: hij moet zich wenden tot de algemene vergadering en kan geen toevlucht zoeken tot de rechter. Hij zou daarbij aan een hogere drempelvereiste moeten voldoen dan degene die geldt voor de wettelijke geschillenregeling, wat vanzelfsprekend nadelig is voor de aandeelhouder die de uitsluiting wil vorderen. Bovendien zouden slechts enkele specifiek opgesomde redenen tot een uitsluiting kunnen leiden. Maar zelfs als deze uitsluitingsclausule een lagere drempelvereiste zou bevatten dan die van de wettelijke geschillenregeling, bijvoorbeeld 20%, en indien de reden waarvoor de uitsluiting wordt gevorderd, in het beding zou zijn opgenomen - en het beding dus voordeliger lijkt dan de wettelijke geschillenregeling - ligt de uiteindelijke beslissing nog steeds in handen van de algemene vergadering in plaats van een onpartijdige rechter. Bovenstaande clausule is dus vanzelfsprekend een inperking van de bescherming die de dwingende wettelijke geschillenregeling voor ogen heeft.

Zoals gesteld, laat het Nederlandse BW wél toe om de wettelijke geschillenregeling volledig buiten spel te zetten, tenzij de conventionele of statutaire uitsluitingsregeling de aandelenoverdracht onmogelijk of uiterst bezwaarlijk maakt (*supra*, randnummer 67).

²⁷⁹ Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St.* Senaat 1993-94, nr. 48-1086/2, 416-417.

Wanneer een *exit*-regeling wordt bedongen, kan ter bevordering van de rechtszekerheid best uitdrukkelijk worden bepaald of deze regeling de Nederlandse wettelijke geschillenregeling al dan niet aan de kant zet.²⁸⁰

76. Neutraliseren van de uitsluitingsclausule – Vanaf het ogenblik dat de toepassingsvoorwaarden van artikel 334 of 636 W. Venn. zijn voldaan, worden de statutaire of conventionele uitsluitingsregelingen in principe aan de kant gezet. Met name de wettelijke vereiste die stelt dat gegronde redenen voorhanden moeten zijn, is erg afhankelijk van het oordeel van de feitenrechter. In de eerder toegelichte geldige voorbeeldclausule kan het voorvallen dat de wettelijke overdrachtdrempel van 30% wordt bereikt, maar dat er geen gegronde reden aanwezig is naar de mening van de feitenrechter. In dat geval zal het uitsluitingsbeding nog steeds van toepassing zijn. Wordt de drempel van 30% echter bereikt en oordeelt de rechter bovendien dat gegronde redenen voorhanden zijn die een uitsluiting kunnen rechtvaardigen, dan wordt de uitsluitingsclausule geneutraliseerd.²⁸¹ De rechter heeft dus een ruime appreciatiemarge voor wat betreft de invulling van het begrip ‘gegronde redenen’. Daaruit volgt dat hij veel macht heeft om al dan niet te beslissen of de wettelijke, dan wel de statutaire of conventionele regeling van toepassing is in een concreet geschil.

Indien een aandeelhouder-vennoot zich alsnog liever op het uitsluitingsbeding of de optie beroept, ook al beseft hij dat de toepassingsvoorwaarden voor de wettelijke geschillenregeling voldaan zijn en hij dus tevens naar de rechter kan stappen, dan wordt hij geacht het relatief nietig beding te hebben geratificeerd.²⁸² Die ratificatie is een rechtshandeling en zal dus moeten voldoen aan alle geldigheidsvoorwaarden *ex* artikel 1108 e.v. BW. Het is eveneens mogelijk dat de aandeelhouder-vennoot het vernietigbare

²⁸⁰ G.C. VAN ECK, “Een ‘eigen’ geschillenregeling”, *Bb* 2013, 3, www.navigator.nl.

²⁸¹ L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 295-296, nr. 9.

²⁸² L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 297-298, nr. 10bis en T. GLADINEZ, “Aandelenopties”, in G.L. BALLON, H. DE DECKER, V. SAGAERT, E. TERRYIN, B. TILLEMANN en A.-L. VERBEKE (eds), *Contractuele clausules: koop aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 29.

beding partieel herbevestigt, waardoor de clause of de optie slechts voor bepaalde aspecten van toepassing zal zijn.²⁸³

77. Uitholling? - Leidt een uitsluitingsclausule of optie *de facto* niet tot uitholling van de wettelijke geschillenregeling? Gaat de bescherming die de artikelen 334-339 en 636-641 W. Venn. beogen ten aanzien van de aandeelhouder-vennoot die zich op de uitsluiting wil beroepen niet verloren indien een statutaire uitsluitingsclausule of optie wordt bedongen?

Deze vraag dient ontkennend te worden beantwoord. Een aandeelhouder-vennoot krijgt vaak juist extra bescherming door een uitsluitingsclausule of optie, bijvoorbeeld indien de uitsluitingsclausule een lagere drempelvereiste bevat of indien een verkoopbelofte wordt verleend aan een aandeelhouder die bijvoorbeeld slechts 5% van het kapitaal bezit. Bovendien is de initiatiefnemer minder afhankelijk van het oordeel van de rechter, in het bijzonder met betrekking tot het al dan niet aanwezig zijn van gegronde redenen. Voor wat de optie betreft, is daarnaast ook vaak de prijs van de over te dragen aandelen vast bepaald. Bij een vordering tot uitsluiting zullen de aandeelhouders zich daarentegen moeten schikken naar de beslissing van de rechter, die een ruime appreciatiemarge heeft. Indien hij een te hoge of te lage prijs oplegt, is er geen weg meer terug.²⁸⁴ Zelfs als een statutaire of conventionele uitsluitingsregeling hogere drempelvereisten bevat of slechts enkele gevallen als gegronde reden aanmerkt, en de uitsluiting van een medeaandeelhouder dus moeilijker lijkt te kunnen worden bekomen, is de initiatiefnemer nog altijd beschermd, aangezien de wettelijke geschillenregeling nog steeds van kracht zal zijn.

78. Rechterlijke controle *a posteriori* – Er dient te worden gewezen op het feit dat niet alleen de aandeelhouder-vennoot die de uitsluiting vordert extra bescherming geniet indien een uitsluitingsclausule is bedongen. Ook de geweerde aandeelhouder geniet niet per definitie minder bescherming indien hij door middel van een uitsluitingsclausule wordt uitgesloten. Zoals in randnummer 45 aangehaald, kan hij aankloppen bij de rechter,

²⁸³ L. CORNELIS en J. WILLEMEIN, “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)” in K. BYTTEBIER, R. FELTKAMP en A. FRANCOIS, *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, (281) 295-296, nr. 9.

²⁸⁴ T. GLADINEZ, “Aandelenopties”, in G.L. BALLON, H. DE DECKER, V. SAGAERT, E. TERRY, B. TILLEMANN en A.-L. VERBEKE (eds), *Contractuele clausules: koop aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 27-28.

die *a posteriori* een controle kan doorvoeren met betrekking tot de geldigheid en de rechtmatigheid van de clausule en de procedurele vereisten.

79. Uitsluitingsclausule geldig zowel in België als in Nederland - Het lijkt dus geldig - heel duidelijk in Nederland, maar toch ook in België – om een uitsluitingsclausule of optie te bedingen, ondanks de wettelijke geschillenregeling. Het enige verschil tussen de Belgische en de Nederlandse wettelijke uitsluitingsregeling, is het feit dat de aandeelhouders in België enkel in een ‘eigen’ uitsluitingsmechanisme kunnen voorzien dat naast de wettelijke geschillenregeling blijft bestaan,²⁸⁵ terwijl de aandeelhouders in Nederland er in beginsel voor kunnen kiezen om de wettelijke uitsluitingsregeling geheel of gedeeltelijk aan de kant te zetten.²⁸⁶ Het feit dat de Belgische wettelijke geschillenregeling zowel dwingend als subsidiair is, zorgt volgens mij voor veel verwarring. De Nederlandse regeling verdient daarom de voorkeur: het is duidelijk dat ze in principe subsidiair is. In het nieuwe Belgische Wetboek van Vennootschappen en Verenigingen zal dan ook, in navolging van de Nederlandse wetgever, meer duidelijkheid worden geschept, althans voor de BVBA (*supra*, randnummer 74).

Hoofdstuk 2. Verzoenbaarheid met het recht op eigendom

80. Uitsluitingsbeding vs. eigendomsrecht – Hoewel statutaire uitsluitingsclausules perfect verenigbaar lijken met een dwingende wettelijke geschillenregeling, dringt zich nog een andere kwestie in verband met de geldigheid op. Is een uitsluiting - en dus de gedwongen aandelenoverdracht - op grond van een uitsluitingsclausule in de NV of de SA en de BVBA of de SARL geen inbreuk op het recht op eigendom van de geweerde aandeelhouder-vennoot? Hij heeft namelijk een eigendomsrecht op zijn aandelen. Aan dit fundamenteel recht kan niet zomaar worden getornd: er moet in principe een wettelijke grondslag zijn. Noch de Belgische, noch de Franse wetgever laat echter uitdrukkelijk toe dat een uitsluitingsclausule kan worden bedongen in de NV of de SA en de BVBA of de SARL.

²⁸⁵ R. TAS, “Enkele beschouwingen inzake statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)” in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, (795) 809, nr. 27 en T. GLADINEZ, “Aandelenopties”, in G.L. BALLON, H. DE DECKER, V. SAGAERT, E. TERRY, B. TILLEMEN en A.-L. VERBEKE (eds), *Contractuele clausules: koop aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 27-28.

²⁸⁶ C.D.J. BULTEN, *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 293.

Dit is een groot verschil met de gelijkaardige Nederlandse (besloten) NV en BV, waarin het wettelijk wél is toegestaan om een statutaire of conventionele uitsluitingsregeling te bedingen.²⁸⁷ Zowel in Frankrijk als in België vormt dit eveneens een contrast met betrekking tot de SC of de CV, aangezien ook in dit type vennootschap een wettelijke grondslag bestaat voor het opnemen van een uitsluitingsclausule.²⁸⁸ Hetzelfde geldt onder meer voor de Franse société par actions simplifiée (hierna: SAS).²⁸⁹ Deze vennootschapsvormen zullen in deze afdeling dan ook niet aan bod komen, aangezien een eventuele schending van het eigendomsrecht hier niet aan de orde is. Merk op dat dit geldigheidsprobleem zich na de invoering van het nieuwe Wetboek van Vennootschappen en Verenigingen ook niet meer zal stellen met betrekking tot de BVBA, aangezien de wet dan wél uitdrukkelijk zal voorzien in de mogelijkheid om een uitsluitingsclausule te bedingen.²⁹⁰ Tot slot vormen ook optieovereenkomsten of uitsluitingsclausules in een aandeelhoudersovereenkomst geen probleem, omdat de aandeelhouder van wie het vertrek uit de vennootschap wordt gevorderd, zélf met de optie of de aandeelhoudersovereenkomst heeft ingestemd.²⁹¹

81. Tijdstip van cruciaal belang - De problematiek van de verenigbaarheid van de statutaire uitsluiting met het recht op eigendom is vaker aangehaald in de Franse doctrine dan in de Belgische rechtsleer.²⁹² In België wordt in de praktijk dan ook vaker gegrepen naar opties om de uitsluiting van een aandeelhouder te bekomen (*supra*, randnummers 48-63).²⁹³ Een onderscheid dient te worden gemaakt tussen het bedingen van een uitsluitingsclausule op het moment van oprichting van (of toetreding tot) de vennootschap en tijdens het leven van de vennootschap. In het eerste geval lijkt het beding geldig, omdat de aandeelhouder-vennoot met de uitsluitingsclausule heeft ingestemd. De vraag of een uitsluitingsclausule al dan niet geldig is in het tweede geval, zorgt echter voor meer discussies, meer bepaald indien het uitsluitingsbeding in de statuten wordt opgenomen bij meerderheidsbeslissing

²⁸⁷ Art. 2:337 NBW.

²⁸⁸ Art. 370 W. Venn. en art. 7 Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération.

²⁸⁹ art. L. 227-16 C. com.

²⁹⁰ Gedachtewisseling met de minister van Justitie en met deskundigen van het Belgisch centrum voor vennootschapsrecht over de modernisering van het vennootschapsrecht, *Parl. St.* Kamer 2015-16, nr. 54-1500/001, 36 en H. DE WULF, "Uitgifte en overdracht van aandelen" in Belgisch centrum voor vennootschapsrecht, *Het voorliggend ontwerp Wetboek van vennootschappen en verenigingen*, (slide 146) slide 191, http://www.bcv-cds.be/files/bcv_cds_20171108.pdf.

²⁹¹ I. KRIMMER, "La clause de rachat", *JCP E* 1993, I, afl. 8, (101) 104, nr. 22.

²⁹² F. WILMET, "L'exclusion d'une société actionnaire en cas de changement de contrôle", *DAOR* 1994, (85) 85.

²⁹³ O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, "L'exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée", *DAOR* 2007, (277) 305, nr. 63.

en de aandeelhouder-vennoot van wie de uitsluiting wordt beoogd, niet *pro* uitsluitingsclausule heeft gestemd.

Afdeling 1. Aanneming bij toetreding of oprichting van de vennootschap

82. Geldige uitsluitingsclausules - In Frankrijk wordt sinds oudsher aangenomen dat uitsluitingsclausules geldig kunnen worden bedongen in de statuten van de SARL en de SA.²⁹⁴ Zo stelde het hof van beroep te Rennes²⁹⁵ al in 1912: “*Si, en principe, l’exclusion d’un associé n’est pas prévue par la loi, il est loisible aux associés de régler cette faculté dans le pacte social*”.²⁹⁶

Het hof van beroep in Rouen²⁹⁷ stipuleerde in 1974: “*Si la pérennité d’une société exige que l’introduction de nouveaux actionnaires soit soumise à l’agrément, il est incontestable qu’elle peut également exiger que la société puisse exclure les actionnaires dont la présence apporte par suite d’une modification importante de leur situation juridique ou économique un risque sérieux de voir la société détournée de son but ou placée dans l’incapacité de le poursuivre.*” Hieruit volgt dat, indien de geldigheid van goedkeuringsclausules wordt erkend, een aanvullend uitsluitingsbeding dat ziet op het weren van een aandeelhouder-rechtspersoon die het goedkeuringsbeding omzeilt via een interne controlewijziging, ook rechtmatig zou moeten zijn.²⁹⁸ *In casu* had de raad van bestuur van een vennootschap op grond van een statutaire goedkeuringsclausule een derde geweigerd om op directe wijze aandelen te verwerven. Daarop verwierf hij controle in een vennoot-rechtspersoon. De statuten van de vennootschap bevatten echter, naast een goedkeuringsclausule, ook nog een clause die stelde dat als iemand die geen goedkeuring had gekregen om op directe wijze aandelen te verwerven, indirect aandelen verkreeg in een vennoot-rechtspersoon, deze vennoot-rechtspersoon zou kunnen worden verplicht om zijn aandelen over te dragen aan een medevennoot.²⁹⁹

²⁹⁴ Aangezien de Franse wetgever niet heeft voorzien in een geschillenregeling, wordt de vraag of die regeling beperkend moet worden geïnterpreteerd, daar niet gesteld.

²⁹⁵ Rennes (FR.) 12 juli 1912, *RJS* 1913, 23, noot H. BOSVIEUX.

²⁹⁶ B. CAILLAUD, *L’exclusion d’un associé dans les sociétés*, Paris, Sirey, 1966, 242.

²⁹⁷ Rouen (FR.) 18 februari 1974, *Rev. Soc.* 1974, 507.

²⁹⁸ F. WILMET, “L’exclusion d’une société actionnaire en cas de changement de contrôle”, *DAOR* 1994, (85) 86.

²⁹⁹ I. KRIMMER, “La clause de rachat”, *JCP E* 1993, I, afl. 8, (101) 104, nr. 18.

Het hof van beroep in Orléans³⁰⁰ stelde in 1989: “*L’exclusion peut, notamment, être prononcée contre tout associé qui contrevient aux présents statuts ou aux conventions conclues entre lui et la société ou encore au règlement intérieur pouvant exister, qui se rend coupable d’un acte susceptible de nuire aux intérêts généraux des membres de la société ou qui fait l’objet d’un jugement déclaratif faillite ou de règlement judiciaire.*”³⁰¹

Ook het hof van beroep in Aix-en-Provence³⁰² is het ermee eens dat uitsluitingsclausules geldig zijn: “*Le principe posé par l’article 544 du Code civil, selon lequel la propriété est le droit de jouir et de disposer des choses de la manière la plus absolue, (...) rend impossible l’exclusion d’un associé si elle n’est pas prévue dans les statuts de la société.*” Hieruit kan, *a contrario*, worden opgemaakt dat de uitsluiting van een aandeelhouder wél geldig is indien een uitsluitingsclausule is bedongen.³⁰³

Het Franse Hof van Cassatie heeft in arrest *Midi Libre*³⁰⁴ in 1994 voor het eerst, zij het impliciet, de geldigheid van statutaire uitsluitingsclausules erkend in vennootschappen waarvoor de wetgever niet expliciet toelaat om een uitsluitingsbeding in de statuten op te nemen.

De vennootschap *Journal Midi Libre* had verschillende vennoten, waaronder de vennootschap *Etarci*, die 9,44% van de aandelen bezat, de vennootschap *SCPPML*, die voor 12% aandelen in zijn bezit had en de vennootschap *PA*, die houder was van 9,44% van de aandelen. Het actief van *Etarci* en *SCPPML* bestond louter uit de aandelen van de vennootschap *Journal Midi Libre*. Vennootschap *PA* behoorde tot de groep *Hersant*. De groep *Hersant* verkreeg op een bepaald moment echter ook controle in *Etarci* en *SCPPML*, met als gevolg dat *Hersant* niet alleen direct controle verwierf in *Etarci* en *SCPPML*, maar indirect ook voor meer dan 30% zeggenschap bemachtigde in vennootschap *Journal Midi Libre*. De vennootschap *Journal Midi Libre* aanvaardde de indirecte overgang van haar aandelen echter niet. Zij was namelijk van mening dat de indirecte verkrijging van zeggenschap door *Hersant* frauduleus was, aangezien het een

³⁰⁰ Orléans (FR) 26 september 1989, *Rev. Soc.* 1990, 644, noot Y. GUYON; *Dr. sociétés* 1990, nr. 163.

³⁰¹ L. FAUGEROLAS, “Les moyens de défense face à une acquisition indirecte d’actions”, *JCP E* 1995, (335) 338, nr. 11.

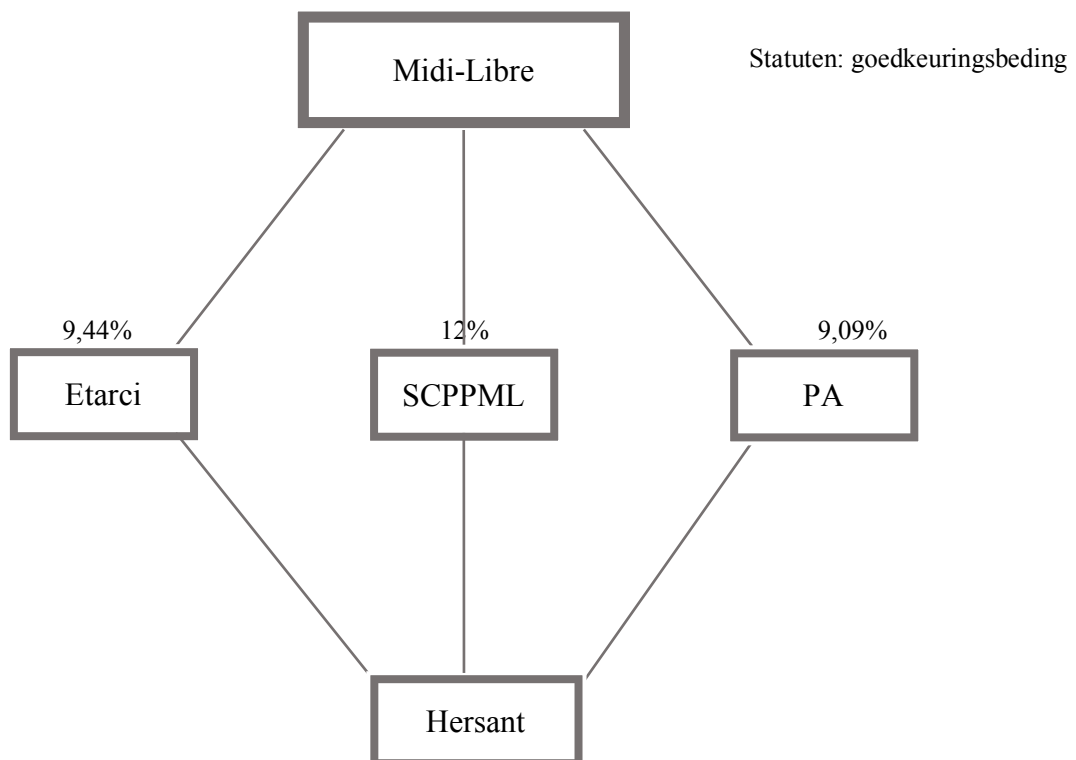
³⁰² Aix-en-Provence (FR) 26 juni 1984, *Dalloz* 1985, 372, noot J. MESTRE.

³⁰³ L. FAUGEROLAS, “Les moyens de défense face à une acquisition indirecte d’actions”, *JCP E* 1995, (335) 338, nr. 11.

³⁰⁴ Cass. (FR) com. 13 december 1994, nr. 93-11.569, 93-12.349, *Bull. civ.* 1994, IV, nr. 384; *Bull. Joly Sociétés* 1995, 152; *JCP E* 1995, II, 705, noot Y. PACLOT; *Rev. Soc.* 1995, 298.

loutere poging was om het goedkeuringsbeding dat *Journal Midi Libre* had opgenomen in haar statuten, te omzeilen.

De vennootschap *Journal Midi Libre* vorderde onder andere dat *Etarci* en *SCPPML* zouden worden verplicht om hun aandelen in *Journal Midi Libre* over te dragen aan enkele door *Journal Midi Libre* aangeduide personen.³⁰⁵ Het Hof verwierp echter deze vordering, omdat de statuten van vennootschap *Journal Midi Libre* geen uitsluitingsclausule bevatten. “*Attendu (...) qu’ayant relevé que les statuts de la société du Journal ne prévoyaient pas la possibilité d’exclure un actionnaire, la cour d’appel a estimé à bon droit que la société du Journal n’était pas fondée à ordonner la cession de ses actions détenues par les sociétés Etarci et SCPPML.*” Hieruit kan, *a contrario*, worden afgeleid dat de uitsluiting van een aandeelhouder-vennoot, meer bepaald ingeval van omzeiling van een overdrachtsbeperking, mogelijk is indien de statuten van de vennootschap een uitsluitingsclausule bevatten, zelfs in vennootschapsvormen waarvoor de wet dit niet expliciet toelaat.

³⁰⁵ Het eerder besproken arrest *Barilla* betrof gelijkaardige feiten: ook daar werd een goedkeuringsbeding omzeild via controlewijziging van een aandeelhouder-rechtspersoon. In dit arrest sprak het Hof zich echter niet uit over een eventuele uitsluiting, omdat de uitsluiting niet gevorderd werd. Cass. (FR) com. 27 juni 1989, nr. 88-17654, www.legifrance.gouv.fr.

Pas in 2005 heeft het Franse Hof van Cassatie uitdrukkelijk gesteld dat uitsluitingsclausules die bij oprichting van de vennootschap worden opgenomen in de statuten, geldig zijn.³⁰⁶ Wél moet voldaan zijn aan een aantal geldigheidsvereisten. Ten eerste moeten de redenen die tot uitsluiting kunnen leiden, expliciet zijn opgenomen in de uitsluitingsclausule. Die redenen moeten conform zijn aan het vennootschapsbelang en de openbare orde. Ten tweede moet het orgaan dat bevoegd is om de uitsluiting uit te spreken, worden aangeduid. Indien de algemene vergadering deze taak krijgt toegewezen, moet de aandeelhouder-vennoot van wie de uitsluiting wordt beoogd, ook kunnen stemmen.³⁰⁷ Ten derde moeten de rechten van verdediging in acht worden genomen. Tot slot moet een vergoeding worden voorzien.³⁰⁸

83. Contractvrijheid – Hoewel een minderheid in de Franse doctrine³⁰⁹ onterecht de mening is toegedaan dat uitsluitingsclausules alleen geldig zijn in de types vennootschappen waarvoor de wetgever expliciet heeft toegelaten om een uitsluitingsclausule te bedingen, zoals onder andere de SC³¹⁰ en de SAS,³¹¹ lijkt de meerderheid van de Franse rechtsleer de mening van de rechtspraak te delen.³¹² De geldigheid van uitsluitingsclausules volgt uit het principe van de contractvrijheid³¹³ - dat trouwens recent expliciet is opgenomen in de

³⁰⁶ Cass. (FR) com. 8 maart 2005, nr. 02-17.692, *Rev. Soc.* 2005, 618. *In casu* werd niet de verandering van controle binnen een aandeelhouder-rechtspersoon aangemerkt als geldige reden om tot uitsluiting van de aandeelhouder over te gaan, maar het toekennen door de rechter van uitstel van betaling of het zich bevinden in een toestand van gerechtelijke ontbinding.

³⁰⁷ Cass. (FR) com. 23 oktober 2007, nr. 06-16.537, www.legifrance.gouv.fr.

³⁰⁸ M. BRINGER, “Confirmation de jurisprudence: Nullité de la clause d’exclusion en cas d’atteinte au droit de vote de l’associé”, 1, <http://www.nomosparis.com/tous-les-articles-172/87-droit-des-societes/171-confirmation-de-jurisprudence-nullite-de-la-clause-dexclusion-en-cas-datteinte-au-droit-de-vote-de-lassocie.html>.

³⁰⁹ A. VIANDIER, *La notion d’associé*, Parijs, LGDJ 1978, nr. 111 en J. BONNARD, noot onder Cass. (FR) 27 juni 1989, *Recueil Dalloz Sirey* 1990, (314) 317.

³¹⁰ Art. 7 Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération.

³¹¹ art. L. 227-16 C. com.

³¹² B. CAILLAUD, *L’exclusion d’un associé dans les sociétés*, Paris, Sirey, 1966, 238; D. BUREAU, “La mésentente entre associés: dissolution pour justes motifs et exclusion d’un associé” (noot onder Cass. (FR) com. 12 maart 1996), *Rev. Soc.* 1996, (554) nr. 10, www.dalloz.fr; F. WILMET, “L’exclusion d’une société actionnaire en cas de changement de contrôle”, *DAOR* 1994, (85) 86; G. RIPERT, en R. ROBLOT, *Traité de droit commercial*, 17e editie door M. GERMAIN en L. VOGEL, Tome 1, Parijs, LGDJ, 1998, 1175, nr. 1599; J. GRANOTIER, “L’exclusion d’un associé: vers de nouveaux équilibres?”, *JCP* 2012, (1067) 1068, nr. 3; J.-J. DAIGRE, “La perte de la qualité d’actionnaire”, *Rev. Soc.* 1999, (535) 538; L. FAUGEROLAS, “Les moyens de défense face à une acquisition indirecte d’actions”, *JCP E* 1995, (335) 338-339, nrs. 10-14; R. MORTIER, “Rachats d’actions ou de parts sociales”, *Banque Crédit Bourse* 2011, nr. 54, www.lexisnexis.com; S. DANA-DEMARET, “L’exclusion d’un associé doit être considérée comme une technique au service de la personne morale” (noot onder Parijs (FR) 7 juni 1988), *Rev. Soc.* 1989, (249) 251; S. LE NORMAND-CAILLIERE, “L’exclusion statutaire d’un associé”, *RJ com.* 2015, afl. 6, 1, <http://droit-et-commerce.org/medias/ConferenceDroitEtCommerce-12012015.pdf> en Y. PACLOT, “Clause d’agrément et clause d’exclusion d’un actionnaire dans les statuts d’une SA” (noot onder Cass. (FR) com. 13 december 1994), *JCP E* 1995, (139) 142.

³¹³ Rouen (FR.) 18 februari 1974, *Rev. Soc.* 1974, 507; B. CAILLAUD, *L’exclusion d’un associé dans les sociétés*, Paris, Sirey, 1966, 238; 241; D. BUREAU, “La mésentente entre associés: dissolution pour justes

Franse Code civil³¹⁴ en het goedgekeurde ontwerp hervorming Belgisch verbintenissenrecht³¹⁵ - en het feit dat de wet op geen enkele manier verhindert om statutair te voorzien in een uitsluitingsregime.³¹⁶ Een uitsluitingsbeding dat bij oprichting van de vennootschap in de statuten wordt opgenomen, verkrijgt namelijk de instemming van alle oprichters. De aandeelhouders-vennoten die pas later tot de vennootschap toetreden, gaan ook (impliciet) akkoord met de statuten en dus het statutair uitsluitingsbeding.³¹⁷ Van onteigening is dus geen sprake.³¹⁸ Bovendien brengt een uitsluitingsbeding een zekere souplesse met zich mee voor de vennootschap en worden vervelende consequenties, zoals een verandering van controle binnen een aandeelhouderrechtspersoon, vermeden.³¹⁹ Naar analogie moet volgens mij in België worden gepleit voor de geldigheid van statutaire uitsluitingsclausules.

Afdeling 2. Aanneming tijdens het leven van de vennootschap

84. Aanneming bij meerderheid of unanimiteit? – De problemen in verband met de geldigheid rijzen wanneer een uitsluitingsclausule in de statuten wordt opgenomen tijdens het leven van de vennootschap, omdat de aandeelhouder van wie de uitsluiting mogelijk kan worden gevorderd, niet *per se* heeft ingestemd met de invoering van de uitsluitingsclausule in de statuten. Is de meerderheid die in beginsel wordt vereist voor wijziging van de statuten *ex* artikel L.225-96 en L.223-30 C. com. - of, naar analogie,

motifs et exclusion d'un associé" (noot onder Cass. (FR) com. 12 maart 1996), *Rev. Soc.* 1996, (554) nr. 10, www.dalloz.fr; F. WILMET, "L'exclusion d'une société actionnaire en cas de changement de contrôle", *DAOR* 1994, (85) 86; I. KRIMMER, "La clause de rachat", *JCP E* 1993, I, afl. 8, (101) 102, nr. 5; S. DANA-DEMARET, "L'exclusion d'un associé doit être considérée comme une technique au service de la personne morale" (noot onder Parijs (FR) 7 juni 1988), *Rev. Soc.* 1989, (249) 251; S. LE NORMAND-CAILLIERE, "L'exclusion statutaire d'un associé", *RJ com.* 2015, afl. 6, 1, <http://droit-et-commerce.org/medias/ConferenceDroitEtCommerce-12012015.pdf> en Y. PACLOT, "Clause d'agrément et clause d'exclusion d'un actionnaire dans les statuts d'une SA" (noot onder Cass. (FR) com. 13 december 1994), *JCP E* 1995, (139) 142.

³¹⁴ Art. 1102 C. civ. en N. RONTCHEVSKY, "Avant-contrats et cessions de droits sociaux", *Rev. Soc.* 2018, nr. 2, www.dalloz.fr.

³¹⁵ Art. 5.18 Voorontwerp van wet tot invoering van een Burgerlijk Wetboek en tot invoering van Boek 5 "verbintenissen" in dat Wetboek.

³¹⁶ J. GRANOTIER, "L'exclusion d'un associé: vers de nouveaux équilibres?", *JCP* 2012, (1067) 1068, nr. 1.

³¹⁷ Cass. (FR) com. 20 maart 2012, nr. 11-10855, www.legifrance.gouv.fr.

³¹⁸ G. RIPERT, en R. ROBLOT, *Traité de droit commercial*, 17e editie door M. GERMAIN en L. VOGEL, Tome 1, Parijs, LGDJ, 1998, 1175, nr. 1599 en J.-M. DE BERMOND DE VAULX, "La mésentente entre associés pourrait-elle devenir un juste motif d'exclusion d'un associé d'une société?", *JCP E* 1990, www.lexisnexus.com.

³¹⁹ J. GRANOTIER, "L'exclusion d'un associé: vers de nouveaux équilibres?", *JCP* 2012, (1067) 1068, nr. 3.

artikel 558 en 286 W. Venn. - voldoende, of kan dit alleen bij unanimitéit worden beslist?³²⁰

85. Eigen recht om aandeelhouder te blijven – Een deel van de Franse rechtsleer stelt dat aandeelhouders een eigen, persoonlijk, individueel recht hebben om aandeelhouder te blijven, om deel uit te maken van de vennootschap, en dat ze daarom niet kunnen worden uitgesloten zonder hun instemming.³²¹ Deze stelling lijkt echter niet op te gaan in België, gelet op de mogelijkheid tot rechterlijke uitsluiting, die voorzien is in de wet.³²²

86. Eigendomsrecht - Verder stelt de Franse rechtsleer dat aandeelhouders-vennoten een eigendomsrecht hebben op hun aandelen. Artikel 545 van de Franse Code civil stelt: “*Nul ne peut être contraint de céder sa propriété, si ce n’est pour cause d’utilité publique, et moyennant une juste et préalable indemnité*”. Nochtans vormt een uitsluiting volgens sommigen een inbreuk op dat eigendomsrecht. Daaraan kan niet zomaar afbreuk worden gedaan: de uitsluiting zou neerkomen op een onteigening om private redenen.³²³ Verschillende Franse rechtsgeleerden zijn dan ook de mening toegedaan dat een uitsluitingsbeding enkel in de statuten kan worden aangenomen mits unanimitéit.³²⁴ Alleen dan heeft elke aandeelhouder ermee ingestemd dat zijn aandelen hem kunnen

³²⁰ J. GRANOTIER, “L’exclusion d’un associé: vers de nouveaux équilibres?”, *JCP* 2012, (1067) 1068, nr. 3; J.-J. DAIGRE, “La perte de la qualité d’actionnaire”, *Rev. Soc.* 1999, (535) 539; O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 305-306, nr. 64 en P. CALLENS en P. VLIETINCK, “Conventionele technieken van geschillenbeslechting – enkele inleidende beschouwingen”, in K. BYTTEBIER, A. FRANCOIS, E. JANSSENS, T. VAN DE GEHUCHTE (eds.), *Omgaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, (215) 244-245, nr. 77.

³²¹ D. RANDOUX, “Domaine de l’agrément des cessions d’actions et exclusion de l’actionnaire personne morale dont le contrôle se trouve modifié en cours de vie sociale” (noot onder Cass. (FR) com. 13 december 1994), *Rev. Soc.* 1995, (298) www.dalloz.fr; G. RIPERT en R. ROBLOT, *Traité de droit commercial*, 17e editie door M. GERMAIN en L. VOGEL, Parijs, LGDJ, 1998, 1173, nr. 1597; J. GRANOTIER, “L’exclusion d’un associé: vers de nouveaux équilibres?”, *JCP* 2012, (1067) 1068, nr. 3; J.-J. DAIGRE, “La perte de la qualité d’actionnaire”, *Rev. Soc.* 1999, (535) 535; J.-M. DE BERMOND DE VAULX, “L’exclusion d’un associé” in *Dr. sociétés*, 1996, afl. 10, (4) 6, nr. 14 en S. LE NORMAND-CAILLIERE, “L’exclusion statutaire d’un associé”, *RJ com.* 2015, afl. 6, 1, <http://droit-et-commerce.org/medias/ConferenceDroitEtCommerce-12012015.pdf>. *Contra*: T. TILQUIN, “Les conflits dans la société anonyme et l’exclusion d’un associé”, *RPS* 1991, (1) 31, nr. 24.

³²² O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 305-307, nr. 64.

³²³ S. LE NORMAND-CAILLIERE, “L’exclusion statutaire d’un associé”, *RJ com.* 2015, afl. 6, 1, <http://droit-et-commerce.org/medias/ConferenceDroitEtCommerce-12012015.pdf>.

³²⁴ G. RIPERT en R. ROBLOT, *Traité de droit commercial*, 17e editie door M. GERMAIN en L. VOGEL, Parijs, LGDJ, 1998, 1175, nr. 1599; J.-J. DAIGRE, “La perte de la qualité d’actionnaire”, *Rev. Soc.* 1999, (535) 539; J. GRANOTIER, “L’exclusion d’un associé: vers de nouveaux équilibres?”, *JCP* 2012, (1067) 1068, nr. 4; J.-M. DE BERMOND DE VAULX, “L’exclusion d’un associé” in *Dr. sociétés*, 1996, afl. 10, (4) 6, nr. 14 en S. DARIOSECQ en N. METAIS, “Les clauses d’exclusion, solution à la mésentente entre associés”, *Bull. Joly Sociétés* 1998, afl. 9, <https://www.lextenso.fr>.

worden ontnomen. Alleen dan kan zijn recht verdwijnen.³²⁵ Deze argumenten zouden *per analogiam* ook in België van toepassing kunnen zijn, waar het eigendomsrecht uiteraard eveneens een fundamentele waarde heeft. Artikel 544 BW stelt: “*Eigendom is het recht om op de meest volstrekte wijze van een zaak het genot te hebben en daarover te beschikken, mits men er geen gebruik van maakt dat strijdig is met de wetten of met de verordeningen.*”

87. Instemming met de uitsluitingsclausule - Desalniettemin moet worden gepleit voor de aanneming van statutaire uitsluitingsclausules bij gekwalificeerde meerderheid. Ten eerste moet zeker worden aanvaard dat de uitsluitingsclausule bedongen op grond van een meerderheidsbeslissing geldig is indien de uitgesloten aandeelhouder-vennoot met de invoer van de clausule heeft ingestemd. In dit geval kan onmogelijk sprake zijn van onteigening.³²⁶

88. Vergoeding en rechterlijke controle - Daarnaast zijn sommigen zelfs terecht van oordeel dat het recht op eigendom in geen enkel geval is aangetast, ook niet indien de aandeelhouder-rechtspersoon niet met de clausule heeft ingestemd, aangezien de aandelen worden vervangen door een vergoeding en een rechterlijke controle *a posteriori* altijd mogelijk is om misbruik of arbitraire beslissingen tegen te gaan. De uitsluiting mag namelijk niet gemotiveerd zijn door de loutere wens een hinderlijke aandeelhouder uit de vennootschap te verwijderen.³²⁷

89. Meerderheidsbeslissingen houden de vennootschap werkbaar - Daarenboven aanvaardt iemand die aandeelhouder-vennoot wordt, dat beslissingen in een vennootschap in principe worden genomen bij meerderheid en dat de statuten kunnen worden gewijzigd zonder dat unanimiteit is vereist.³²⁸ Zij accepteren bij toetreding tot de vennootschap met

³²⁵ G. RIPERT en R. ROBLOT, *Traité de droit commercial*, 17e editie door M. GERMAIN en L. VOGEL, Parijs, LGDJ, 1998, 1175, nr. 1599.

³²⁶ F. WILMET, “L’exclusion d’une société actionnaire en cas de changement de contrôle”, *DAOR* 1994, (85) 87-88.

³²⁷ I. KRIMMER, “La clause de rachat”, *JCP E* 1993, I, afl. 8, (101) 104 en 105, nrs. 23 en 26; L. FAUGEROLAS, “Les moyens de défense face à une acquisition indirecte d’actions”, *JCP E* 1995, (335) 339, nr. 14 en S. DANA-DEMARET, “L’exclusion d’un associé doit être considérée comme une technique au service de la personne morale” (noot onder Parijs (FR) 7 juni 1988), *Rev. Soc.* 1989, (249) 253.

³²⁸ België: Art. 558 en 286 W. Venn. en O. CAPRASSE en R. AYDOGDU, “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, (277) 305-307, nr. 64. Frankrijk: Art. L.225-96 en L.223-30 C. com.; F. WILMET, “L’exclusion d’une société actionnaire en cas de changement de

andere woorden dat soms beslissingen zullen worden genomen waarmee zij het niet eens zijn of die in hun nadeel kunnen zijn. Meerderheidsbeslissingen zijn nodig om een vennootschap werkbaar te houden. Het lijkt mij bijgevolg logisch dat de invoer van een uitsluitingsclausule in de statuten geen unanimititeit behoeft.

90. Uitbreiding van verbintenissen - Toch zijn sommigen van oordeel dat het aannemen of wijzigen van een statutaire uitsluitingsclausule bij gekwalificeerde meerderheid tijdens het leven van de vennootschap, tegenstrijdig is met de artikelen L. 225-96 C. com en L.223-30 C. com., die stellen dat, indien de verbintenissen van een aandeelhouder in een SA of SARL worden uitgebreid, de statuten alleen kunnen worden gewijzigd bij unanimititeit.³²⁹

Het hof van beroep in Parijs³³⁰ oordeelde in die zin in een recent arrest. De SARL *Avec* wilde haar aandeelhouder-rechtspersoon, *BVC*, uitsluiten omdat *BVC* zich inliet met concurrerende activiteiten. De uitsluitingsclausule in de statuten van *Avec* bevatten deze uitsluitingsgrond echter niet. Daarop besloot *Avec* haar statuten te wijzigen op een buitengewone algemene vergadering, waarop *BVC* niet aanwezig was. In het uitsluitingsbeding werd vervolgens opgenomen dat een aandeelhouder kon worden uitgesloten ingeval van: “... *la mise en oeuvre d’actions visant à menacer l’existence de la société, le fait de mettre en péril la survie de la société, l’exercice d’une activité professionnelle directement concurrente à l’activité de la société et la participation au capital social d’une société directement concurrente à l’activité de la société*”. Enkele weken later werd op de algemene vergadering van *Avec* beslist dat *BVC* haar aandelen moest overdragen. Het hof was van mening dat deze nieuwe uitsluitingsgronden de vrijheid van handel aantastten omdat *Avec* al lang geïnformeerd was over de (concurrerende) activiteiten van *BVC*. *Avec* en *BVC* hadden zelfs een overeenkomst gesloten hieromtrent: *BVC* mocht haar activiteiten uitoefenen in bepaalde geografische gebieden. Het hof concludeerde dat deze inperking van de vrijheid van handel een

contrôle”, *DAOR* 1994, (85) 89 en Y. PACLOT, “Clause d’agrément et clause d’exclusion d’un actionnaire dans les statuts d’une SA” (noot onder Cass. (FR) com. 13 december 1994), *JCP E* 1995, (139) 142.

³²⁹ G. RIPERT, en R. ROBLOT, *Traité de droit commercial*, 17e editie door M. GERMAIN en L. VOGEL, Tome I, Parijs, LGDJ, 1998, 1175, nr. 1599 en J.-J. DAIGRE, “La perte de la qualité d’actionnaire”, *Rev. Soc.* 1999, (535) 539.

³³⁰ Parijs (FR) 17 februari 2015, nr. 14/00358, www.dalloz.fr.

uitbreiding van de verbintenissen van aandeelhouder *BVC* inhield,³³¹ en dat de wijziging van het uitsluitingsbeding dus bij unanimititeit had moeten gebeuren.

In België wordt ook aangenomen dat de oorspronkelijke verbintenissen van de aandeelhouders-vennoten niet kunnen worden uitgebreid door een statutenwijziging.³³² Het Franse Hof van Cassatie³³³ stelt echter dat: “*les engagements des actionnaires primitifs ne sont augmentés que si les dispositions prises par l’assemblée générale entraînent une aggravation de la dette contractée par eux envers la société ou envers des tiers*”. Het wijzigen of aannemen van een uitsluitingsclausule in de statuten, met als doel een aandeelhouder-rechtspersoon te kunnen weren uit de vennootschap indien hij via een controlewijziging een goedkeuringsbeding omzeilt, is uiteraard geen vermeerdering van, bijvoorbeeld, de inbrengschuld van een aandeelhouder. Bovendien maakt de doctrine een onderscheid tussen de uitbreiding van de verbintenissen van aandeelhouders-vennoten en de inperking van hun rechten. Voor wat deze laatste categorie betreft, is geen unanimititeit vereist. Indien een statutair uitsluitingsbeding wordt gewijzigd of aangenomen tijdens het leven van de vennootschap, gaat het eerder om een inperking van de rechten van een aandeelhouder-vennoot, namelijk het recht om aandeelhouder-vennoot te blijven. Dit recht kan dus worden ingeperkt door middel van een statutenwijziging bij gekwalificeerde meerderheid.³³⁴

91. Ontbinding voorkomen – Tot slot is het uitsluiten van een aandeelhouder soms het enige middel om de vennootschap te redden en haar ontbinding te voorkomen.³³⁵ Het hof van beroep in Reims³³⁶ heeft in 1989 zelfs beslist dat een aandeelhouder in een SA moest worden uitgesloten in plaats van de vennootschap te ontbinden, hoewel niet was voorzien in een uitsluitingsbeding. Het hof baseerde zich hierbij op het institutioneel karakter van

³³¹ *Contra*: Y. PACLOT, “Clause d’agrément et clause d’exclusion d’un actionnaire dans les statuts d’une SA” (noot onder Cass. (FR) com. 13 december 1994), *JCP E* 1995, (139) 141.

³³² Cass. 17 december 1931, *Pas.* 1932, I, 8 en F. WILMET, “L’exclusion d’une société actionnaire en cas de changement de contrôle”, *DAOR* 1994, (85) 89.

³³³ Cass. (FR) civ. 9 februari 1937, *Dalloz* 1937, 73.

³³⁴ I. KRIMMER, “La clause de rachat”, *JCP E* 1993, I, afl. 8, (101) 104, nr. 23; F. WILMET, “L’exclusion d’une société actionnaire en cas de changement de contrôle”, *DAOR* 1994, (85) 89 en S. DANA-DEMARET, “L’exclusion d’un associé doit être considérée comme une technique au service de la personne morale” (noot onder Parijs (FR) 7 juni 1988), *Rev. Soc.* 1989, (249) 252.

³³⁵ Reims (FR) 24 april 1989, *Gaz. Pal.* 1989, 2, 432, noot P. DE FONTBRESSIN; *PA* 1991, nr. 65, 26, noot S. MAJEROWICZ; *RPS* 1991, 55 en S. DANA-DEMARET, “L’exclusion d’un associé doit être considérée comme une technique au service de la personne morale” (noot onder Parijs (FR) 7 juni 1988), *Rev. Soc.* 1989, (249) 251.

³³⁶ Reims (FR) 24 april 1989, *Gaz. Pal.* 1989, 2, 432, noot P. DE FONTBRESSIN; *PA* 1991, nr. 65, 26, noot S. MAJEROWICZ; *RPS* 1991, 55.

de vennootschap en achtte het vennootschapsbelang van grotere waarde dan het individueel belang van de aandeelhouder-vennoot.³³⁷ “*Il faut prendre en considération l'intérêt social et admettre que les associés n'ont pas un droit intangible à faire partie de la société*”. Het hof verwees naar de vennootschap als “*un corps social dépassant les volontés individuelles*”. Hoewel de uitsluiting *in casu* werd uitgesproken door de rechter en niet door een vennootschapsorgaan, bevestigt het hof hier dat het belang van de vennootschap kan primeren op het belang van de aandeelhouder. Naar analogie kan volgens mij dus worden gesteld dat het belang van een aandeelhouder-vennoot die wordt uitgesloten op grond van een bij gekwalificeerde meerderheid aangenomen uitsluitingsbeding waarmee hij niet heeft ingestemd, ondergeschikt is aan het belang van de vennootschap, die het overleven waard is.

92. Beslissing tot uitsluiting *an sich* - Er dient nog te worden opgemerkt dat er een verschil is tussen de beslissing die moet worden genomen om de uitsluitingsclausule in de statuten op te nemen en de beslissing tot uitsluiting *an sich*. Waar veel auteurs van mening zijn dat unanimité vereist is voor het bedingen van een statutair uitsluitingsbeding tijdens het leven van de vennootschap, is er meer eensgezindheid over de beslissing tot uitsluiting: die moet kunnen worden genomen bij meerderheid. Indien hiervoor unanimité zou worden vereist, zou het uitsluitingsbeding *de facto* namelijk niet nuttig zijn. Dit zou immers vereisen dat de aandeelhouder-vennoot van wie de uitsluiting wordt beoogd, instemt met zijn eigen uitsluiting, wat zelden of nooit zou gebeuren.³³⁸

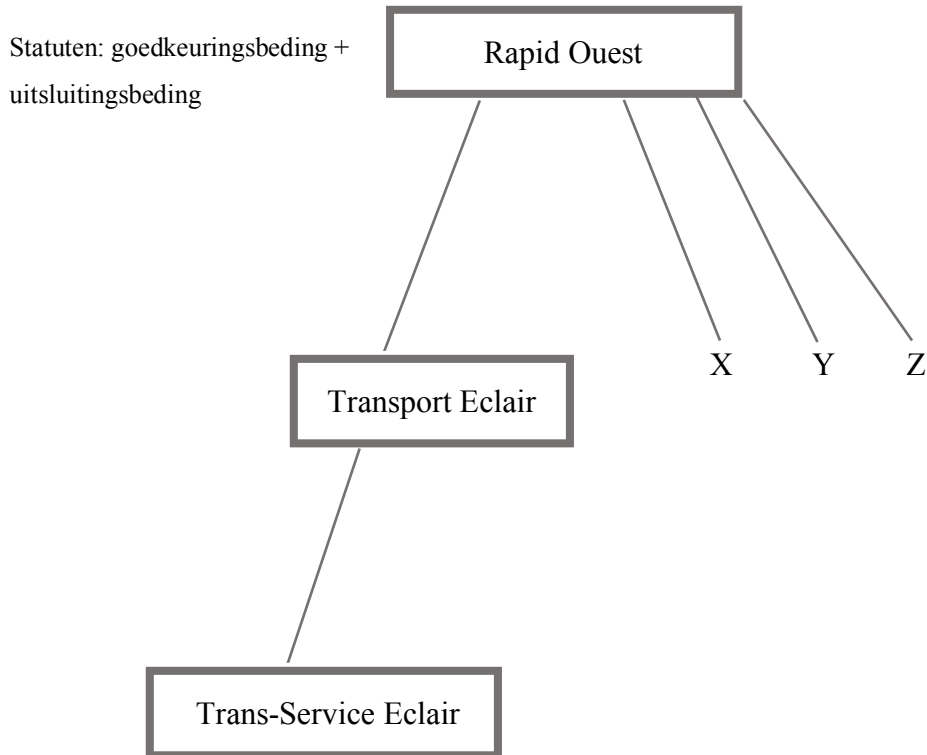
Het Franse arrest *Rapid Ouest*³³⁹ is een zeldzame zaak waarin een aandeelhouder zelf met zijn uitsluiting instemde. *In casu* was een goedkeuringsbeding en aanvullend een uitsluitingsbeding opgenomen in de statuten van SARL *Rapid Ouest*. Rechtspersoon-vennoot *Transport Eclair* leefde de statuten echter niet na en wijzigde haar interne controle zonder *Rapid Ouest* hiervan volgens de statutaire procedure op de hoogte te brengen en dus zonder goedkeuring te hebben verkregen van de meerderheid van de aandeelhouders in *Rapid Ouest*. *Trans-Service Eclair* kreeg direct zeggenschap in

³³⁷ I. KRIMMER, “La clause de rachat”, *JCP E* 1993, I, afl. 8, (101) 103-104, nr. 16; S. DARIOSECQ en N. METAIS, “Les clauses d’exclusion, solution à la mésentente entre associés”, *Bull. Joly Sociétés* 1998, afl. 9, <https://www.lextenso.fr> en T. TILQUIN, “Les conflits dans la société anonyme et l’exclusion d’un associé”, *RPS* 1991, (1) 32, nr. 25.

³³⁸ I. KRIMMER, “La clause de rachat”, *JCP E* 1993, I, afl. 8, (101) 104-105, nrs. 22-25.

³³⁹ Orléans (FR) 26 september 1989, *Rev. Soc.* 1990, 644, noot Y. GUYON; *Dr. sociétés* 1990, nr. 163.

Transport Eclair en dus indirect zeggenschap in *Rapid Ouest*. *Transport Eclair* werd dus uitgesloten. Opvallend is dat *Transport Eclair* zélf met zijn uitsluiting instemde.

93. Uitsluitingsclausules aangenomen bij meerderheid - Uit het voorgaande volgt dat statutaire uitsluitingsclausules geldig zijn, ook indien ze worden bedongen met een gekwalificeerde meerderheid tijdens het leven van de vennootschap. Hoewel het Hof van Cassatie zich nog niet duidelijk heeft uitgesproken over deze kwestie,³⁴⁰ heeft, naast een strekking in de rechtsleer, ook een klein deel van de Franse rechtspraak de tendens om de geldigheid van een uitsluitingsclausule genomen bij meerderheidsbeslissing te aanvaarden.³⁴¹ Dit kan alleen maar worden aangemoedigd.

³⁴⁰ J. GRANOTIER, “L’exclusion d’un associé: vers de nouveaux équilibres?”, *JCP* 2012, (1067) 1068, nr. 3.

³⁴¹ Paris (FR.) 18 november 1893, *Gaz. Pal.* 1894, 1, 10; Kh. Versailles 2 mei 1989, *Bull. Joly* 1989, 615, noot Y. SEXER; Parijs (FR) 27 maart 2001, nr. 2001-149860, www.lexisnexis.com en Grenoble (FR) 16 september 2010, nr. 2010-030228, www.lexisnexis.com.

BESLUIT

94. Statutaire uitsluitingsclausule als meest nuttige vorm van uitsluiting - Hoewel verschillende vormen van uitsluiting een oplossing kunnen bieden voor het omzeilen van goedkeuringsclausules via een interne controlewijziging in een aandeelhouder-rechtspersoon, blijkt het statutair uitsluitingsbeding de meest nuttige wijze. De reden hiervoor is tweërlei. Enerzijds heeft de vennootschap zélf in handen of een aandeelhouder-vennoot wordt uitgesloten, namelijk omdat het een vennootschapsorgaan is dat de beslissing tot uitsluiting neemt en omdat de reden die tot uitsluiting kan leiden, met name een interne controlewijziging waaraan geen goedkeuring is voorafgegaan, kan worden vastgelegd in de statuten. Bij een rechterlijke uitsluiting daarentegen, is men afhankelijk van het oordeel van de rechter. Anderzijds zijn alle aandeelhouders-vennoten onderworpen aan de statuten en dus ook aan de uitsluitingsclausule, in tegenstelling tot wat het geval is bij een conventionele uitsluitingsregeling, zoals een optieovereenkomst.

95. Verenigbaarheid met de wettelijke geschillenregeling - Het (statutair) uitsluitingsbeding botst echter op twee geldigheidsproblemen. Ten eerste kent België een dwingende wettelijke geschillenregeling voor de NV en de BVBA, die de rechter de bevoegdheid geeft om te oordelen of al dan niet een gegronde reden voorhanden is om tot uitsluiting van een aandeelhouder-vennoot over te gaan. Toch is een statutaire uitsluitingsclausule volgens mij ook in deze types vennootschappen geldig. Het statutair uitsluitingsbeding mag de wettelijke geschillenregeling dan wel niet aan de kant schuiven of modaliseren, omdat ze van dwingend recht is, maar de uitsluitingsclausule mag wél een extra conflictenregeling zijn die naast de wettelijke geschillenregeling bestaat, omdat deze laatste naast een dwingend karakter, ook een subsidiair karakter heeft. Daardoor heeft de aandeelhouder-vennoot die de uitsluiting van een medeaandeelhouder-vennoot vordert, de keuze of hij de uitsluiting vordert aan een vennootschapsorgaan, dan wel aan de rechter. Na de hervorming van het vennootschapsrecht zal voor de BVBA zelfs uitdrukkelijk door de wet worden toegestaan om te voorzien in een statutaire uitsluitingsregeling, al blijft ook de wettelijke geschillenregeling van toepassing.

96. Verenigbaarheid met het recht op eigendom - Het tweede geldigheidsprobleem heeft te maken met het recht op eigendom. Het feit dat een aandeelhouder-vennoot op grond van

een uitsluitingsbeding kan worden verplicht om zijn aandelen over te dragen, botst naar mijn mening niet met het recht op eigendom dat hij heeft op zijn aandelen.

Voor sommige vennootschapsvormen - waaronder de CV en, na de inwerkingtreding van het nieuwe Wetboek van Vennootschappen en Verenigingen, ook de BVBA - voorziet de wet uitdrukkelijk dat een uitsluitingsclausule kan worden bedongen. In dit geval is het eigendomsrecht zeker niet geschonden indien een uitsluitingsbeding wordt aangenomen: het eigendomsrecht kan worden ingeperkt indien een wettelijke grondslag voorhanden is.

Voor andere vennootschapsvormen, zoals de NV en voorlopig de BVBA, staat de wetgever niet uitdrukkelijk toe om een uitsluitingsbeding in de statuten te voorzien. Een statutaire uitsluitingsclausule die wordt aangenomen bij oprichting van zo'n vennootschap, vormt zeker geen probleem. De oprichters hebben namelijk allemaal de mogelijkheid tot uitsluiting geaccepteerd. Ook het eigendomsrecht van de aandeelhouder-vennoot die toetreedt tot een vennootschap waarvan de statuten voorzien in een uitsluitingsbeding, is niet geschonden: ook hij heeft door toe te treden met de statuten ingestemd. Tot slot vormt de aanneming van het statutair uitsluitingsbeding tijdens het leven van de vennootschap geen inbreuk op het eigendomsrecht. Dat is zeker niet het geval indien de clausule is ingevoerd bij unanimitieit, aangezien elke aandeelhouder-vennoot zijn toestemming heeft gegeven. Naar mijn mening is er zelfs geen sprake van een inbreuk op het eigendomsrecht indien de uitsluitingsclausule bij meerderheidsbeslissing in de statuten is opgenomen, omdat iedereen die aandeelhouder-vennoot wordt van een vennootschap, op voorhand weet dat in die vennootschap beslissingen bij meerderheid worden genomen en dat de statuten kunnen worden gewijzigd bij (gekwalficeerde) meerderheid. De aandeelhouders-vennoten weten dus van in het begin dat zij soms gebonden zullen zijn aan beslissingen waarmee zij het niet eens zijn en dat hun individuele belangen ondergeschikt zullen zijn aan het belang van de vennootschap.

BIBLIOGRAFIE

Wetgeving

België

- Burgerlijk wetboek 21 maart 1804, Code Napoléon 3 september 1807.
- Gerechdelijk wetboek 10 oktober 1967, *BS* 31 oktober 1967.
- Wetboek van Vennootschappen 7 mei 1999, *BS* 6 augustus 1999.
- Wetsontwerp tot wijziging, wat de fusies en splitsingen van vennootschappen betreft, van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St. Kamer* 1989-90, nr. 47-1214/5.
- Wetsvoorstel tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St. Kamer* 1992-93, nr. 48-1005/19.
- Wetsvoorstel tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St. Kamer* 1992-93, nr. 48-1005/20.
- Ontwerp van wet tot wijziging van de wetten op de handelsvennootschappen, *Parl. St. Senaat* 1993-94, nr. 48-1086/2.
- Gedachtewisseling met de minister van Justitie en met deskundigen van het Belgisch centrum voor vennootschapsrecht over de modernisering van het vennootschapsrecht, *Parl. St. Kamer* 2015-16, nr. 54-1500/001.
- Voorontwerp van wet tot invoering van een Burgerlijk Wetboek en tot invoeging van Boek 5 “verbintenissen” in dat Wetboek.

Frankrijk

- Code civil 21 mars 1804, Code Napoléon 3 septembre 1807.
- Code de commerce 15 septembre 1807.
- Loi du 24 juillet 1867 sur les sociétés commerciales.
- Loi n° 47-1175 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération.
- Loi n° 90-1258 du 31 décembre 1990 relative à l'exercice sous forme de sociétés des professions libérales soumises à un statut législatif ou réglementaire ou dont le titre est protégé et aux sociétés de participations financières de professions libérales.

Nederland

- Burgerlijk Wetboek 1 oktober 1838.
- Wet van 10 november 1988 betreffende de invoering van een geschillenregeling in besloten vennootschappen en bepaalde naamloze vennootschappen, *Nederlands Staatsblad* 1988, 516.
- Wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de aanpassing van de regeling voor besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid, *Kamerstukken II* 2006-07, nr. 31058-3.
- Wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de aanpassing van de regeling voor besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid (Wet vereenvoudiging en flexibilisering bv-recht), *Kamerstukken II* 2008-09, nr. 31058-6.
- Wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de aanpassing van de regeling voor besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid (Wet vereenvoudiging en flexibilisering bv-recht), *Kamerstukken II* 2008-09, nr. 31058-7.
- Aanpassing van de wetgeving aan en invoering van de Wet vereenvoudiging en flexibilisering bv-recht (Invoeringswet vereenvoudiging en flexibilisering bv-recht), *Kamerstukken II* 2011-12, nr. 32426-24.

Rechtspraak

België

- Cass. 4 juni 1963, *Pas.* 1963, I, 1049.
- Cass. 10 september 1963, *Pas.* 1964, I, 39.
- Cass. 23 november 2013, *Arr. Cass.* 2013, afl. 11, 2571; *Pas.* 2013, afl. 11, 2384.

- Antwerpen 15 december 1987, *TRV* 1988, 453, noot WYCKAERT, M.
- Antwerpen 26 oktober 1998, *TRV* 2000, 464.
- Brussel 20 april 1999, *TRV* 1999, 432.
- Brussel 6 februari 2001, *RW* 2001-02, 1573.
- Brussel 5 november 2002, *RPS* 2003, 396, noot DERIJCKE, W.
- Brussel 17 december 2002, *RPS* 2003, 404.

- Antwerpen 27 januari 2005, *TBH* 2006, 438, noot VAN SANTVLIET, C. en VERSCHAEVE, S.
 - Brussel 13 juni 2005, *DAOR* 2005, 348.
 - Luik 15 december 2005, *JT* 2006, 124.
 - Bergen 27 maart 2006, *JLMB* 2007, 960.
 - Brussel 30 augustus 2006, *RPS* 2008, 98.
 - Gent 2 april 2007, *DAOR* 2008, 15.
 - Gent 25 juni 2007, *NJW* 2008, 33.
 - Gent 4 februari 2008, *NJW* 2008, 888.
 - Gent 21 februari 2011, *TGR-TWVR* 2011, 369.
 - Luik 6 juni 2013, *JLMB* 2013, 1504.
 - Gent 12 oktober 2015, *NJW* 2017, afl. 360, 280, noot DE GEYTER, S.
 - Gent 4 januari 2016, *RABG* 2017, afl. 8, 607.
-
- Kh. Brussel 31 juli 1986, *TRV* 1993, 99.
 - Kh. Hasselt 29 april 1992, *TRV* 553.
 - Kh. Nijvel 26 juli 1994, *TRV* 1994, 530, noot WYCKAERT, M.
 - Kh. Luik 16 december 2011, *Rev. Dr. Ulg.* 2016, 357.
-
- Voorz. Kh. Hasselt 14 februari 1997, *TRV* 1997, 105.
 - Voorz. Kh. Brussel 17 november 1997, *JLMB* 1999, 521.
 - Voorz. Kh. Brussel 21 november 1997, *RPS* 1999, 183.
 - Voorz. Kh. Charleroi 30 april 1998, *JLMB* 1999, 1253.
 - Voorz. Kh. Leuven 22 juni 1999, *TBH* 2000, 654.
 - Voorz. Kh. Hasselt 9 juli 1999, *TRV* 2001, 409.
 - Voorz. Kh. Bergen 16 maart 2001, *TBH* 2001, 629.
 - Voorz. Kh. Brugge 13 juni 2001, *DAOR* 2001, 280.
 - Voorz. Kh. Leuven 19 juni 2003, *TRV* 2004, 379.
 - Voorz. Kh. Leuven 22 mei 2007, *RABG* 2009, afl. 2, 130, noot JANSSENS, E.

Frankrijk

- Cass. (FR) civ. 9 februari 1937, *Dalloz* 1937, 73.
- Cass. (FR) com. 27 juni 1989, nr. 88-17654, www.legifrance.gouv.fr.
- Cass. (FR) com. 13 december 1994, nr. 93-11.569, 93-12.349, *Bull. civ.* 1994, IV, nr. 384; *Bull. Joly Sociétés* 1995, 152; *JCP E* 1995, II, 705, noot Y. PACLOT, *Rev. Soc.* 1995, 298.
- Cass. (FR) com. 12 maart 1996, *JCP E* 1996, II, nr. 831, noot Y. PACLOT.
- Cass. (FR) com. 23 oktober 2007, nr. 06-16.537, www.legifrance.gouv.fr.
- Cass. (FR) com. 20 maart 2012, nr. 11-10855, www.legifrance.gouv.fr.
- Cass. (FR) com. 9 juli 2013, nr. 11-27.235, www.legifrance.gouv.fr.
- Cass. (FR) com. 9 juli 2013, nr. 12-21.238, www.legifrance.fr.

- Rennes (FR) 12 juli 1912, *RJS* 1913, 23, noot H. BOSVIEUX.
- Caen (FR) 11 april 1927, *Dalloz* 1928, 65, noot J. LEPARGNEUR.
- Rouen (FR) 8 februari 1974, *Rev. Soc.* 1974, 507.
- Reims (FR) 17 oktober 1977, *Rev. Soc.* 1978, 487.
- Aix-en-Provence (FR) 26 juni 1984, *Dalloz* 1985, 372, noot MESTRE, J.
- Parijs (FR) 7 juni 1988, *Rev. Soc.* 1989, 247.
- Reims (FR) 24 april 1989, *Gaz. Pal.* 1989, 2, 432, noot DE FONTBRESSIN, P; *PA* 1991, nr. 65, 26, noot MAJEROWICZ, S; *RPS* 1991, 55.
- Orléans (FR) 26 september 1989, *Rev. Soc.* 1990, 644, noot GUYON, Y.; *Dr. sociétés* 1990, nr. 163.
- Versailles (FR) 17 oktober 1991, *Bull. Joly* 1992, 283.
- Lyon (FR) 13 augustus 1993, *RTD com.* 1995, 1431, onuitg.
- Parijs (FR) 27 maart 2001, nr. 2001-149860, www.lexisnexis.com.
- Grenoble (FR) 16 september 2010, nr. 2010-030228, www.lexisnexis.com.
- Colmar (FR) 18 januari 2011, nr. 1A09/03020, www.lexisnexis.com.
- Grenoble (FR) 9 februari 2012, nr. 1103/662, *Dr. sociétés* 2012, afl. 7.
- Parijs (FR) 17 februari 2015, nr. 14/00358, www.dalloz.fr.

- Kh. Versailles 2 mei 1989, *Bull. Joly* 1989, 615, noot SEXER, Y.

Nederland

- HR (NL) 13 januari 2012, nr. 10/03880, www.navigator.nl.
- Gerechtshof 's-Hertogenbosch (NL) 14 januari 1999, *KG* 1999, 51.
- Gerechtshof Amsterdam (NL) 10 april 2003, *JOR* 2003/144, 4.1-4.6.
- Rb. Amsterdam (NL) 28 maart 2001, *JOR* 2001/110, 4-8.
- Rb. 's-Gravenhage (NL) 24 maart 2010, *JOR* 2010/220, www.rechtspraak.nl.
- Rb. Leeuwarden (NL) 30 juni 2010, *JRV* 2010, 784, www.rechtspraak.nl.
- Rb. Rotterdam (NL) 13 juni 2012, *JONDR* 2013, 229.
- Vr.zr. Rb. Breda (NL) 13 maart 1998, *JOR* 1998, 61.
- Vr.zr. Rb. Arnhem (NL) 19 september 2007, *JOR* 2007/266, noot C.D.J. BULTEN, www.rechtspraak.nl.
- Vr.zr. Rb. Breda (NL) 23 november 2011, *JOR* 2012, 37.

Rechtsleer

België

- BOSSUYT, J., “Misbruik van minderheidspositie in de algemene vergadering: Rechtsgrond en sancties” (noot onder Brussel 6 december 2011), *DAOR* 2012, afl. 104, 459-469.
- BRAECKMANS, H., “De vennootschapswet van 13 april 1995: repareren en innoveren”, *RW* 1995-96, 1457-1496.
- BRAECKMANS, H., “Gedwongen overdracht en overneming, uitkoopregeling, gerechtelijke ontbinding van niet meer actieve vennootschappen en vereffening” in BRAECKMANS, H. en WYMEERSCH, E. (eds), *Het gewijzigde vennootschapsrecht 1995*, Antwerpen, Maklu, 1996, 297-345.
- BRAECKMANS, H., “Conflicten in vennootschappen”, *RW* 2002-03, 1081-1092.
- BRAECKMANS, H., “Conflicten in vennootschappen en het wetboek van vennootschappen: de vlag dekt niet de lading”, *TPR* 2010, afl. 4, 1603-1701.

- BRULOOT, D., BYTTEBIER, K., CERFONTAINE, J., DESCHOOLMEESTER, F., DE WULF, H. en MARESCEAU, K., *Wet en duiding: economisch recht*, VI, Brussel, Larcier, 2014, 1097 p.
- BUYLE, J.-P. en PAULUS DE CHATELET, P., “La mise en liquidation de la société commerciale comme mode ultime de résolution des conflits entre actionnaires” in EDITIONS DU JEUNE BARREAU DE BRUXELLES (ed.), *Les conflits au sein des sociétés commerciales ou à forme commerciale*, Brussel, 2004, 285-337.
- CALLENS, P. en VLIETINCK, P., “Conventionele technieken van geschillenbeslechting – enkele inleidende beschouwingen”, in BYTTEBIER, K., FRANCOIS, A., JANSSENS, E. en VAN DE GEUCHTE, T. (eds.), *Omgaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 215-257.
- CAPRASSE, O en AYDOGDU, R., “L’exclusion et le retrait non judiciaires dans les sociétés à responsabilité limitée”, *DAOR* 2007, 277-310.
- CAPRASSE, O en AYDOGDU, R., *Les conflits entre actionnaires: prévention et résolution*, Brussel, Larcier, 2010, 433 p.
- CORNELIS, L. en WILLEMEIN, J., “Naar keuze: de stok achter de deur of de knuppel in het hoenderhok (over de artikelen 190ter, quater en quinquies Venn. W.)” in BYTTEBIER, K., FELTKAMP, R. en FRANCOIS, A., *De gewijzigde vennootschapswet 1995*, Antwerpen, Kluwer, 1996, 281-374.
- DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil belge*, II, Brussel, Bruylant, 1964, 1196 p.
- DHONDT, H., *de gedwongen verkoop of aankoop van aandelen*, Kortrijk-Heule, UGA, 2010, 237 p.
- FRANCOIS, A., *Vennootschapsbelang*, Antwerpen, Intersentia, 1999, 795 p.
- FRANCOIS, A., BYTTEBIER, K., FASTENAEKELS, J., VAN DE GEUCHTE, T. en VANDENBEMPT, L., “Omgaan met conflicten in vennootschappen: regeling van geschillen is meer dan geschillenregeling” in BYTTEBIER, K., FRANCOIS, A., JANSSENS, E. en VAN DE GEUCHTE, T. (eds.), *Omgaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 1-145.
- FRANCOIS, A., VANDENBEMPT, L. en VAN DE GEUCHTE, T., “Art. 334-342 en 635-644 W. Venn.” in *Comm. Venn.* 2011, 75-153.
- GEENS, K. en VERHOEST, T., “Développements récents dans la matière des procédures de sorties prévues par les articles 190ter et 190quater des Lois Coordonnées”, *RPS* 1998, 341-375.

- GEENS, K., DENEFF, M., HELLEMANS, F., TAS, R. en VANANROYE, J., “Overzicht van de rechtspraak: Vennootschappen 1992-1998”, *TPR* 2000, 438-452.
- GEENS, K., WYCKAERT, M., CLOTTENS, C., PARREIN, F., DE DIER, S. en COOLS, S., “Overzicht van rechtspraak: Vennootschappen 1999-2010”, *TPR* 2012, 509-557.
- GEENS, K., “De geschillenregeling herdacht: als ik nieuw wil zijn, ga ik naar Nederland”, *TRV* 2013, 105-106.
- GESQUIERE, M., “Opties op aandelen binnen het ruimere kader van aandeelhoudersovereenkomsten” in MOEYKENS, F. e.a., *De Praktijkjurist XVI*, Gent, Story, 2010, 121-163.
- GLADINEZ, T., “Aandelenopties”, in BALLON, G.L., DE DECKER, H., SAGAERT, V., TERRYN, E., TILLEMANN, B. en VERBEKE, A.-L. (eds), *Contractuele clausules: koop aandelen*, Antwerpen, Intersentia, 2016, 1-46.
- GOOSSENS, N. en HOUBEN, R., “Anticiperen op overnames in commerciële overeenkomsten, capita selecta van relevante clausules” in VANANROYE, J.-J., ACKAERT, J. en HET VLAAMS PLEITGENOOTSCHAP BIJ DE BALIE TE BRUSSEL (eds.), *Proactief ondernemingsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 85-131.
- JANSSENS, E., “De geschillenregeling als bijzonder gerechtelijk actiemiddel” in BYTTEBIER, K., FRANCOIS, A., JANSSENS, E. en VAN DE GEHUCHTE, T. (eds.), *Omggaan met conflicten in de vennootschap*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 157-202.
- LAMON, H., *Acquisitions, financement et cession d'entreprises*, Brussel, Larcier, 2015, 895 p.
- LIEVENS, J., *De reparatiewet vennootschapsrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1995, 222 p.
- MALHERBE, J., DE CORDT, Y., LAMBRECHT, P. en MALHERBE, P. (eds.), *Dr. sociétés Précis*, Brussel, Bruylant, 2011, 1530 p.
- NELISSEN GRADE, J.-M., “Goedkeurings- en voorkoopclausules in de naamloze vennootschap” in JAN RONSE INSTITUUT (ed.), *N.V. en B.V.B.A. na de wet van 18 juli 1991*, Kalmthout, Biblo, 1992, 53-90.
- PATTYN, J., *aandeelhoudersovereenkomsten: overdrachtsbeperkingen en stemafspraken in een niet-publieke NV*, Brussel, Larcier, 2012, 183 p.
- PEERAER, F., “De verhouding tussen openbare orde en dwingend recht sensu stricto in het Belgische verbintenissenrecht”, *TPR* 2013, afl. 4, 2705-2805.

- REMELS, P. “Overdrachtsbeperkende clausules in naamloze vennootschappen”, *Jura Falc.*, 1997-98, www.law.kuleuven.be/jura/art/34n3/remels.htm.
- SMETS, B. en VINCKE, J.P., *De Coöperatieve Vennootschap*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2000, 144 p.
- STIJNS, S., “Het verbod op misbruik van contractuele rechten: lees de bijsluiter voor gebruik!”, in STIJNS, S. en WERY, P. (eds.), *De rol van de rechter in het contract – Le contrat et le juge*, Brugge, die Keure, 2014, 75-141.
- TAS, R., “Enkele beschouwingen inzake statutaire of conventionele clausules m.b.t. de toepassing van de wettelijke geschillenregeling (uitsluiting of uittreding)” in *Vennootschapsrechtelijke clausules voor het Notariaat*, Brussel, Larcier, 2011, 795-816.
- TILLEMANN, B., “De gedwongen uitsluiting en uittreding”, *TRV* 1995, 527-528.
- TILLEMANN, B. en VAN SOLINGE, G., “De uittreding en de uitsluiting”, *TPR* 2000, 625-749.
- TILLEMANN, B., “Contractuele aspecten van opties (op aandelen)” in TILLEMANN, B. en DU LAING, B. (eds.), *Onderneming en effecten*, Brugge, die Keure, 2001, 3-69.
- TILLEMANN, B. “de uittreding en de uitsluiting” in BEKAERT, J., DE GEYTER, S. en DU MONGH, J., *De vennootschap in de verschillende takken van het recht*, Brussel, Larcier, 2013, 153-262.
- T’KINT, J. en GODIN, M., *Les sociétés coopératives*, Brussel, Larcier, 1968, 340 p.
- TILQUIN, T., “Les conflits dans la société anonyme et l’exclusion d’un associé”, *RPS* 1991, 1-54.
- VAN HULLE, A. en VAN HULLE, K., *De Coöperatieve Vennootschap*, Antwerpen, Kluwer, 1996, 875 p.
- WERY, P., *Droit des obligations. 1: Théorie générale du contrat*, Brussel, Larcier, 2011, 1044 p.
- WILLEMS, P., “De aandelenoverdracht in de BVBA”, *Jura Falc.* 2015-2016, afl. 1, 133-166.
- WILMET, F., “L’exclusion d’une société actionnaire en cas de changement de contrôle”, *DAOR*, 1994, 85-97.
- WOUTERS, J., “De coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid na de wet van 20 juli 1991” in JRI, *De coöperatieve vennootschap na de wet van 20 juli 1991*, Kalmthout, Biblo, 1992, 49-142.

- WYCKAERT, M en NELISSEN GRADE, J.-M., *Vennootschapsrecht: De naamloze vennootschap als meest gebruikte vennootschapsvorm*, 242 p.

Frankrijk

- BONNARD, J., noot onder Cass. (FR) 27 juni 1989, *Recueil Dalloz Sirey* 1990, 314-318.
- BRINGER, M., “Confirmation de jurisprudence: Nullité de la clause d’exclusion en cas d’atteinte au droit de vote de l’associé”, <http://www.nomosparis.com/tous-les-articles-172/87-droit-des-societes/171-confirmation-de-jurisprudence-nullite-de-la-clause-dexclusion-en-cas-datteinte-au-droit-de-vote-de-lassocie.html>.
- BUREAU, D., “La mésentente entre associés: dissolution pour justes motifs et exclusion d’un associé” (noot onder Cass. (FR) com. 12 maart 1996), *Rev. Soc.* 1996, (554) nr. 10, www.dalloz.fr.
- CAILLAUD, B., *L’exclusion d’un associé dans les sociétés*, Parijs, Sirey, 1965, 279 p.
- DAIGRE, J.-J., “La perte de la qualité d’actionnaire”, *Rev. Soc.* 1999, 535-550.
- DANA-DEMARET, S., “L’exclusion d’un associé doit être considérée comme une technique au service de la personne morale” (noot onder Parijs (FR) 7 juni 1988), *Rev. Soc.* 1989, 249-253.
- DARIOSECQ, S. en METAIS, N., “Les clauses d’exclusion, solution à la mésentente entre associés”, *Bull. Joly Sociétés* 1998, afl. 9, <https://www.lextenso.fr>.
- DE BERMOND DE VAULX, J.-M., “La mésentente entre associés pourrait-elle devenir un juste motif d’exclusion d’un associé d’une société?”, *JCP E* 1990, www.lexisnexis.com.
- DE BERMOND DE VAULX, J.-M., “L’exclusion d’un associé”, *Dr. sociétés* 1996, afl. 10, 4-7.
- GRANOTIER, J., “L’exclusion d’un associé: vers de nouveaux équilibres?”, *JCP* 2012, 1067-1074.
- FAUGEROLAS, F., “Les moyens de défense face à une acquisition indirecte d’actions”, *JCP E* 1995, 335-339.
- KRIMMER, I., “La clause de rachat”, *JCP E* 1993, afl. 8, 101-106.
- LEFEBVRE, F., *Cessions de parts et actions*, Levallois, Editions Francis Lefebvre, 1029 p.
- LE NORMAND-CAILLERE, S., “L’exclusion statutaire d’un associé”, *RJ com.* 2015, afl. 6, <http://droit-et-commerce.org/medias/ConferenceDroitEtCommerce-12012015.pdf>.

- LEPARGNEUR, J., “L’exclusion d’un associé”, *J. Soc.* 1928, 257-280.
- MORTIER, R., “Rachats d’actions ou de parts sociales”, *Banque Crédit Bourse* 2011, nr. 54, www.lexisnexis.com.
- PACLOT, Y., “Clause d’agrément et clause d’exclusion d’un actionnaire dans les statuts d’une SA” (noot onder Cass. (FR) com. 13 december 1994), *JCP E* 1995, 139-143.
- RANDOUX, D., “Domaine de l’agrément des cessions d’actions et exclusion de l’actionnaire personne morale dont le contrôle se trouve modifié en cours de vie sociale” (noot onder Cass. (FR) com. 13 december 1994), *Rev. Soc.* 1995, (298) www.dalloz.fr.
- RIPERT, G. en ROBLOT, R., *Traité de droit commercial*, 17e editie door M. GERMAIN en L. VOGEL, Tome 1, Parijs, LGDJ, 1998, 1598 p.
- RONTCHEVSKY, N., “Avant-contrats et cessions de droits sociaux”, *Rev. Soc.* 2018, www.dalloz.fr.
- ROUSSILLE, M., “Clause d’exclusion”, *Dr. sociétés* 2013, afl. 12, www.lexisnexis.com.
- SAINTOURENS, B., “Clause statutaire de l’exclusion et abus de droit”, *Rev. Soc.* 1998, (99), www.dalloz.fr.
- VIANDIER, A., *La notion d’associé*, Parijs, LGDJ 1978, 314 p.

Nederland

- BULTEN, C.D.J., “De gewijzigde geschillenregeling”, *Ondernemingsrecht* 2007, www.navigator.nl.
- BULTEN, C.D.J., *De geschillenregeling ten gronde*, Deventer, Kluwer, 2011, 449 p.
- DRIESSEN, A.E., “De geschillenregeling revisited”, *Ondernemingsrecht* 2003, www.navigator.nl.
- HUIZINK, J.B., *Rechtspersoon, vennootschap en onderneming*, Deventer, Kluwer, 2013, 387-388.
- KEMP, B., *Aandeelhoudersverantwoordelijkheid: De positie en rol van de aandeelhouder en aandeelhoudersvergadering*, Deventer, Kluwer, 2015, 503.
- KLUIVER, H.J., “Naar een statutaire geschillenregeling” in VAN SOLINGE, G., OLFFEN, M. En NIEUWE WEME M.P. (eds.), *Geschillen in de vennootschap*, Deventer, Kluwer, 2010, 17-28.
- KOSTER, H., *De flex BV*, Deventer, Kluwer, 2013, www.navigator.nl.

- KRAAIPOEL, B., “Van trekschuit tot TGV? De geschillenregeling vernieuwd”, *Bb* 2012, afl. 50, www.navigators.nl.
- LEIJTEN, A.F.J.A., “Tien jaar uitkoop- en geschillenregeling”, *Ondernemingsrecht* 1999, (236), www.navigators.nl
- LOK, M.E.C. en KEMP, B., “Scheiding als gevolg van een gefaalde liefde”, *Ondernemingsrecht* 2015, afl. 36, www.navigators.nl.
- MAEIJER, J.M.M., “Gedwongen overdracht en overname van aandelen”, *TPR* 1993, 751-757.
- NORBRUIS, R.W., “Voorontwerp van de nieuwe geschillenregeling”, *Ondernemingsrecht* 2005, www.navigators.nl.
- RENSEN, G.J.C., “Statutaire aanbiedings- en overnameverplichtingen van aandeelhouders”, *Ondernemingsrecht* 2001, www.navigators.nl.
- ROEST, J., “De gevolgen van de Wet flexibilisering BV-recht voor de relatie vennootschap-aandeelhouder” in VAN DER KORST, P.J., ABMA, R. en RAAIJMAKERS, G.T.M.J. (eds.), *Handboek onderneming en aandeelhouder*, Deventer, Kluwer, 2012, 75-111.
- SCHOUTEN, J.C., “Het empirisch onderzoek naar het enquêterecht en de toekomst van de geschillenregeling”, *Ondernemingsrecht* 2009, www.navigators.nl.
- SCHREURS, F., “De herziene geschillenregeling en de lange weg naar een vennootschappelijk scheidingsrecht”, *WPNR* 2017, 523-533.
- SCHWARZ, K., “Een lacune in de geschillenregeling oude en nieuwe stijl”, *Ondernemingsrecht* 2008, 1, www.navigators.nl.
- SLAGTER, W.J. en ASSINK, B.F., *Compendium ondernemingsrecht*, I, Deventer, Kluwer, 2013, 1412 p.
- VAN DER SANGEN, G.J.H., “Het nieuwe enquêterecht en ondernemingsrechtelijke geschillenbeslechting in besloten verhoudingen” in B. BIER, M. VAN OLFEN en B. SNIJDER-KUIPERS (eds.), *Handboek notarieel ondernemingsrecht*, I, Deventer, Kluwer, 2016, www.navigators.nl.
- VAN ECK, G.C., “Een eigen geschillenregeling”, *Bb* 2013, www.navigators.nl.
- VAN SCHILFAARDE, P., *Van de BV en de NV*, Deventer, Kluwer, 2013, 511 p.
- WESTBROEK, W., “De geschillenregeling” in VAN DER GRINTEN, W.C.L., JOOSTEN H.F.J. en WESTBROEK, W., *Uitkoop en geschillenregeling*, Arnhem, Gouda Quint, 1991, 15-31.

Andere bronnen

- DE WULF, H., “Uitgifte en overdracht van aandelen” in Belgisch centrum voor vennootschapsrecht, *Het voorliggend ontwerp Wetboek van vennootschappen en verenigingen*, (slide 146) slide 191, http://www.bcv-cds.be/files/bcv_cds_20171108.pdf.
- <http://www.documents.fr/clause-d-exclusion.html>.